

XXIX. évfolyam, 5. szám

2022. november 15.

PRIETENIA

PRZYJAŹŃ

ПРИЯТЕЛСТВО

URTÁSISÉ

PRIJATELSTVA

PRIATELSTVO

ДРУЖБА

PRIJATELSTVO

FREUNDSCHAFT

ΦΙΛΙΑ

ПРИЯТЕЛСТВО

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆ

AMALIPE

ПРИЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

BARÁTSÁG

Magyarország népei
kölcsönös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.

Alapította 1994-ben:
Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:
Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége

A kiadásért felel:
Hollerné Racskó Erzsébet elnök

Felelős szerkesztő:
Mayer Éva

Olvasószerkesztő:
Hegedűs Sándor

Művészeti szerkesztő:
Szélpál Éva

Szerkesztő munkatárs:
Balányi Klára

A szerkesztőség postacíme:

Barátság szerkesztősége
1519 Budapest, Pf. 452.

Telefon: 203-2858

E-mail címeink:

baratsagujsag@gmail.com
eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149 (nyomtatott)

Terjeszti az ONÖSZ
és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:

Croatica Nonprofit Kft.

Felelős vezető:

Horváth Csaba ügyvezető igazgató

www.croatica.hu

ISSN 2061-0718 (Online)

Online szerkesztő:

Domainsector Kft.

<http://nemzetisegek.hu>

E lapszámunk megjelenését

a Miniszterelnökség

Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért

Felelős Államtitkársága,

a Közhasznú Hermann-Niermann Alapítvány,

az Országos Horvát Önkormányzat

és a Bethlen Gábor Alapkezelő

támogatta.

Bartl József alkotásaiból

Arany háttér

A Duna mentén

Cikkünk a 10904. oldalon olvasható!

Címlapunkon: **Bartl József: Pöttyözött kép fejével**
Grund Lajos/Zentrum.hu felvételei

Bartl 90

Grund Lajos/Zentrum.hu felvételei

Cikkünk a 10904. oldalon olvasható!

Kányádi Sándor

Novemberi szél

Lefonnyadt rég az áfonya,
deres a medve lábnyma.
Lecsupaszult a málnavész.
Minden toboz a földre néz.
Hályogos szemmel pillogat
olykor néhányat még a nap.
Se cirpelés, se csipogás,
hallgat minden kis muzsikás.
Csak a szél, csak a szél,
egyedül ő zenél.

Ág se moccanhat nélküle,
minden kis hang az ő műve.
A medve helyett ő morog.
Övé minden csőr és torok,
ő játszik minden furulyán,
harsonán, dobon, pikulán.
Táncoltat erdőt, bokrokat,
lebbent az égre fodrokat,
s annak, ki ellene szegül,
annak a hátán hegedül.

Radnóti Miklós

Szerelmes vers november végén

A pattanó szöcskék még ittmaradtak,
de szemén már elmélyül a kék,
sárga uraknak gazdag udvarán,
zsákos gabonák tömött csudái
előtt bókolunk őszi fejünkkel;

azelőtt, ha messze jártam tőle,
földről pipacsok véres pöttyeit s
égről csillagokat akartam
a hajára hozni néki és
éhomra hordtam a csókjait;

most fa kéne télre, tavaly az idő
feketére verte szomszédék szőke
lányait s idén is játszik, mert bubás
fölleg ül most a fák fölött és holnap
dérrel veszekszik már a harmat.

Füst Milán

Áttetsző, tengerzöld

Ősz van, korán sötétül és künn esik.
Vénül az idő s könnyei szakállára peregnék.
Magános a lélek! S ködös éjjeken át didereg,
S csak ködös hajnalidőbe' derül, mikor rohanó,
Tengerzöld felhők úsznak az égen. Holtan
Fekszik a lélek ilyenkor s boldog.

BARÁTSÁG

XXIX. évfolyam, 5. szám

2022. november 15.

TARTALOM

KÖZÖS EURÓPÁNK

Egy nap Budaörsön	10864
FUEN Közgyűlés Berlinben	10869
ARARAT – Örménységért díj	10870
Temetői séták – neves ruszín személyiségek emlékhelyei	10872
40 év szolgálatban – Laukó Zsuzsanna pedagógus	10878
Gárdonyi 100	10879
Megújuló remények és fenyegető leszakadás: kettős tendenciák a nemzetiségi jogvédelemben a Nemzetiségi Biztoshelyettes 2021. évi tevékenysége nyomán	10882
A DUNARTCOM Somorjai Nemzetközi Művésztelép bemutatása	10888
Kincsek az értéktárakban	10890
Varga Ilona: Joka XIII	10896

KIÁLLÍTÁS

Bartl 90	10904
----------	-------

KÖNYV

Milosevits Péter London – Pomáz Lásztity Nikola tanulmánya	10911
---	-------

HÁZAINK TÁJA

Adventi sütemények	10916
--------------------	-------

INHALT, CONTENTS	10918
------------------	-------

Előfizethető
az Országos Nemzetiségi
Önkormányzatok Szövetsége
Barátság folyóirat számlaszámán:
11743057-26413457

Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft

Kapcsolat: Somogyi Zsuzsanna, ONÖSZ
e-mail cím: zsuzsanna.somogyi@slovaci.hu
telefon: +36 30 211 3980

Egy nap a budaörsi Jakob Bleyer Heimatmuseumban

P*papok, nemzetiségek, közösségek* címmel rendeztek konferenciát szeptemberben a budaörsi Bleyer Jakob Helytörténeti Múzeumban (Jakob Bleyer Heimatmuseum) a Hit közösséget teremt projekt őszi programjaként. A nap két pillérét a konferencia tudományos előadásai és a múzeum kertjében létrehozott elüzetési tanösvény megnyitója jelentették. A vendégként meghívott horvát nemzetiség a Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteményének bemutatásával vett részt az eseményen.

Dr. Gajdos-Frank Katalin köszöntője

Dr. Gajdos-Frank Katalin, a konferenciának otthont adó intézmény igazgatónöje köszöntő beszédében felidézte a Hit közösséget teremt projekt indulását, melyhez egy zarándokélménye adta a gyújtó szikrát. A Duna menti németek, egykor Romániából, a korábbi Jugoszláviából és Magyarországról kiűzött németek hatvanegy évvel ezelőtt kezdték el fogadalmi zarándoklataikat Altöttingenbe. Az ötvenkilencedik zarándoklapon hangzott el Peter-Dietmar Leber, a Bánáti Svábok Szövetsége (Landsmannschaft der Banater Schwaben) elnökének beszédében: „A hit közösséget teremt és legyőzi a határokat.” Ezzel a mottóval indult két évvel ezelőtt a budajenői Magtár és a Jakob Bleyer Múzeum, valamint a VUK (Egyesület a Magyarországi Német Gyerekekért – Verein für Ungarndeutsche Kinder) együttműködésében létrejövő program-sorozat az Egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkárság támogatásával. Az igazgatónő felidézte a projekt eddig megvalósult eseményeit, a Magtárban tavaly megrendezett konferenciát, a pályázatok útján megvalósult háromnapos osztálykirándulásokat, s mindezek eredményeit. A hit a közösségek megtartó ereje volt a múltban, és annak kell lennie ma is. E gondolat jegyében szervezték a 2022. szeptemberi konferenciát.

Soltész Miklós államtitkár az esemény megnyitóján hangsúlyozta, hogy a magyarországi nemzetiségek kulturális, oktatási és nyelvi támogatása mellett a kormánynak a nemzetiségi egyházak támogatása is fontos, mivel ezek közösen szolgálják nemzetiségeink megmaradását. Ezt bizonyítja az elmúlt nyolc évben több mint százhusz templom, négyszáz útmenti kereszt, számos műemlék, tárgyi emlék felújításán túl egy új templom építése a ruszinoknak, ami a kormány támogatásával és a nemzetiségek együttműködésével valósult meg. Soltész Miklós emlékeztetett a hazánkba látogató szerb ortodox pátriárka Szentendrén elhangzott fontos gondolatára, mely szerint a kultúra és nyelv megmaradásának feltétele a hit megőrzése, majd arról szólt, hogy ez valamennyi nemzetiség számára érvényes, időszerű üzenet. Az elüzetési tanösvény átadása kapcsán egy túlélő, Mészáros Sándorné visszaemlékezéséből¹ idézett: „A Gulágban eltöltött étellel kapcsolatban keveset beszéltem arról, hogy mi segített nekem átvészelni a sztálini poklot. Meggyőződésem, hogy az Istenbe vetett hit és az ima mentett meg engem a biztos haláltól.”

Ehhez kapcsolódva Englenderné Hock Ibolya, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (MNOÖ) elnöke, a Liszicsanszka hurcolt, három év bányamunka után hazatérő nagymamája visszaemlékezéseit, tanúságtételét ismertette a hit megtartó erejéről. „A magyarországi németeket ebben az időben ért másik sorscsapás, az elűzettek és itthon maradók számára egyaránt a hit adott erőt, vigaszt és reményt. A népszámlálás előtt állva fontos, hogy továbbra is megvalljuk a né-

¹ Mészáros Sándorné: Elrabolt éveim a Gulágon (Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2005.)

metséghez tartozásunkat” – hívta fel a figyelmet a közelgő országos statisztikai adatgyűjtésre. Értékelte, hogy az elűzetésnek tanösvény formájában állítottak emléket. Ez a módszertani eszköz része volt az MNOÖ már több mint tíz éve megalkotott stratégiájának, s annak megújítása után is az maradt. Évente két tanösvény létrehozására került sor, amelyek révén Magyarország német nemzetiségi falvaiban bemutathatják az adott település egyediségét és a tevékeny közösség helyi jellegzetességeit. Az így létrejött tizenkét helyi mellett a bajai tanösvény az egész magyarországi németsegről próbál képet adni nyolc állomásban. „Azért is jó megoldás az elűzetésnek tanösvény formájában emléket állítani, mert kapcsolódik az Országos Német Önkormányzat tanösvény-hálózatához, és ez az ismeretadási módszer az önálló bejárással, a hozzá tartozó digitális eszközök segítségével a fiatalabbak és idősebbek számára egyaránt jól befogadható – mondta Engländerné Hock Ibolya.

Ritter Imre országgyűlési képviselő meghívottként és budaörsiként a házigazda szerepében is köszöntötte a résztvevőket, üdvözölve a kezdeményezést. Budaörsiként a helyi kálvária stációinak különleges igényű és szépségű felújításáról, a Szent József-szobor visszaállításáról, a kálváriakápolna, a kőhegyi kápolna újraépítéséről, a fémkereszt újbóli felállításáról, a Szentháromság-szobor avatásáról, a barlangrendszer helyreállításáról, a budaörsi passiójátékok kétnyelvű újraindításáról, nemzetiségi imakönyvek, énekkönyvek kiadásáról, az új temető – az ország legnagyobb nemzetiségi sírkertje – felújításáról beszélt. Hangsúlyozta, hogy minden magyarországi őshonos nemzetiség életében és megmaradásában meghatározó szerepe volt a hitnek, kapcsolatuk a vallással elválaszthatatlan, s e kapcsolatok erősítéséhez a kormány támogatást nyújt. Hozzátette, a történelmi egyházakkal való együttműködést közös munkával, tudatosan kell fejleszteni.

Gugán Iván, az Országos Horvát Önkormányzat (OHÖ) elnöke megerősítette, hogy a hit, a vallás a horvátok életéhez is szorosan hozzátartozik. Amikor a horvátok a törökök elől menekültek, a papjaikkal és szerzeteseikkel együtt érkeztek magyar területekre, és a hagyományait, szertartásait azóta is megőrizték, a legfőbb imádságot, a miatyánkot anyanyelvükön mondják. Az OHÖ első tevékenységei között egy szakrális gyűjtemény, egyházi múzeum megalapítása szerepelt, legutóbb pedig, éppen ez év nyarán egy međugorjei ifjúsági zarándokutat szerveztek. Ennek hatása és sikere leginkább abban mutatkozik meg, hogy a fiatalok két-háromszoros létszámmal már a jövő évi zarándokutat tervezik. Ugyanígy népszerű volt az alsós korosztálynak szervezett nyári vallási tábor. Ezek azt bizonyítják, hogy a hit továbbra is fontos a horvát nemzetiség életében. Gugán Iván kiemelte, hogy a nemzetiségek tanulhatnak is egymástól, igen jó gyakorlatnak tartotta például a tanösvényeket.

Konferencia-előadások

A „Papok, nemzetiségek, közösségek” címmel összefogott konferencia előadásai fiatal kutatók munkáit mutatták be. Dr. Bárh Dániel az MTA-ELTE Lendület Történelmi Folklorisztikai Kutatócsoport vezetője ismertette az *Alsópapság a XVIII-XX. századi lokális közösségekben Magyarországon és Erdélyben* címmel folytatott kutatás célkitűzéseit és eddigi részeredményeit. A 2018-ban kezdett kutatás sajátossága a történelmi-néprajzi szemlélet: néprajzkutatók levéltári források alapján (papi naplók, levelezésekből, anyakönyvekből, egyéb hírforrásból) keresik a választ a kérdésfelvetésre, hogy milyen szerepet töltött be az alsópapság a helyi közösségek, a nemzetiségek életében. Az előadások a kutatott háromszáz év egy-egy helyi eseményére rávilágítva hoztak példákat az egyértelműen közösségteremtő és az ellentmondásos kapcsolatokra.

Gyermkmúzeum

Dr. Bárh Dániel

Muntagné Tabajdi Zsuzsanna Temetési konfliktusok a Balassagyarmat környéki falvakban a XVIII. században című előadásában a különböző nemzetiségű és felekezetű faluközösségek, szlovák-magyar, illetve evangélikus-katolikus lakosság temetkezési szokásait vizsgálva arra kereste a választ, milyen szerepet töltött be, s miben mutatkozott meg a vallás (felekezeti hovatartozás) egy-egy település életében. Szügy, Csesztve és Bakó településen az 1760-as években történt temetkezési konfliktusok mentén bontotta ki, milyen jelentősége volt annak, ki hogyan temetette el halottját.

Dr. Bárh Dániel *Papi szolgáltatások – népi igények* címmel a XVIII-XIX. századi bácskai helyi rituális gyakorlat etnikai vonatkozásait mutatta be. Bácska nemzeti és felekezeti szempontból is színes összetételű lakosságában minden nemzetiségnek megvolt a maga „kedvenc” szentje, áldást hozó és bajt távol tartó szentelménye. Ezek kiszolgáltatását, illetve mágikus felhasználását eltérő módon ítélték meg az egyház helyi képviselői. A népi vallásosság gyakorlatai között szerepelt például az illírek körében (sokácok, bunyevácok, rác-horvátok) a szemba-jok ellen védő Szent Didák vize, a németeknél a zivatart elhárító Szent János és Pál gyertyája. Írott forrásból előkerült az ezekre mondott papi áldás szövege, ahogy több mágikus tárgyá vált, imádságos szöveget tartalmazó ponyvanyomtatvány is.

Hasonló témát taglalt dr. Bednár János, idén Heinek Ottó-díjjal kitüntetett kutató *Pappal vagy pap nélkül. Néhány gondolat a vallásgyakorlat természetéről a Budai hegyvidék német falvaiból származó XIX. századi példák alapján* című előadása. Három konfliktushelyzet kapcsán mutatta be a laikus vallásgyakorlat és az egyházi kontroll ütközését. Kezdeményezhetnek-e processziót a hívek, meg lehet-e azt tartani a plébános nélkül, illetve szabad-e a Tóbiás áldása elnevezésű ponyvanyomtatványt megáldatni és azt bajelhárító hatásában bízva maguknál hordani? A példák azt mutatják, a vallásgyakorlat a maga autonómiája szerint folyik, ahogyan az egyén, közösség végzi, ezzel szemben az egyház monopolhelyzetéből csak az általa felkínált úton, eszközökön keresztül fogadja azt el, úgy ahogyan ő szolgáltatja ki. A kiszolgáltató helyzet azonban csapda is számára: a hívek követelik az általuk igényelt vallásgyakorlás kiszolgáltatását (körmenet tartása vész elhárítására, szentelmények megáldása).

Dr. Muskovics Andrea Anna néprajzos muzeológus a közösségszerveződés egy pozitív példáját ismertette *Egyházközségi szerveződés a két világháború között a vegyes lakosságú Tárnokon* című előadásában. Tárnokon az 1720-as évektől szlovákok telepedtek le, és zárt közösségüket két évszázadon keresztül, egészen az 1930-as évekig megőrizték. Az újonnan betelepülő magyarok a néhány kilométerrel távolabb megnyitott parcellákra érkeztek, de az Ófaluból kiszoruló fiatalabb, szegényebb szlovákok is ide költöztek, Tárnokligetre. Szükségessé vált számukra önálló iskola és templom építése. Utóbbi érdekében a szlovák és magyar telepesek összefogtak, és közös munkával építettek kápolnát, majd templomot.

Dr. Márkus Beáta

Elüzetési tanösvény a múzeum kertjében

A nap második felében került sor az elüzetési tanösvény megnyitójára a múzeum kertjében. A szakmai bemutatón dr. Márkus Beáta, a Pécsi Tudományegyetem Német Történelem és Kultúra Délkelet-Közép-Európában Alapítványi Tanszékének munkatársa elmondta, a tanösvény nemcsak az elüzetésnek, hanem Budaörs német lakosságának is emléket állít, így részben helyi tanösvénynek is tekinthető.

Pierre Nora francia történész 1984-ben alkotta meg az „emlékezet helyei” fogalmat, amely alatt azokat a helyeket vagy akár eseményeket értjük, amelyről az adott közösség minden tagjában ugyanazok az emlékek idéződnek fel, így emlékeztető jelképpé válnak. Ilyen értelemben a magyarországi németek számára az „Ulmer Schachtel” (Ulmi bárka) és Budaörs is az emlékezet helye. Budaörsről mindenkinek 1946.

január 19-e jut eszébe. Ez a nap 2012 óta a magyarországi németek elhurcolásának emléknapja. Az ötállomásos tanösvény megalkotásakor a központi témát ezért Budaörs német közösségének identitásába bonyolítva akarták elhelyezni, így az első és utolsó tábla mintegy elő- és utótörténet fogja közre az elüzetést feldolgozó állomásokat. Az első táblán megismerhetjük azt a Budaörsöt, amely a hazai németiség számára kiemelt jelentőségű volt központi fekvésének, az itteni közösség identitásmegőrzésének, szőlő- és borkultúrájának, őszibarack-termesztésének, hagyományápolásának köszönhetően. Az úrnapi körmenetre külföldről is érkeztek ide látogatók. Ez is hozzátartozik Budaörs történetéhez, és hozzájárulhatott, hogy éppen ezt a helyet választották a kitelepítések indító helyszínéül.

A kitelepítetteknek a gyors asszimiláció érdekében nem engedélyezték a közösségben maradási, az itt maradtak számára pedig a törvényileg biztosított egyenjogúsítás csak látszólagos jogokat nyújtott. A budaörsiek a kitelepítésben az úgynevezett Landsmanschaftok létrehozásával, a budaörsi hagyományok folytatásával mégis megőrizték azonosságtudatukat, Budaörshez kötődésüket. Heimatmuseumot alapítottak Németországban, testvérvárosi kapcsolatot alakítottak ki, és amikor már lehetőség nyílt rá, hazalátogattak. A tanösvény utolsó állomása a jelenbe kalauzol. Ma már sokan élnek Budaörsön olyanok, akik később költöztek ide, nem sváb származásúak, és nem, vagy csak keveset tudnak a helység múltjáról. Az ő számukra éppen azért fontos ez a tanösvény, hogy megismerhessék a helyiek történelmét, és így ők is a közösség részévé válhassanak.

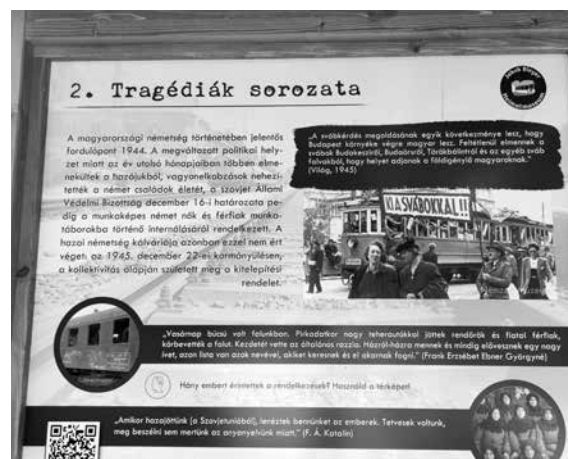
A tanösvény bejárása előtt dr. Muskovics Anna Andrea ismertette létrehozásának lépéseit. Hosszú folyamat eredményeként és a múzeum valamennyi dolgozója közös munkája révén alakult ki a jelenlegi forma. Különleges az elhelyezése és tematikája is. A múzeum kertjében szűkebb tér állt rendelkezésre, ám éppen ez teremtett nagyobb lehetőséget tárgyak kihelyezésére az egyes interaktív állomásokon. Ezzel érdekesebbé és élményszerűbbé válhat a megtekintés. Az utolsó táblán az épített örökség helyreállítása, hagyományok megőrzése kapott hangsúlyt. Egy olyan gyermekbarát, interaktív, színes tárlat jött tehát létre, ami egyaránt jól befogadható a különböző korú és háttérismerettel rendelkező látogatók számára, s a korabeli idézetekkel megelevenítik, személyessé teszik a múltat.

Paulik Zsófia múzeumpedagógus a tanösvény interaktív részleteit mutatta be. Minden állomáshoz tartozik ilyen, a búcsúüzenet írásától a magukkal vihető holmik leméréséig. Az elrejtett QR-kódok segítségével egy virtuális ablak nyílik meg, valamint egy játék kapcsolódik az állomások végigjárásához. Egy kódot kell megfejteni, melynek jutalma az a képregény, amit Grósz József gyermekkorában, a kitelepítés eseményeit megörökítve rajzolt, hogy hazaküldve azt a plébánosnak, beszámoljon az eseményekről. Mindez közelebb hozza a mai gyerekekhez a múltat. A felnőttektől pedig rokonságukban, családjukban hallott vagy a kitelepítés során maguk által átélt történetek beküldését várják. Ezek révén létrejöhet egy olyan országos, sőt határon átnyúló emlékkincs, ami megőrzi a személyes múltat a közösség számára.

A Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye

Gugán Iván mellett a horvát nemzetiség képviselőjében dr. Handler András, a Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteményének igazgatója is az egész napos esemény meghívott vendége volt. Ő mutatta be a Vas megyében, magyarországi horvátok lakta vidéken fekvő Peresznye múzeumát.²

A nyugat-magyarországi gradistyei horvátok a XVI. században települtek be a törökök elől menekülve, illetve a birtokosok hozták magukkal jobbágyaikat. A trianoni döntés következtében ez a horvát kö-

² Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye – Zbirka sakralne umjetnosti Hrvata u Mađarskoj (9734 Peresznye, Hunyadi János u. 19.)

Balányi Klára felvételei

zösség kettészakadt, nyolcvan százaléka a határon túlra került. Velük csak a rendszerváltás után lehetett ismét feleleveníteni a kapcsolatot, ám ekkorra már jelentős kulturális különbségek alakultak ki. A magyarországi horvátság körében a papok voltak azok a személyek, akik a közösséget összetartották, és táplálták az identitástudatot. Ilyen közösségépítő volt a sokak által ismert peresznyei születésű *Dumovits István* atya is. Már fiatal papként kezdte gyűjteni a régi tárgyakat a hatvanas-hetvenes években, így mentette meg a régi falusi házak lebontásakor kidobásra kerülő értékeket. Horvátszidányi plébánosként aktívan szervezte a horvát közösséget, számos civil egyesületet, szervezetet alapított, s többnek is tagja volt. A nyolcvanas évek második felétől felélesztette a mariazelei zarándoklatokat. Maga vezette a Kőszegről induló száznegyven kilométeres gyalogos zarándokutat az ausztriai Mariazellbe. Több évtizedes munkásságát magyar és horvát kitüntetésekkel is elismerték. Gyűjteményét saját szülőházában helyezte el, felajánlva azt az Országos Horvát Önkormányzatnak.

Dumovits István atya egykori magángyűjteménye jelenti a múzeum gyűjteményének alapját. A 2008-ban megnyílt kiállításon elsősorban a nyugat-magyarországi horvátság népi vallásosságához kapcsolódó emléktárgyak és egyházi vonatkozású kellékek, szakrális tárgyak tekinthetők meg, horvát néprajzi tárgyakkal kiegészülve. A múzeum értékes része még a mára már digitálisan katalogizált többnyelvű könyvgyűjtemény. Az állandó kiállítások mellett évente két időszakos kiállítást is rendeznek, legutóbb például az ostyasütőkről és busomaszkokról. A múzeum közösségi térként is működik, lehetőséget biztosít rendezvények megtartására. A múzeum napján előadásokat, könyvbemutatókat, ismeretterjesztő előadásokat szerveznek, kültéri esemény pedig a húsvét előtti keresztútjárás a kőszegi kálvárián, valamint a Szent Mártonhoz kapcsolódó programok.

A Mária útjain kiállítás a budajenői Magtárban

A Hit közösséget teremt projekthez kapcsolódik a Mária útjain kiállítás, amelyet *Csörgő Józsefné Sziklavári Annamária*, a Budajenő Település Értéktár elnöke mutatott be. A Mariazelei Csíksomlyóval összekötő Mária-zarándokúton fekvő település legnagyobb műemlék épülete, a késő barokk magtár³ 2019-re újult meg, és vált környezetével együtt kulturális, közösségi terré. A földszinten rendezvények, előadások, konferenciák, kiállítások megrendezésére alkalmas tér; az első emeleten ifjúsági- és zarándokszállás van; a második emeleten és a padlástéren *dr. Vass Erika* kutatásai nyomán alakították ki a „Mária útjain. Zarándoklatok a Kárpát-medencében” című állandó tárlatot. A kiállítás a nemzetiségek zarándoklatain készült fényképekkel és személyes megnyilatkozásokon keresztül igazolja, hogy a hitnek és vallásgyakorlásnak a XXI. században is van helye.

Ezt volt hivatott kifejezni színes programjával a művészeti ábrázoláson, történelmi kutatásokon, tudományos munkákon keresztül az egész napos konferencia is.

Balányi Klára

³ Műemlék Magtár (2093 Budajenő, Magtár u. 5.)

Berlinben ülésezett az Európai Nemzetiségek Föderatív Uniója

Az Európai Nemzetiségek Föderatív Uniója (a FUEN) Európa őshonos nemzeti kisebbségeinek, nemzetiségeinek és nyelvi közösségeinek fő érdekképviseleti és egyben legnagyobb ernyőszervezete. Jelenleg harminchat európai ország több mint száz tagszervezetét tömöríti, és minden évben új tagok is csatlakoznak hozzá. A szervezet 2022. szeptember utolsó és október első napjaiban tartotta meg éves kongresszusát Berlinben.

Az ukrajnai háború és a kisebbségi jogok védelmének visszaszorulása Európában voltak fő témái a FUEN 2022-es kongresszusa nyitórendezvényének, amelyre szeptember 29-én került sor Berlinben. Vincze Loránt, a FUEN elnöke elmondta, hogy a kiváló berlini hangulat ellenére számos okunk lehet pesszimizmusra az Oroszország által Ukrajna ellen vívott értelmetlen háború miatt. Emberek ezrei haltak, tízezrek sebesültek meg és milliók menekültek el otthonukból – köztük Ukrajna számos nemzeti kisebbségének tagjai is, akik közül sokan a FUEN tagszervezeteinek tagjai.

– A kisebbségeknek nem engedményekre, hanem lehetőségekre van szükségük: elismerésre, jogi keretekre, anyanyelvi oktatásra, saját oktatási és kulturális intézményekre. [...] Jó lenne olyan társadalomban élni, amelyben a kisebbségi közösségek a többségi társadalom egyenrangú partnerei, ahol a kisebbségi nyelv ugyanolyan tiszteletet élvez, mint a többségi nyelv, ahol a többség törődik a kisebbséggel. Tudjuk, hogy ez a legtöbb országban még mindig utópia, de a harcot nem adhatjuk fel – hangsúlyozta a FUEN elnöke.

A 2022-es évi 66. FUEN-kongresszus ünnepélyes megnyitója után Dr. Jutta Jahns-Böhm, Brandenburg tartomány államtitkára, Vincze Loránt, a FUEN elnöke, európai parlamenti képviselő, Gitte Hougaard-Werner, a Kisebbségi Tanács elnöke, Roberta Metsola, az Európai Parlament elnöke (videóüzenetben) és Johannes Callsen, Schleswig-Holstein tartomány kisebbségi biztosa köszöntötték a résztvevőket. Ezt követte a BundesTalks elnevezésű programpont, amelynek keretében a német Bundestag tagjaival folytattak eszmecsere-t a résztvevők a kisebbségpolitikáról. Ezután a Túlélés és remény – Kisebbségi közösségek regionális, nemzeti és nemzetközi konfliktusokban című panelbeszélgetésen előbb a kisebbségek instrumentalizálása – identitásképzés, konfliktus- és asszimiláció-megelőzés –, valamint a nyelvmegtartás kerültek előtérbe, majd a második részben a Múltbeli konfliktusok – mit tanulhatunk belőlük címet viselő kérdéskörrel foglalkoztak. Natalie Pavlik, a német Bundestag képviselője, a szövetségi kormány külföldiekért és nemzeti kisebbségekért felelős biztosa mondott zárszót, hangsúlyozva, hogy a kisebbségi politika egyben békepolitika is.

A küldöttgyűlés október 1-jén, szombaton újraválasztotta a hivatalban lévő elnököt, Vincze Lorántot, aki a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) egyéni jelöltjeként indult a tisztségért, 2013 és 2016 között a FUEN alelnöke volt, majd elnöke lett. A FUEN elnöksége az elnökből, hat alelnökből és az Európai Nemzetiségek Ifjúságának (JEV) elnökből áll. Az ülésen kilencen indultak az elnökségi tagságért. A közgyűlés döntése értelmében Daniel Alfreider (olaszországi ladin), Bahne Bahnsen (németországi fríz) és Gösta Toft (dániai német) a következő három évben is FUEN-alelnökként folytatja munkáját, az újonnan megválasztott alelnökökkel, Schubert Olíviával (magyarországi német), Nabi Braimtzikkal (nyugat-trákiai török) és Bernard Gaidával (lengyelországi német) együtt. A JEV elnöke, Barabás Andor (romániai magyar-német) az elnökség nyolcadik tagja.

Forrás: FUEN

Balról jobbra: Horváth Endre az Országos Szlovák Önkormányzat Hivatalának vezetője, Engländerné Hock Ibolya a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke, Vincze Loránt a FUEN újraválasztott elnöke, Schubert Olívia a FUEN új elnökségi tagja és Kozma György az Országos Román Önkormányzat elnöke

Ararat – Örménységért Díj

Szeptemberben, az Örmény Függetlenség Napja alkalmából először adták át az **Ararat – Örménységért Díjat**. Első kitüntetettje **Azbej Trisztán**, a Külgazdasági és Külügyminisztérium Üldözött Keresztényeket Segítő Programokért felelős államtitkára volt. Az elismerést **Akopjan Nikogosz** örmény nemzetiségi szószólótól és **dr. Czárán Istvántól**, az Országos Örmény Önkormányzat elnökétől vehette át. Az ünnepélyes díjátadót színházi előadás és örmény ételköstölővel egybekötött fogadás követte.

Az Országos Örmény Önkormányzat (OÖÖ) szándéka, az Ararat – Örménységért Díj megalapításával egy új hagyomány megteremtése volt. A díjjal azoknak a személyeknek és közösségeknek munkásságát kívánják elismerni, akik, illetve amelyek a magyarországi örménység érdekében, a közélet, a kultúra, a művészetek, a nemzetiségi hagyományok, az örmény nyelv ápolása vagy a nemzetiségi önazonosságtudat fejlesztése egyéb területein kiemelkedő teljesítményt nyújtanak. A díjból évente legfeljebb kettő adományozható, személy esetében posztumusz is. A díj Ashot *Baghdasaryan* szobrászművész Ararat című bronz kispasztikája. A jelöltek kiválasztása során minden magát örmény nemzetiséginek valló személy tehetett javaslatot, az odaítélésről pedig az OÖÖ Közgyűlése döntött.

A díjátadás az Örmény Függetlenség Napja alkalmából, szeptember 24-én az Országos Örmény Önkormányzat és az Erzsébetvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat által szervezett rendezvényen történt meg. A megjelenteket Gayane *Ghorkhmazyan*, az Erzsébetvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke köszöntötte. Megnyitó beszédet és köszöntőt Akopjan Nikogosz, az országgyűlés örmény nemzetiségi szószólója és dr. Czárán István, az OÖÖ elnöke mondott. A szeptember 21-éről, az Örmény Köztársaság függetlensége harmincegyedik évfordulójáról tartott megemlékezés után, a díjazott méltatását követően ünnepélyesen átadták az elismerést.

Azbej Trisztán, az örmény-francia származású politikus jelenleg a Külgazdasági és Külügyminisztérium Üldözött Keresztények Megsegítéséért és a Hungary Helps Program Megvalósításáért Felelős Államtitkárságának vezetője, aki egy háromszázötven éve a Kárpát-medencében élő örmény-magyar családból származik. (Nagyapja, *Azbej Sándor* Ybl-díjas építésmérnök tervei alapján épült meg a budapesti Orlay utcai örmény katolikus templom.) Elkötelezett keresztény értékrendű személy, aki egész eddigi élete során kiemelten törekedett a hagyományok ápolására. Bel- és külföldi tanulmányai során a hozzá közel álló természettudományok mellett széles körű humán ismeretre is szert tett. A családi hagyományt folytatva, megszerzett tudását a közösség, azon belül is az örmény nemzetiség érdekében hasznosította. Örmény gyökereit tudatosan vállalja a mindennapokban, elkötelezettsége a magyarországi, illetve diaszpórában élő örménység, valamint az anyaország irányában elvitathatatlan. Hosszú évek óta felelősen vesz részt Magyarország politikai életében. Munkásságát olyan megbízásokkal ismerték el, melyek révén még inkább kiteljesednek emberi képességei. Tisztségeinek ellátása során, nemzetiségének megítélését állandóan javítva, világszerte példamutató módon járul hozzá az egyházi értékek megőrzéséhez és helyreállításához. Munkája meghatározó részben hozzájárult ahhoz, hogy Magyarország és Örményország korábbi években feszült viszonya enyhült, sőt reálissá vált a diplomáciai kapcsolatok felélédeése. Ez alapvető, kedvező változást hozott a magyarországi örménység életébe, mivel enélkül rendkívül nehéz, majdhogynem elszigetelt helyzetben volt az államalkotó magyarországi nemzetiségek között.

Azbej Trisztán háláját fejezte ki a megtisztelő díj odaítéléséért, melyet építész nagyapjának, néhai *Azbej Sándornak* ajánlotta fel, akit

Díjátadás és az Urartu Örmény Színház előadása

Balányi Klára felvételei

példaképe nék tekint. Mint mondta, az elismerésnek azért is örül, mert azt nemcsak hivatásbeli, hanem személyes ügynek is tekinti. „Akkor lehetünk büszkéek származásunkra – amiért nem tettünk semmit –, ha felismerjük azt a felelősséget, amit ez az örökség ránk ró, és megpróbáljuk megtenni, ami ezzel jár.” Ismételten kifejezte tiszteletét nagyapja iránt, aki felismerte ezt, és egy gazdag, sikeres építészpálya után nyugdíjas éveiben azt a felelősséget vállalta magára, hogy megpróbált hidakat építeni a magyarországi örménység különböző csoportjai között. A párbeszédet terített asztal mellett és közösségteremtéssel igyekezett elősegíteni. Azbej Trisztán elmondta, az ő béke- és párbeszédteremtő tevékenységét igyekszik folytatni akkor, amikor az üldözött és kisebbségben élő keresztények megsegítését azzal egészíti ki, hogy a magyarságot és az örménységet közelebb hozza egymáshoz.

A kormány képviselőjében is jelenlévőként hangsúlyozta, hogy a béketeremtők helyzetében van lehetőségünk a cselekvő szeretetre. A Hungary Helps programján keresztül a magyar kormány és a magyar emberek segítségével, a közel-keleti és a kaukázusi örmény egyházhoz is eljutott. Örményország területén humanitárius segítség, a Közel-Keleten lerombolt örmény templomok újjáépítése közelebb hozza azt a két népet és nemzetet, amely erős, ősi keresztény élethivatásával mindig is összetartozott, és bár az elmúlt időkben felsőbb szinteken eltávolodott, de már újra egymás felé tart és össze fog találkozni.

Az ünnepélyes díjátadót követően az *Urartu Örmény Színház* művészei *Rádió Jereván* című előadásukat mutatták be, majd örmény ételkülönlegességeket felvonultató fogadás zárta az estét.

Olvassa a BARÁTSÁG-ot!

Fizessen elő most 2023-ra!

Éves előfizetési díj: 3000 Ft (1800 Ft + 1200 Ft postaköltség), félévre: 1500 Ft

A folyóirat előfizethető átutalással:

az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége főszámlája,
Barátság folyóirat alszámláján, OTP Bank: 11743057-26413457

e-mail címeink: baratsagujsag@gmail.com, eva.mayer@nemzetisegek.hu

honlapunk: <http://nemzetisegek.hu>

Várjuk könyvtárak, iskolák, kisebbségi önkormányzatok, egyesületek, baráti körök jelentkezését!

Temetői séták

November az elmúlásra emlékeztet minket, halottak napja alkalmából családunk elhunyt tagjai mellett tisztelettel emlékezünk közösségünk nagyjaira, hogy életük, érdemeik ne merülhessenek feledésbe. **Szilágyi Rita** művészettörténész, a Budapesti Temetkezési Intézet Zrt. idegenvezetője ezzel a szándékkal gyűjtötte kiadványba a budapesti temetőkben nyugvó neves ruszin és kárpátaljai személyek síremlékeit.* A kiadványba származásuktól függetlenül azoknak a neves személyiségeknek sírjáról készült fényképeket és életút-ismertetéseit is felvette, akik a ruszin kultúráért, emberekért és megmaradásukért tevékenykedtek. A szerző magyar nyelvű ismertetését **dr. Lyavinecz Marianna**, a Fővárosi Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat elnöke fordította ruszinra. Az összeállítás még nem teljes, a gyűjtés folytatódik, aminek eredményét egy következő kiadványban teszik majd közzé. A szerző már több alkalommal szervezett a ruszin önkormányzat részére látogatást a fővárosi Fiumei Úti Sírkertbe, a Farkasréti, az Óbudai, a Rákospalotai temetőbe, a Rákoskeresztúri új köztemetőbe, valamint a Farkasréti és Kozma utcai zsidó temetőbe. A kiadványt a Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Egyesület, a Fővárosi és Terézvárosi Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat rendezésében, néhány leszármazott jelenlétében mutatták be. Az összeállításból adunk közre részleteket.

Fiumei Úti Sírkert

Hodinka Antal (1864-1946)

történettudós, egyetemi tanár, akadémikus

24. parcella, 1. sor, 47. szám

Az egyik, ha nem a legnagyobb tartott ruszin tudós, történész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Lodomér községben (Zemplén vármegye), görögkatolikus papi családban született, Ungváron érettségizett, és eredetileg maga is papi hivatásra készült. Végül a tudományos pályát választotta, és a ruszinság legsikeresebb és legsokoldalúbb kutatója, a kárpátaljai és magyarországi ruszinok büszkesége, napjainkig ható példaképe lett. Nevét viseli az *Országos Ruszin Értelmiségi Egyesület*, az MTA kárpátaljai, beregszászi *Nyelvészeti Kutatóközpontja*, a *Ruszin Tudományos Intézet* Budapesten, a róla elnevezett díj – és még hosszan folytathatnánk a sort.

A budapesti tudományegyetemen szláv filológiából, magyar történetből és oklevéltanból doktorált, miközben teológusi végzettséget is szerzett. Fiatal történészként – még az Osztrák-Magyar Monarchia idején – Bécsben dolgozott levéltárosként és könyvtárosként, így alkalma volt tanulmányozni és feldolgozni a magyarországi szláv népcsoportok, elsősorban a ruszinság történetére vonatkozó ottani forrásokat.

1916-tól a frissen felállított pozsonyi *Erzsébet Tudományegyetem* professzora lett. Trianon után az egyik fő mozgatóereje volt a pozsonyi egyetem „költöztetésének”, majd Pécsen való újjászervezésének. (Ahelyett, hogy elfogadta volna a számára felajánlott katedrát Prágában...) A pécsi egyetemen több mint egy évtizedig ő vezette az *Egyetemes történeti tanszéket*, az 1920-as években a *Bölcsészeti Kar* dékáni, majd az 1932-1933-as tanévben az egész egyetem rektori tisztségét is betöltötte. A Kárpátaljáról érkezett vagy ruszin gyökerű hallgatók különösen, mindig és minden gondjukban számíthattak a segítségére.

Véglegesen csak nyugdíjba vonulása után, 1934-ben költözött Budapestre. A terézvárosi Benczúr utcában lakott, a Buchwald vas- és fémbútorgyár egykori bérpalotájának egyik lakásában. Az épületet a ruszin szervezetek emléktáblával jelölték meg.

Amit ma tudunk a ruszinság történetéről, annak a gyökerei szinte mind Hodinka Antal kutatásaiból erednek. Gazdag munkássága felöleli a ruszinok egyháztörténetét, néprajzát, folklóráját, nyelvét. Másfelől pedig őt tartják az egész modern magyar szlavisztika első kimagasló, úttörő alakjának.

Tudományos munkásságának fő területeit a magyar történelem délszláv és orosz vonatkozásai, a szláv–magyar történeti és nyelvi kapcsolatok, illetve a ruszinok (ruténok) története, néprajza és nyelve jelen-

* Szilágyi Rita: Temetői séták – Budapesti temetők, neves ruszin és kárpátaljai személyek sírjai. Terézvárosi Ruszin Önkormányzat, Budapest, 2021.

tették. Nagy munkája, a ruszinság történetének összefoglalása ugyan nem készült el – csak egy kisebb terjedelmű munkája jelent meg erről 1923-ban –, de neki köszönhető a munkácsi görög katolikus püspökség nagyszabású története és oklevéltára, ami voltaképpen magában foglalja a ruszinok egész egyházi történetét. Ruszin történeti, néprajzi és nyelvészeti témákban összesen tizenhárom kötete jelent meg. [...]

A *Magyar Tudományos Akadémia* 1910-ben levelező, 1933-ban rendes tagjává választotta. 1941 és 1944 között a térségben tudományos akadémiai szerepet is betöltő *Kárpátaljai Tudományos Társaság* elnöke volt.

A ma látható, portrészobros síremléket (*Kamasz István* szobrászművész alkotásával) a ruszin önkormányzatok és szervezetek állíttatták. Hodinka Antal születésének és elhunytának évfordulóin rendszeres koszorúzásokat és megemlékezéseket tartanak itt.

2021-ben a tudós elhunytának hetvenötödik évfordulójára nagyszabású konferenciával és más rendezvényekkel emlékeztek.

Lyavinecz Antal (1934-2018) orvos-professzor
58. parcella, 16. szám

Lyavinecz Antal 1934. június 12-én született az akkor Csehszlovákiához tartozó Kárpátalja Volóc nevű településén *Lyavinecz István*, a helyi iskolaigazgató és *Andráskó Ilona* családjának kilencedik gyermekeként. A munkácsi középiskola befejezése után 1951-ben az Ungvári Állami Egyetem orvos fakultására felvételizett, ahol tanulmányait 1957-ben kitüntetéssel zárta. Orvosi tevékenységét a kárpátaljai Berezinka nevű faluban, az ottani körzeti kórház főorvosaként kezdte.

1959 szeptemberében felvették a *Kijevi Orvostovábbképző Intézet* mellkassebészeti és aneszteziológiai tanszék keretén belül működő klinikára. 1960-ban a tanszék aspiránsa lett, és megszerezte az aneszteziológusi szakképesítést. Elméleti és gyakorlati tudását a prágai és pozsonyi klinikákon is bővítette. Az aspirantúra befejezése után kinevezték a Kijevi Orvostovábbképző Intézet aneszteziológiai tanszékének asszisztensévé. Az orvostudomány e szakterületével foglalkozva főképpen a magzat és az újszülöttek aszfiksziájával (tetszhalálával, a légzés, majd a szívműködés kimaradásával járó súlyos légzési zavarával – *a szerk.*) kezdett behatóbban foglalkozni. Ez a téma aztán egész tudományos munkásságát is végigkísérte.

A csernobili katasztrófa idején Lyavinecz Antal egy tudományos társaság létrehozását határozta el, hogy felmérjék, a sugárzás milyen mértékben károsíthatja a magzatok és újszülöttek génállományát. A Nemzetközi Magzatvédelmi Központ megszervezése is az ő ötlete volt. Köztudott, hogy a csernobili katasztrófa következményeinek sok részletét nem hozták azonban nyilvánosságra. Annak ellenére sem, hogy a gyermeklakosság megbetegedéseinek száma rohamosan növekedett. Lyavinecz Antal ezért úgy gondolta, hogy a katasztrófa következményeinek tanulmányozását sikeresen csak Magyarországon tudja folytatni, ahol tizenöt éve már génbank is működött. 1991-ben már professzorként (abban az évben kapta meg ezt a címet) költözött családjával Magyarországra, ahol megalapította és bejegyeztette a Nemzetközi Koliszka-Bölcső Alapítványt. Ez a szervezet a radioaktív sugárzás gyermekek körében kifejtett káros hatása tanulmányozásával és a károsodást szenvedett gyermekek gyógykezelésével foglalkozott. Az Alapítvány szervezte meg 749 sugárfertőzést szenvedett csernobili gyerek magyarországi rehabilitációs kezelését.

Lyavinecz Antalt 2001-ben a Jeruzsálemi Szent Lázár lovagrend tagjává avatták és a Koliszka-Bölcső Alapítványban kifejtett munkássága elismeréséül a Szent Lázár érdemrenddel tüntették ki. [...]

Lyavinecz professzor, bár vegyes nemzetiségű családban született, mindig ruszinnak vallotta magát, és Magyarországra költözve tevékeny szerepet vállalt a ruszinság társadalmi életében. 1998-ban a Ma-

gyarországi Országos Ruszin Önkormányzat képviselője lett. 2003-ban az ő kezdeményezésére alakult meg a Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Egyesület (HORUE), melynek elnöki tisztségét 2014-ig töltötte be. Élete végéig a ruszin történelem, kultúra és népszokások lelkes kutatója volt. 2018. október 7-én hunyt el.

Roskovics Ignác (1854-1915) festőművész

20. parcella, 1. sor, 52. szám

A Budavári Palota és benne a *Szent István-terem* rekonstrukciójával napjainkban újra az érdeklődés homlokterébe került ruszin művész Szalókon (ma: Slavkovce, Szlovákia) született. Édesapja görögkatolikus lelkész, később az ungvári püspöki káptalan nagyprépostja volt.

Fiatalkorát Zemplénben és Kárpátalján töltötte, első mesterei ruszin templomfestők voltak. Beutazta Európát, élt Münchenben, Rómában, sikeres festő volt Budapesten, de gyökereiről, szűkebb hazájáról soha nem feledkezett meg. Gyakran hazalátogatott, ruszinságára haláláig büszke volt, sőt vállalkozott falusi templomok (Alsókálfalva, Szinna, Tiszavasvári stb.) ikonosztáz-képeinek festésére, minimális honoráriumért. Kárpátalján ő volt az első ikonfestő művész, aki aláírásával jelölte a képeit. Vallásos festményein és életképein gyakran ábrázolt ruszin embertípusokat.

Az *Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben* című, huszonegy kötetes, enciklopédikus sorozatban (1886-1901) Roskovics úgy a kivitelezésért felelős művészi bizottságban, mint az illusztrációk elkészítésében részt vett. A Kárpátalját bemutató rész grafikai anyaga nagyrészt az ő alkotása. [...]

A pesti Rózsák terén álló, korábban római katolikus „kistemplomot” 1905-re sikerült a görögkatolikusoknak megszerezniük, és kialakítaniuk benne az *Istenanya oltalma* névre szentelt, első budapesti görögkatolikus parókiát. Roskovics részt vett a templom átalakításában és díszítésében. A Rómába vitt *Patrona Hungariae*-kép egy példánya került a szentélybe, és Roskovics alkotásai az ikonosztáz alapképei is.

A nagyközönség előtt Roskovics az életképeivel lett népszerű, először *Pici piros alma* című festményével (1885), amely egy időben a leggyakrabban reprodukált magyar alkotások közé tartozott.

Hauszmann Alajos tervei nyomán akkoriban építették át és bővítették a budai vár királyi palotáját. A reprezentatív *Szent István-terem* művészi díszítésére Roskovics Ignácot kérték fel. A falakat borító, dúsan faragott és aranyozott faburkolatba kellett az Árpád-házi magyar királyok és szentek képeit elkészíteni. Nem közvetlenül az olajképek kerültek a falborításba, hanem a pécsi Zsolnay-gyárban, iparművészek segítségével elkészített majolika-pirogránit változatuk. Szent Istvánról két többalakos, nagyobb kompozíció is készült, a terem bejáratai fölé. 2021-ben, a Budai Várpalota helyreállítása, a Hauszmann-program keretében elsőként a Szent István-terem teljes újjáépítése történt meg, a Roskovics-Zsolnay képsorozat helyreállításával együtt, amit az eredeti technika felhasználásával, a festmények alapján újra elkészítettek.

Oltárképei a történelmi Magyarország területén, Ukrajnában, Szlovákiában, Romániában és Szerbiában máig megtalálhatók. Roskovics 1899-ben készítette el a *Lechner Ödön* tervezte, kőbányai új *Szent László-templom* belső festészeti díszítését. A pesti *Szent István Bazilikában* a Szent Adalbertnek szentelt mellékoltár elkészítését kapta feladatul. Ez volt az utolsó nagy munkája, amit egyre romló látásával még teljesen be tudott fejezni. A *Józsefvárosi plébániatemplom* restaurálásakor a boltozat ma is látható falfestményeit készítette el. Pályája egyik csúcspontja volt a *kecskeméti Nagytemplom* mennyezet- és falkép-díszítése, amit két-évi megfeszített munkával teljesített. Utolsó éveit teljes elvonultságban töltötte. Síremléke egyszerű obeliszk, a görögkatolikusok hármaskörrel.

Farkasréti Temető

Bródy András (1941-2021) festőművész

10/1. parcella, 1. sor, 152. sz.

Sajnos, a legújabb veszteség... Kivételesen az édesapával kell kezdeni. *Idősebb Bródy András* (1895-1946) jogász, lapszerkesztő 1938-ban, a müncheni egyezményt követően – a mindössze néhány napot megért – autonóm Kárpátalja első miniszterelnöke lett. Ezért, és hogy Kárpátalja visszacsatolása után képviselőként részt vett a magyar országgyűlésben, a Vörös Hadsereg bevonulása után, a szovjet hatóságok halálra ítélték és kivégezték. Családját kilakoltatták. (Az egykori Bródy-villában működik jelenleg az ungvári Hungarológiai Központ.)

Ifjabb Bródy András (becenevén: „Diban”) 1941-ben született Ungváron, és ötéves volt, amikor édesapját tragikus módon elveszítette. Életkezete sokban meghatározta sorsának, további éveinek alakulását. A volt miniszterelnök fiát Ungváron se a magyar, se az orosz nyelvű iskolába nem vették fel, ukrán iskolában tanult. Miután az egyetemről eltanácsolták, Szmolenszkben letöltötte hároméves sorkatonai szolgálatát. Leszerelése után végül ott, a szmolenszki egyetemen tanult, ahol angol szakos tanári és képzőművészeti diplomát is szerzett.

Ungváron – neve és családi háttere miatt – tanári állást nem kapott. Volt úszómester, hangmérnök, kirakatrendező, éttermi zenész. Mindközben folyamatosan igyekezett elérni a hatóságoknál ártatlanul kivégzett édesapja rehabilitációját. (Erre csak 1991-ben került sor.) Évtizedek teltek el így, végül 1990-ben áttelepült Magyarországra. Kezdetben a pesti belvárosban rajzolt és festett utcai portrékat, karikatúrákat, majd nyaranta Párizsban, Genfben, Barcelonában és a Kanári-szigetek turistaközpontjaiban tette ugyanezt. Közben már „rendes” festményeket is készített, és elindultak a kiállításai is, kezdett ismert és elismert művész lenni itthon és külföldön.

A 2000-es évek elején végleg visszatért Budapestre, és a ruszin szervezetek segítségével komolyabban foglalkozhatott festéssel. Tárlatokon, jótékonyági rendezvényeken vett részt, képzőművészeti tanfolyamokat tartott gyerekeknek. Művészetében, portréin a ruszin hagyományok ötvöződnek a nyugat-európai expresszionizmussal. Erőteljes színvilág jellemzi a képeit, amelyeken alkotójuk időnként az absztrakt formanyelv irányába is tesz kísérleteket.

Bródy András festőművész és angoltanár 2021. június 25-én, tíz nappal nyolcvanadik születésnapja után hunyt el. Édesanyjával nyugszik egy sírban.

Sztankay András (1895-1978) görögkatolikus lelkész

Bojár Ivánné Sztankay Ágnes (1933-2016) színművész, restaurátor

16. parcella, 3. sor, 8. szám

Sztankay András a Zemplén vármegyei Csékén (mai neve: Lácacséke) született ruszin családban. Ungvárra járt gimnáziumba, majd teológiára. 1920-ban Máriapócson szentelték a Hajdúdorogi Egyházmegye papjává. Doktori címet a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán szerzett 1931-ben, egyháztörténelemből és kánonjogból.

Sátoraljaújhelyen, majd Bodrogolasziban végezte papi szolgálatát. 1932-ben Budapestre került, 1940-ig a Rózsák téri *Istenanya oltalma templomban*, majd 30 éven át, 1970-ben történt nyugalomba vonulásáig Budán, a Fő utcai *Szent Flórián-templomban* volt parókus (főlszentelt pap).

A második világháború idején üldözötteként bújtatott. Az 1950-es években a templom kertjében keresztet állíttatott a háború áldozatainak emlékére. A hatóságok gyakran zaklatták, kétszer vitte el az Államvédelmi Osztály, illetve Hivatal (ÁVO, ÁVH) az Andrassy út (akkor

Sztálin út – a szerk.) 60-ba. Az 1960-as években jelentős szerepe volt a templom műemléki feltárásában és rekonstrukciójában. 1965-ben püspöki kíséreként részt vett a II. Vatikáni zsinaton.

Hét gyermeke közül a két legfiatalabb, *Sztankay István* (1936-2014) és *Sztankay Ágnes* (1933-2016) a színművészeti pályát választotta.

A családi sírban nyugszik legkisebb leánya, **Bojár Ivánné Sztankay Ágnes**, aki Színművészként kezdte pályáját, első férje kollégája, *Kibédi Ervin* volt. Később műtárgy-restaurátori képesítést szerzett, és ezen a területen dolgozott. 2016-ban bekövetkezett elhunytáig a *Terézvárosi Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat* képviselője volt.

Sztankay István (1936-2014) színművész, A Nemzet Színésze
25. (művész-) parcella, 4. sor, 43. szám

Édesapja *Sztankay András* görögkatolikus parókus. István már gyermekkorában érdeklődött a színpad iránt, *Rózsahegyi Kálmán* színiiskolájába járt.

1954-ben érettségizett, majd három alkalommal felvételizett a *Színház- és Filmművészeti Főiskolára*, de származása miatt előbb háromszor is elutasították, majd 1957-ben felvették.

1961-től Miskolcon játszott, 1963-tól 1974-ig pedig a *Nemzeti Színház* tagja volt. Az évtől a *Madách Színház* társulatához tartozott, az 1990-es években pedig a *József Attila Színház* művésze volt, egészen nyugállományba vonulásáig. Emlékezetes alakításai közé tartoztak például *Molnár Ferenc Liliom*, *Molière Tartuffe*, *Heltai Jenő A néma levente* című színművének címszerepei.

A *Hattyúdal* című film (1963), majd főleg az 1960-as évek végén vetített televíziós sorozat, a *Bors* hozták meg számára az ismertséget, az ország egyik legnépszerűbb magyar színművésze lett. Később legendás színpadi párost alkotott *Schütz Ilával*. *Bernard Slade Jövőre, veled*, ugyanitt című vígjátékában ötszázszor léptek fel együtt. Sok filmben szinkronizált, az ő hangján, egyéni és jellegzetesen kellemes orgánusán szólalt meg magyarul például *Jean-Paul Belmondo* és *Tony Curtis* is.

2012-ben lett *A Nemzet Színésze*. Emléktáblája a XII. kerület Városmajor utcában van, a ház falán, ahol harminc évig lakott. Lánya *Sztankay Orsolya* színművész, fia *Sztankay Ádám* újságíró.

Síremléke egy érdekes, zöldes színben játszó rusztikus kőtömb, melyet a család választott sok utánajárással.

Óbudai Temető

Baleczky Emil (1919-1981) szlavista filológus, nyelvész
Baleczky Annamária (1947-2018) újságíró, tévébemondó
30. parcella, 7. sor, 29. szám

A későbbi kiváló szlavista tudós 1919-ben született a kárpátaljai Zúgó településen, az akkori Bereg vármegyében. Ifjúkorában Szentmiklóson és Munkácson ruszin nyelvű verseket is írt korabeli lapokba. Előbb Prágában, majd Kárpátalja visszacsatolása után Budapesten végezte az egyetem bölcsészkarát.

1945 után a *Magyar Rádió*nál dolgozott. Hosszú ideig az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Orosz Nyelvészeti Tanszékének* docense, majd – az egyetemi átszervezések után – 1965-től egészen 1981-ben bekövetkezett haláláig a *Bölcsészettudományi Kar Orosz Filológiai Tanszékének* tanszékvezető egyetemi tanára volt.

A szláv nyelvek filológiájával, az orosz és ruszin nyelvek magyar nyelvvel való érintkezéseivel és az ezekkel összefüggő kulturális, művelődéstörténeti kapcsolatok történetével, valamint a szláv nyelvek oktatásának módszertanával foglalkozott. Számos nyelv gyakorlati

ismerete mellett elmélyült klasszika-filológiai és szláv nyelvtörténeti tanulmányai kiváló etimológussá és a történeti-összehasonlító nyelvészet szaktekintélyévé tették. Különböző szláv nyelvek egyetemi jegyzetei mellett ő készítette el az *Ószláv nyelv* tankönyvét is 1968-ban. Tanulmányozta a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei ruszin település, Komlóska és környékének nyelvjárását. Műfordítóként elsősorban magyar klasszikus költők, köztük Petőfi Sándor és Ady Endre verseit tolmácsolta ruszin nyelven.

2019-ben a ruszin nemzetiségi önkormányzatok a tudós születésének századik évfordulóján a *Baleczky Emil – nyelvész, költő, tanár* című kötettel, Beregszászban pedig tudományos szeminárium rendezésével tisztelegtek az emléke előtt. Napvilágot látott Baleczky Emil ifjúkori verseinek gyűjteménye is, az eredeti ruszin nyelven és magyar fordításban.

A Baleczky család közismert és népszerű tagja volt a professzor lánya, **Baleczky Annamária** (1947-2018) televíziós bemondó és újságíró. A Magyar Televízió „nagy korszakában”, huszonöt éven át volt jelen – az egyik legnépszerűbb tévébemondóként – a képernyőn. A televíziózás átalakulása miatt a bemondók a 2000-es évek elején eltűntek a magyar televíziózásból. Baleczky Annamária pályafutása is derékba tört, haláláig visszavonultan élt.

A Baleczky család sírját a ruszin önkormányzatok és szervezetek gyakran látogatják, és megemlékezéseket, koszorúzásokat szerveznek a síremléknél.

Rákospalotai Temető

Stumpf Benedek András (S. Benedek András) (1947-2009)

író, költő, irodalom- és művelődéstörténész

62. parcella, 7. sor, 52. urnasír

Munkácson született, édesapja baptista lelkész. 1949-ben a szovjet katonai hatóságok harminchatórás határidővel a családot kiutasították a városból, és lakásukat elkobozták. Beregszászra költöztek.

1965-től S. Benedek András az ungvári egyetem hallgatója, az akkori indult magyartanári szakon szerzett diplomát. 1970-ben a magyarországi, szegedi *Tiszatáj* folyóiratban megjelent Kovács Vilmossal közösen írt tanulmánya *Magyar irodalom Kárpát-Ukrajnában* címmel. Ez a publikáció – a szovjethatalom reakciói miatt – gyakorlatilag megtörte S. Benedek András kárpátaljai irodalmi pályafutását. Behívták katonának, leszerelése után csak kertészként tudott elhelyezkedni, de dolgozott utazó fényképészként is. 1976-ban áttelepült Magyarországra.

Budapesten a *Széchenyi Könyvtárban*, majd 1979-től a *Gorkij Könyvtárban* (ma: Országos Idegennyelvű Könyvtár) dolgozott, ahol aztán a nemzetiségi osztály vezetője lett. 2002-től az *Együtt* folyóirat új foylamának főmunkatársa. Tudományos és ismeretterjesztő műveiben művelődéstörténettel, elsősorban a kárpátaljai magyar és ruszin kultúrával, irodalommal, néprajzzal és történelemmel foglalkozott. A kárpátaljai ruszinokról külön kötetet írt. *A gens fidelissima: a ruszinok* című munkája 2001-ben, az Egyesült Államokban, Buffalóban és Kanadában, Torontóban jelent meg mielőtt 2003-ban a budapesti Belvárosi Ruszin Önkormányzat kiadásában magyarul is olvashatóvá vált. Számos verseskötetet publikált.

40 éve szolgálatban – Laukó Zsuzsanna pedagógus

A tótkomlói Laukó Zsuzsanna negyven esztendővel ezelőtt, 1982-ben lépett először a helyi szlovák általános iskola tanári katedrájára. A terep nem volt számára ismeretlen, ugyanis annak idején diákéveit is ebben az intézményben töltötte. Immár tizennégy esztendeje ő az iskola igazgatója. Számos közéleti tisztséget lát el és jó néhány civil szervezetben is fontos szerepet tölt be.

– *Egész életutamat a szlovák nemzetiséghez tartozás, a szlovák nyelv és kultúra szeretete hatotta és hatja át. Családunk mindig büszke volt identitására, ezért tanulmányaimat a helyi szlovák iskolában kezdtem, majd a békéscsabai szlovák gimnáziumban folytattam. Tanári diplomát 1982-ben, a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola szlovák-biológia szakán szereztem. Anyanyelvem a szlovák, s amikor a fiammal kettesben vagyunk, otthon is csak ezen a nyelven beszélünk* – mesélte Laukó Zsuzsanna, amikor leültünk beszélgetni a tótkomlói Szlovák Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Óvoda igazgatói irodájában.

Már kezdő tanárként is egyik legfőbb törekvése az volt, hogy a gyerekekkel megismertesse a szlovák nemzetiségi nyelv és kultúra szépségét, s ezzel erősítse identitástudatukat. Az akkori igazgatónő kezdeményezésére 1991-ben megalakult a *Harmónia Gyermek Művészeti Csoport*, amely fő célként a szlovák nemzetiségi kultúra megőrzését és átörökítését jelölte meg.

– *Jómagam szlovák néptáncot oktattam a csoportban. Rendszeresen jártam szlovákiai néptánc oktatói tanfolyamokra, 1993-ban pedig megszereztem a C-kategóriás alapfokú szlovák néptánc oktatói szakképesítést is* – avatott be a részletekbe az igazgatónő.

Mint kiderült, Laukó Zsuzsanna kulturális területen végzett tevékenysége korántsem korlátozódik a néptánc oktatására. Már tizenhat éves korában belépett a *Komlós Néptánc csoportba*, melynek 1992-től egészen 2008-ig vezetője is volt. Tanácsadóként ma is segíti a senior néptáncosok munkáját. Gyermekkor óta játszik egy különleges hangszeren, a mandolinon. A *Tremoló Mandolinzenakart*, melynek megalakulása (2009) óta tagja, nemcsak Tótkomlóson, hanem az ország számos pontján ismerik, gyakran hívják őket fellépésekre.

– *Az önkormányzati rendszer bevezetésével a tanítás mellett egyre több társadalmi tisztség ellátására kértek fel. Főként azokat vállaltam el, melyek kapcsolatban álltak az oktatással. Így lettem 1994-ben Tótkomlóson önkormányzati képviselő, s a testület oktatási és kulturális bizottságának tagja, majd 2002-2006 között elnöke. 2014 óta ismét önkormányzati képviselő vagyok. 1994-ben alakult meg első alkalommal a helyi szlovák nemzetiségi önkormányzat. Ennek előbb helyettes elnökévé, majd elnökévé választottak, s ezt a tisztséget máig betöltöm* – sorolta közéleti tevékenységének legfőbb területeit Laukó Zsuzsanna.

Az igazgatónő tanári pályafutása során folyamatosan képezte magát. Mesterképzésen és számos szakirányú továbbképzésen vett részt, tankönyveket, újságcikkeket fordított szlovákról magyarra, s szakértői tevékenységet is végzett. Mint mondta, tervei szerint a mostani tanév az utolsó aktív éve a pályán, utána nyugdíjba megy. Unatkozni azonban nyugdíjasként sem fog.

– *Szépen lassan szeretném csökkenteni az elfoglaltságaimat. Nyugdíjas óradóként továbbra is tanítok majd. Igazi lokálpatrióta vagyok, ezért amíg erőm engedi, s amíg szükség van rám, addig szívesen vállalom szerepet a közéletben és a civil, illetve kulturális egyesületekben is* – mondta.

Lipták Judit

Gárdonyi 100

Végéhez közeledik az egri emléké

Egernél talán még Agárd és Gárdony sem ragaszkodik jobban az „egri remete” életművéhez. Halálának 100. évfordulóján a hevesi megyeszékhely lakói és intézményei összefogtak, hogy méltó módon emlékezzenek rá. Ahogy a rendezvénysorozat szervezői maguk fogalmazták: „Gárdonyi Géza munkássága és Eger városa összeköt, ismeretlen ismerőssé kovácsol mindannyjunkt.” Ezért e közös élmény megünneplésére az idei esztendő március és december közötti szakaszát Gárdonyi 100 Emlékévvé nyilvánították.

2005-ben a legnépszerűbb, magyar nyelven kiadott regény kiválasztását célzó Nagy Könyv versenyen az Egeri csillagokra közel négyszázezer olvasói szavazat érkezett. Ez a mű nyerte el a „Magyarország legkedveltebb regénye 2005” címet. Eger dicsőséges és győzedelmes várvédelmének történetét eddig húsz nyelvre – köztük vietnamira és kínaira – fordították le (2015-ben még törökül is kiadták). A regényből készült, Várkonyi Zoltán rendezte adaptációt – csak az eladott mozijegyeket számolva – 9,36 millióan látták, de később a tévécsatornák jóvoltából ez a szám megtöbbszöröződött. (Egyébként az utolsó magyar némafilm is az Egeri csillagok volt. Azt Fejős Pál rendezte 1923-ban, de nézőszámáról nem maradt fenn hiteles adat.) Noha Gárdonyi a termékenyebb írók közé számítható (az említett versenyben a két másik regényét is – Láthatatlan ember és Ida regénye – beszavazták a legjobb százba), vitathatatlan csúcsműve egyértelműen az Egerhez kötődő. A városhoz számos jeles irodalmár kapcsolódott (mások mellett Bródy Sándor is a falai között született), az imént írtakra tekintettel azonban kétségtelenül mindmáig Gárdonyi a település legnagyobb népszerűsítője. Így látták ezt kortársai is, hisz a helyiek Eger díszpolgárává avatták, s már életében utcát neveztek el róla, elhunytakor pedig az egri vár keleti szegletében (Bebek-bástya) kapott tőlük díszsírhelyet és pompás temetést. Méltányolandó, egyben joggal elvárható, hogy az akkori polgárok mai utódai is emlékezzenek és emlékeztessenek rá.

Az 1863. augusztus 3-án Agárdpusztán Ziegler Géza néven született szerző német eredetű, lutheránus családból származott, s itt magyarosodott meg annyira, hogy Ziegler Sándor – Gárdonyi édesapja – 1848/49-ben már fegyvereket gyártott a magyar honvédségnek. Utóbb géplakatosként vándorló életmódot folytatott, néha mindössze heteket-hónapokat időzött családjával egy-egy uradalomban. Addig dolgozott csak egy helyütt, míg mindent megszerelt, összeállított, felújított. Amennyiben tehetős és igényes volt a földbirtokos és a rendszeres karbantartásra, rögtöni javításra is gondolt, akkor viszont éveket is töltöttek az adott helyszínen. Agárdon nem laktak hosszan.

Egerrel az előbb G. Ziegler Géza, majd Gárdonyi Z. Géza, végül Gárdonyi Géza néven jelentkező szerző először akkor került kapcsolatba, amikor választott hivatására, a tanítói pályára készült. Az egri érsektől kapott szegénységi bizonyítvány révén lett a helyi Líceum ingyenes növendéke. 1897-ben aztán visszatért ide, hogy 1922-ben, éppen száz éve bekövetkezett haláláig e városban éljen.

Egernek – az eredeti szándékot beteljesítve – sikerült rendkívül sokoldalúvá, színessé és vonzóvá tenni az emlékezést. Az utcákat már kora tavasztól ellepték a molinók és a szüntelenül cserélődő falragaszok, amelyek az emlékév eseményeire hívták fel a figyelmet.

Áprilisban az Egeri Érseki Palota Erdődy-termében tartottak konferenciát, amely elsősorban Az Isten rabjai című regény, illetve a Dante és Gárdonyi témakört tekintette át. A nyitóelőadást („Az isten az én

„Egerrel az előbb G. Ziegler Géza, majd Gárdonyi Z. Géza, végül Gárdonyi Géza néven jelentkező szerző először akkor került kapcsolatba, amikor választott hivatására, a tanítói pályára készült.”

szívemben lakik” – Gárdonyi Géza és az írói felelősség) *Keller Péter*, Gárdonyi dédunokája tartotta. A palota második emeletén egy október végéig látogatható kiállítás az „ezerarcú Gárdonyit” igyekezett közelebb hozni az érdeklődőkhöz. A Főegyházmegyei Könyvtár által összeállított tárlaton több, „a Ziegler-időszakot” idéző emléket is bemutatnak. Látható volt egyebek mellett az író *Sík Sándorral* és *Prohászka Ottokárral* folytatott levelezésének egy-egy darabja. Különlegességként két eredeti, Gárdonyi által készített festmény és Dante Poklának fordítása is helyet kapott, Kosztolányi Dezső gyászbeszéde is olvasható volt.

Tavasztól Gárdonyi-sétákat szerveztek, melyek résztvevőivel felferesték a város valamennyi, az íróhoz köthető helyszínét. Nyáron a Harlekin Bábszínház által alkotott óriási Gárdonyi-bábbal is járták a város központját ölelő utcákat, tereket. Ez igazi idegenforgalmi szenzáció lett, amire sok-sok hazavitt közös „szelfi” és egyéb fénykép a bizonyíték. Nagy sikere volt annak a városi túrának is, amelyet inyesmeszteri élményekre építettek: Gárdonyi egyik kedvencének feltalálásával és „hegy levével” történő öblítésével (pisztráng fehérboros mártással, Egri Csillag borral) tettek emlékezetessé. Egy helyi cukrász Gárdonyi-tortát és Gárdonyi-fagyaltot alkotott. Az Egri Borvidék borászai – bor- és szőlőtermelők, cégek, borvidéki önkormányzatok, magánszemélyek összefogásával – megalkották a „Gárdonyi 100 Egri Csillag Superior” borkompozíciót, amellyel első alkalommal az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen tartott Gárdonyi 100 Egri Borkóstoló Gálán találkozhattak az érdeklődők. (A várvédők diadalévére emlékeztetve, mindössze 1552 palack készült a nevezetes nedűből.) Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem másik rendezvénye, a „Rezgés” című, „Ismerd meg jobban Gárdonyi Gézát!” alcímű, interneten közvetített és rögzített (visszajátszható) beszélgetés volt, amelyet *dr. Kusper Judit*, az egyetem Nyelv-és Irodalomtudományi Intézetének igazgatója folytatta *Szalainé Király Júlia*, a Dobó István Vármúzeum muzeológusával.

A Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár „Szőlővessző, mely idegenből hozva egri tőkévé lett – A polihisztor Gárdonyi Géza” címmel nyitott meg, majd indított útra vándorkiállítást. Az Érsekkertben megrendezett Viva la musica koncerten a város kórusai és szólistái adták elő a zeneszerzésben is sikeres Gárdonyi dalműveit, nótáit és azon dalamokat is, amelyeket az ő verseire írtak.

Az író tiszteletére augusztus 6-án irodalmi pikniket szerveztek, melyen *Balla Eszter* és *Kamarás Iván* színművészek tolmácsolták Gárdonyi műveinek egy-egy részletét. A Gárdonyi Napok keretében diákoknak Csillagtúrát is szerveztek. Az Egri csillagok című regényből jól ismert helyszínek, a Dobó István Vármúzeum munkatársa által vezetett bejárásán több mint százán vettek részt.

A Gárdonyi Géza Emlékmúzeumban (emlékházban, emlékkertben) rendszeresek voltak a rendhagyó tárlatvezetések (Gárdonyi műhelyé-

ben – Aranymorzsák), amelyek egy csésze tea mellett bemutatták az író egri munkásságát. A kellemes beszélgetések során felidéztek a személyéhez kötődő helyi legendákat és valós történeteket. Az irodalmi tereferék során végigkísérték és decemberig végigkísérik Gárdonyi regényes életét, bemutatják írói műhelyét, feltárva titkait, amelyeket életében senkivel nem osztott meg, de gondosan gyűjtött hagyatékában a sorok között olvasni tudó utókorra hagyott.

A tárlatokat interaktív programok kísérik, amely során ki-ki gondolatban megírhatja az új regényt, amely Gárdonyi Géza életéről szól majd. Nagy teret szentelnek Gárdonyi Géza titkosírásának, a „tibetűk”-kel írt szövegek megfejtésének is.

A Gárdonyi-kertben fellépő Pavanne táncegyüttes egri színészekkel karöltve színre vitt Eltáncolt irodalom című előadásában a bemutatott táncokat Gárdonyi írásából felhangzó részletek kísérték, amelyekben pontosan az adott táncról vagy zenéről elmélkedett.

A Gárdonyi Géza Színház is különlegességgel készült. Élvonalbeli magyar koreográfusokat kért fel, hogy készítsenek önálló táncetűdöket Gárdonyi Hosszúhajú veszedelem című novellafüzérének egy-egy gyöngyszeméből. (Ez Gárdonyi azon könyve, amelyben megrögzött agglegények beszélnek el, miért nem nősültek meg.) Ez az érzelmi tartalom indította el a koreográfusok teremtő fantáziáját. Az egymáshoz társított tánckompozíciókból az évtizedeken át elfojtva parázsló fájdalom remegése, a be nem teljesedett szerelem örök szépsége sugárzik – írja a műsorismertető.

A *Kulcsár Noémi, Feledi János, GreCsó Zoltán, Halász Gábor és Topolánszky Tamás* által *Halász Gábor* zenéjére írt alkotásokat a GG Tánc Eger táncművészei adták-adják elő. Az ősbemutató szeptember 21-én volt.

1552. október 17-én hagytak fel a török hadak Eger ostromával és vonultak el a vár alól. Hagyományosan mindig október 17-én tartják meg a győzelem ünnepét, az Egri Vár Napját. Az emléknapot múzeum-pedagógiai és kézműves foglalkozásokkal, haditorna-bemutatókkal, történelmi játszóházakkal és szakmai programokkal ünneplik, ami idén szintén kibővült Gárdonyi emlék-elemekkel is.

Október 30-án, az író halála évfordulóján az egri várban rendezték meg a Gárdonyi Emléknapot. Ez alkalommal emlékkonferenciát, irodalmi teadélutánt tartottak, amit sírjának megkoszorúzásával kötöttek egybe. A napot gálaest zárta, aminek a Gárdonyi Géza Színház adott otthont.

A színház továbbra is repertoárján tartja a Hosszúhajú veszedelmet, s az Emlékház programjai is decemberig folynak tovább.

Eger a város Gárdonyi-emlékévével igen magasra tette a léceket. Megmutatta, hogy egy valóban lokálpatrióta közösség önerejéből mi mindenre képes. Csak gratulálni lehet úgy a szervezőknek, rendezőknek, mint az eseményeket megjelenésükkel valóságos ünnepé avató résztvevőknek. Minden ember annyit ér, amennyit tesz! – vallotta Gárdonyi. Az egriek sokat érnek – bólogatna most pipafüstöt fújva.

- háes -

„Hagyományosan mindig október 17-én tartják meg a győzelem ünnepét, az Egri Vár Napját.”

Látogasson el honlapunkra: www.nemzetisegek.hu

Megújuló remények és fenyegető leszakadás:

kettős tendenciák a nemzetiségi jogvédelemben a Nemzetiségi Biztoshelyettes 2021. évi tevékenysége nyomán

A BARÁTSÁG folyóirat olvasói számos alkalommal találkozhattak már a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes – közismert nevén nemzetiségi biztoshelyettes – szakmai eseményeiről szóló tudósításokkal és időszzerű szakmai dokumentumainak összefoglalóival a lap hasábjain. Az elmúlt időszak kihívásai és eredményei azonban indokolttá teszik, hogy a Biztoshelyettes nemzetiségi közösségek érdekében végzett munkáját a folyóirat kereteit meg nem haladó mértékben, de komplexebb módon is megismerhessék az olvasók. Erre kiváló alkalmat ad éves beszámolójának közel-múltbéli elfogadása a parlamenti szakbizottságokban és megvitatása az Országgyűlés plenáris ülésén. A dokumentum több, mint pusztán összegzése az elmúlt év eseményeinek: helyzetkép a nemzetiségi jogokról és dinamikus elemzés a jogvédelem lehetőségeinek folyamatosan változó körülményeiről. A következő oldalakon egy világjárvány utáni és egy háborús év előtti, átalakulást hozó időszak tendenciáit ismerhetik meg.

Nehezen megválaszolható kérdés, hogy miként mérhető egy független jogvédő szervezet munkájának hatékonysága, illetve társadalmi szerepe. Egy állami intézmény esetén a kérdés megkerülhetetlen, hiszen az közfeladatot lát el a közösség anyagi hozzájárulásával, a társadalom érdekeit szolgálva. A mérhetőség azonban különös kihívás, vajon mi ad világos támpontokat: a befejezett egyedi ügyek száma, az adott közösségek helyzetének hosszú távú javítása vagy a jogterület átfogó fejlesztése? Az ombudsman-típusú nemzetiségi jogvédelmi rendszer immár huszonhét évre tekint vissza Magyarországon, így a jogszabályi környezet és a tapasztalat is adott. A Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettesnek tevékenysége ellátása során a fenti támpontok mindegyikére kiemelt figyelmet kell fordítania. Munkájának célja ráadásul még ennél is absztraktabb: feladatai közé tartozik a nemzetiségi közösségek jelenkori joggyakorlásának biztosítása, valamint fennmaradásuk és jövőbeli gyarapodásuk segítése is. A fentiekre tekintettel érdemes mindhárom terület 2021-es tendenciáit – és azok belső dinamikáját is – alaposabban szemügyre venni.

Szalayné Sándor Erzsébet közjogi megbízatásának kezdete óta, vagyis 2013 és 2021 között 3163 panaszügyben járt el, miközben az éves ügyszám közel két és félszeresére növekedett, ami jelentős változás, és egyértelműen jelzi, hogy a nemzetiségi biztoshelyettesi intézmény egyre ismertebbé és elfogadottabbá vált a nemzetiségi közösségek tagjai és képviselői számára. A Biztoshelyettes 2020-ig évente átlagosan már 400 új ügyet kezelt, a világjárvány azonban sajnos várható, de látványos visszaesést okozott. 2020-ban mindössze 351 beadvány érkezett. 2021-et ebből a szempontból mindenképpen az újrakezdés évének nevezhetjük. A nemzetiségi érintettségű ügyek – panaszbeadványok és hivatalból észlelt visszasságok – száma 391 volt, ami 11%-os növekedést jelent a 2020-as adatokhoz képest. Az ügyintézés intenzitását jelzi a jelentősen megnövekedett levélforgalom is: a Biztoshelyettes 2213 papír alapú vagy elektronikus dokumentumot kezelt, ezek közül 1000 bejövő (pl. beadvány, megkeresett szervek válaszai, szakértői anyagok) és 1213 kimenő (pl. megkeresések, szakmai állásfoglalások, ügyzáró dokumentumok) levél volt.

Az átfogó vizsgálatot követően kiadott – az esetek többségében jelentős terjedelmű és számos tudományterület ismereteit feldolgozó – szakmai dokumentumok száma is magas volt. 2021-ben tizenhat kiemelt jelentőségű anyag született, ebből négy közös jelentés, öt elvi állásfoglalás és hét jogalkalmazási javaslatot tartalmazó zárólevél készült. A legfontosabb, kifejezetten az egyéni és közösségi nemzetiségi jogokat érintő témák között szerepeltek a nemzetiségi nevelés-okta-

tással és gyermeki jogokkal összefüggő ügyek, a nemzetiségi felsőoktatás, az egyetértési jog gyakorlása és együttműködés a települési nemzetiségi s a helyi önkormányzatok között, a nemzetiségi egyéni és közösségi névhasználat, a nemzetiségi önkormányzatok működésével, jogaik gyakorlásával összefüggő ügyek. *Elsősorban a roma közösséget érintő egyenlő bánásmóddal és esélyegyenlőséggel összefüggő problémák közül érdemes kiemelni a nevelési-oktatási és gyermekvédelmi intézmények működésére vonatkozó, a gyűlöletbeszéddel s a gyűlölet motíválta cselekményekkel kapcsolatos és a súlyos szociális életkörülményekkel, lakhatási problémákkal összefüggő ügyeket, valamint a büntető-, szabálysértési s rendőri eljárást érintő és a büntetés-végrehajtással összefüggő beadványokat.*

A fenti adatokból is érzékelhető, hogy bár a világjárvány és az ennek nyomán elrendelt veszélyhelyzet ugyan két év után is megkerülhetetlenül jelen volt a világban, és továbbra is nehezítette a hatóságok, intézmények, közszolgáltatók működését, de a gazdasági-társadalmi élet újraindulása a nemzetiségi közélet és a nemzetiségi közösségek többsége számára is az újrakezdés lehetőségét jelentette. Ez alól a *roma közösség helyzete* sajnos kivételt jelentett: a szociálisan kiszolgáltatott, hátrányos helyzetű, nagy számban roma honfitársaink számára a megbetegedések elkerüléséhez szükséges egészséges élelmiszerek, vitaminok és infrastrukturális körülmények biztosítása, illetve a megbetegedés esetén az egészségügyi ellátáshoz való megfelelő és diszkriminációmentes hozzáférés, valamint a szükséges gyógyszerek megvásárlása 2021-ben is sokszor megoldhatatlan kihívást jelentettek. A világjárvány következtében jelentkező gazdasági problémák is súlyosan érintették a hátrányos helyzetű roma lakosságot: gazdasági, társadalmi kirekesztettségük újrakezdési lehetőségeiket is szűkítette.

A fenti folyamatok kettős hatást gyakoroltak a Biztoshelyettes ügyforgalmi tendenciáira, jelentős belső eltolódást eredményezve.

A klasszikus nemzetiségi jogi ügyekkel kapcsolatban közel egy évtizede fokozatosan alakuló, de hatásaiban csak közvetett módon érvényesülő trend struktúrává állt össze és megszilárdult. Az egyedi vizsátságok helyett egyre inkább az általános, valamennyi nemzetiséget érintő panaszok vizsgálatát kérő, alacsonyabb számú, de nagy elvi jelentőségű beadványok érkeztek. Ez a folyamat közvetlenül összefüggésbe hozható a nemzetiségi származású személyek jogtudatosabbá

A 2021. évi beszámoló általános vitája után
a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága
megjelent tagjaival – Budapest

válásával, az online jogérvényesítési lehetőségek robbanásszerű terjedésével és a nemzetiségi jogvédelem egyéb szerveinek – különösen a helyi és országos önkormányzatok, nemzetiségi szószólók és képviselő – fokozódó jog- és érdekérvényesítő aktivitásával. A Biztoshelyettes tapasztalatai szerint egyedi ügyekben az érintettek gyakrabban kértek segítséget a választott vezetőiktől, illetve testületeiktől, a nemzetiségi önkormányzatok, intézmények ugyanis jellemzően rendelkeztek megfelelő szakemberekkel és infrastruktúrával a felmerülő problémák kezelésére, megoldására. Ezzel párhuzamosan a Biztoshelyetteshez elsősorban kiemelt jelentőségű jogi kérdésekkel és visszasságokkal fordultak: sok esetben több nemzetiségi közösség képviselője közösen kérte az ombudsmanhelyettes segítségét, közreműködését.

Jól jelzi a belső arányváltozást, hogy a 198 klasszikus nemzetiségi jogokat érintő beadvány közül 73 már több vagy valamennyi közösséget érintett. Ezek az ügyek összetettebbek voltak, a struktúra teljesebb körű vizsgálatát célozták meg, illetve speciális szakértői tudást, nagyobb elemzési kapacitást vagy rendszerszintű ismereteket igényeltek.

Az egyenlő bánásmóddal és esélyegyenlőséggel kapcsolatos problémák, vagyis elsősorban a roma közösségtől érkező 193 ügy esetén egy más jellegű tendencia volt megfigyelhető. A roma panaszosok gyors és kompetens szakmai segítséghez való hozzáférése általában is korlátozott, ezért nem véletlen, hogy a Biztoshelyetteshez benyújtott beadványok túlnyomó többsége egyedi élethelyzetekkel, főként szociális és lakhatási kihívásokkal függött össze. Az egyedi panaszok láncolata alapján az átfogó problémák felismerése, elemzése és szakpolitikai megoldások keresése a roma panaszosok ügyeiben jellemzően a Biztoshelyettes feladata.

Ahogy az már a fentiekből is érzékelhető, a beadványok tartalmának és belső struktúrájának változása többet jelent pusztán statisztikai adottságnál. A reményteljes kilábalást a világjárvány okozta sokkból egyes csoportok, különösen a roma közösségek elszigetelődésének jelei árnyékolták be. A helyszíni látogatások során tapasztalt élethelyzetek mellett fontos jelzés volt, hogy az előző évhez képest 10%-kal növekvő ügyszámok mellett is állandó, 49%-os maradt a roma panaszok aránya.

Helyszíni vizsgálat és konzultáció az érintettekkel – Gyöngyöspata

**Szakmai nap a Szlovák Gimnázium,
Általános Iskola, Óvoda és Kollégium
munkatársaival, valamint a szlovák közösség
vezetőivel – Békéscsaba**

Tekintettel arra, hogy a világjárvány miatt kialakult – több roma közösséget kiemelten sújtó – szociális és foglalkoztatási problémák 2021-ben csak rendkívül lassan kezdtek rendeződni, az egyedi beadványok arányának stagnálása a jogérvényesítés iránti lehetőségek és remények csökkenését, egyben az érdekérvényesítő képesség erodálódását jelezte.

A Biztoshelyettes az új kihívásra komplex választ adott a létező formális és informális kommunikációs eszközeinek intenzív használatával. A sérelmet szenvedett személyek és kisközösségek elérése, valamint a helyi érdekképviseleti szervek felkészültségének megerősítése került a fókuszba.

A folyamatos szakmai kapcsolattartás, valamint információszerzés és -feldolgozás a Biztoshelyettes jogszabályi kötelezettsége, egyben kiemelt feladata, és elengedhetetlen a szakmai munka érdemi megalapozásához, megvalósításához. *Legfontosabb eszközei a folyamatos jelenlét a nemzetiségi közösségek mindennapi életében, valamint az aktuális helyzetükkel és a nemzetiségi közélettel kapcsolatos információk nyomon követése, gyűjtése és rendszerezése. A világjárvány miatt jelentősen beszűkült lehetőségek után 2021-ben a Biztoshelyettes több csatornán is a kapcsolatok dinamizálására és a fokozott szakmai jelenlétre törekedett.* A ciklikusan visszatérő járványügyi intézkedések elsősorban a személyes szakmai beszélgetéseknek és szűkebb körű egyeztetéseknek kedveztek, de a beszámoló évében már több nagyobb szabású kulturális eseményre és konferenciára is sor került. A Biztoshelyettes novemberben folytatta a 2020-ban felfüggesztett átfogó szakmai körutak gyakorlatát is, ezúttal kétnapos Békés megyei látogatás keretében találkozott a gyulai román és a békéscsabai szlovák közösségek vezetőivel, valamint a helyi nevelési-oktatási, kulturális és egyházi intézmények munkatársaival. Emellett folytatódtak az egyedi ügyekhez kapcsolódó helyszíni vizsgálatok is, amelyek közül a gyöngyöspatai látogatás volt kiemelt jelentőségű. A Biztoshelyettes a nemzetiségi közösségek kulturális autonómiájának érvényesítése, illetve

egyenlő bánásmóddal és esélyegyenlőséggel kapcsolatos jogainak biztosítása érdekében tevékenykedő hazai és nemzetközi kutatóintézetek, valamint civil és egyházi szervezetek képviselőivel tovább mélyítette s erősítette szakmai kapcsolatait és együttműködését. Emellett kiemelt partnerként rendszeresen egyeztetett a hazai nemzetiségek választott testületeivel, más alapjogvédő szervezetekkel, kormányzati és közigazgatási szervekkel, valamint a kifejezetten a nemzetiségi jogok érvényesülését vizsgáló egyeztető testületekkel.

Kiemelten fontos volt az ismét megélénkülő *nemzetközi szakmai párbeszédbe* való intenzív bekapcsolódás. A korábbi években megszokott kapcsolattartási formák – így például szakértők és szakmai delegációk fogadása, kerekasztal-beszélgetések, konferencia-részvétel – mellett erre 2021-ben sajátos lehetőség is nyílt: *május 21. és november 17. között Magyarország töltötte be az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának elnöki tisztségét.*

A félév során prioritásként jelent meg a nemzeti kisebbségek hatékony védelmének elemzése, előmozdítása, a Biztoshelyettes pedig kiemelt partnerként minden kapcsolódó rendezvényen jelen volt és megosztotta elvi, illetve gyakorlati javaslatait. A Biztoshelyettes 2021-ben különleges felkérést kapott az ENSZ kisebbségi kérdésekkel foglalkozó különmegbízottjától: az ENSZ Emberi Jogi Tanács éves Kisebbségi Fórumát, valamint a különmegbízott globális kisebbségi jogok helyzetéről szóló jelentését előkészítő Európai Regionális Fórum tematikus ülésének levezető szakmai moderátora volt. A rendezvény célkitűzései közé tartozott a kisebbségek emberi jogainak elismerésével és végrehajtásával kapcsolatos jogi, intézményi és politikai kihívások megvitatása a régóta fennálló sérelmek kezelése érdekében, valamint a különböző érdekelt felek közötti partnerségek megerősítése és kapacitásépítés a konfliktusok kiváltó okainak kezelése és a konfliktusok hatékonyabb megelőzése céljából.

A Biztoshelyettes alapfeladatai közé tartozik a szakmai és a társadalmi szereplőkkel való kapcsolattartás. Ennek keretében a jogszabályi kötelezettségeire is figyelemmel rendszeresen tájékoztatja az alapvető jogok biztosát, az érintett intézményeket és a nyilvánosságot a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülésével kapcsolatos tapasztalatairól, valamint a nemzetiségek érdekeivel kapcsolatos hazai intézményrendszer helyzetéről, értékeiről, fejlődési irányairól. E kötelezettség egyben egyedülálló esélyt is jelentett és jelent, hiszen a társadalom közel 10%-át kitevő nemzetiségi közösségek adottságainak, jövőképeinek, esetleges küzdelmeinek, nehézségeinek, illetve a felmerült problémák megoldási lehetőségeinek ismertetése, a kölcsönös párbeszéd dinamizálása erősítheti a társadalom más kisebbségi csoportjai iránti nyitottságot, elfogadást is.

A szakmai anyagokhoz való legszélesebb körű és folyamatos hozzáférés érdekében a Biztoshelyettes már 2013-tól két online felületet használt: a www.nemzetisegijogok.hu honlapon az érdeklődők a nemzetiségi jogterületet és a biztoshelyettesi szakmai dokumentumokat részletesen bemutató, folyamatosan kiegészülő és megújuló tudástárát találhatnak, míg a www.facebook.com/ombudsmanhelyettes oldalon elsősorban a napi események, a közlemények és üzenetek, valamint a frissen kiadott szakmai dokumentumok jelennek meg. 2021-ben új platformok érkeztek a kommunikációs kínálatba, amelyek kifejezetten a széles körű és gyors online információáramlást szolgálják. Az INFO.lapok rövid ismeretterjesztő és szakmai tájékoztató digitális kiadványok, amelyekből az olvasó átfogóan, mégis közérthető módon megismerheti a nemzetiségi jogvédelmi rendszer struktúráját, állandó szabályozási elemeit és garanciális intézményeit. Az anyagok egyaránt szolgálják az általános ismeretszerzést és tájékozódást, de belépőt is jelenthetnek a nemzetiségi jogok iránt komolyabban érdeklődők számára a terület alaposabb megismerése felé. A negyedévente digitálisan megjelenő

Council of Europe norms and standards on national minority rights: Results and challenges
című magas szintű konferencia – Strasbourg

Hírlevél segítségével a Biztoshelyettes rendszeresen betekintést nyújt az adott időszakban ellátott tevékenységébe, így különösen a hazai, illetve nemzetközi szakmai eseményekbe és az ügyforgalmi tendenciákba, valamint bemutatja lezárt átfogó vizsgálatainak eredményeit. A kiadvány „Esetjogi Mozaik” című része szakmailag különösen izgalmas, konkrét, anonimizált panaszokat, illetve élethelyzeteket mutat be.

Az idei év a nemzetiségi jogvédelmi rendszer számára újabb rendkívüli kihívást jelent. Az orosz-ukrán háború elől menekülők hatékony segítése a hazai ukrán közösség és valamennyi jószándékú magyar honfitársunknak egyaránt nehézséget jelent, miközben a súlyos gazdasági problémák, az alapvető szükségletekhez való egyre nehezebb hozzájutás és a szociális rendszer ismert anomáliái a legelesettebbek számára okoznak majd megoldhatatlan problémát.

A Biztoshelyettes az új nehézségek ellenére 2022-ben is elkötelezetten folytatja a megkezdett munkát. Erre utalva a Magyarországi nemzetiségek bizottsága előtti meghallgatásán elmondta: „a türelem, az együttműködés, az egymásra figyelés és az ennek megfelelő, az állampolgárok különféle érdekeit figyelembe vevő, azokat szakszerűen összeegyeztető jogi szabályozás és jogalkalmazás nélkülözhetetlen ezen időszak túléléséhez és az emberi jogok, ezen belül a nemzetiségi jogok felelős védelméhez.”

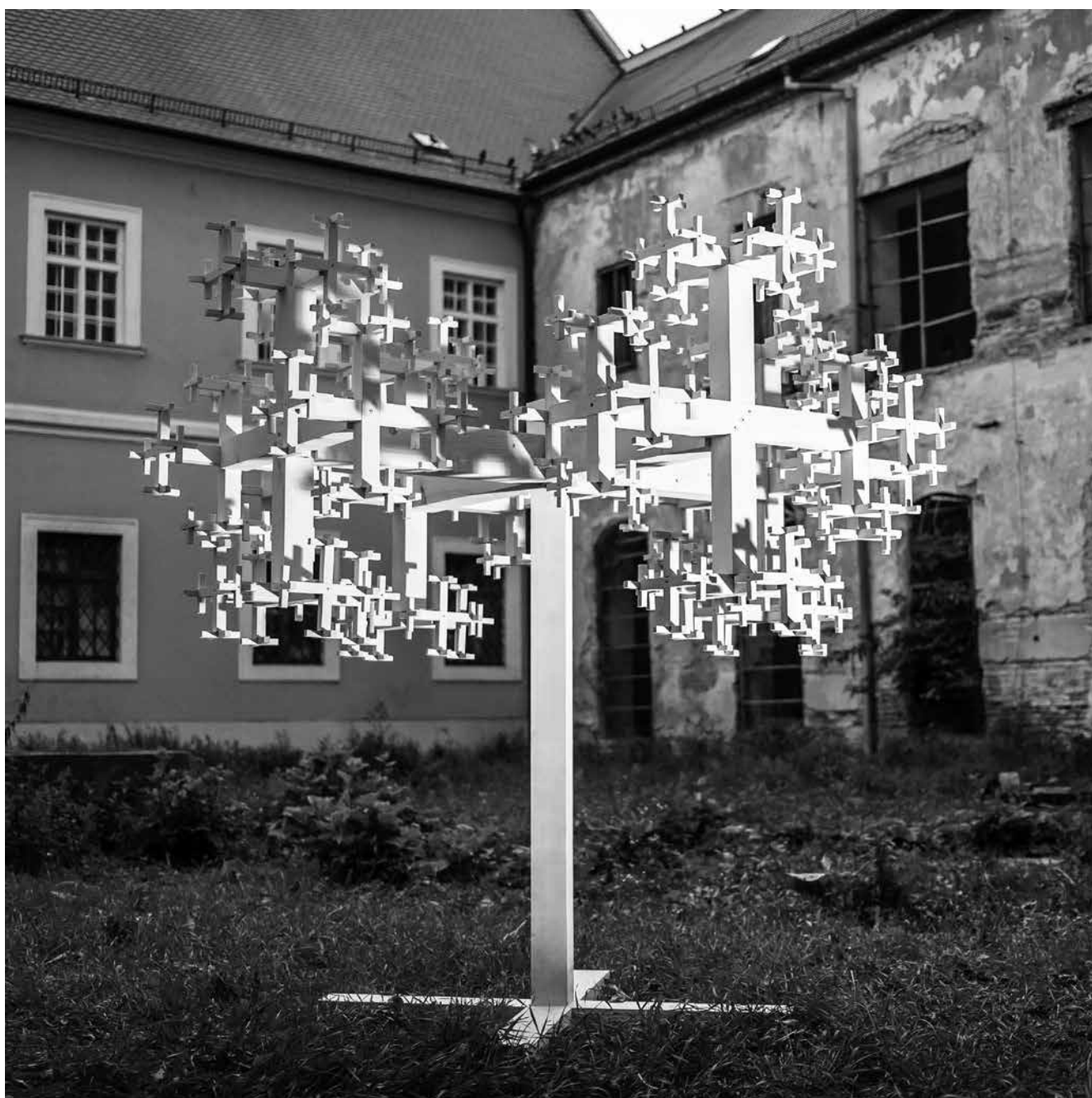
A 2022. év kihívásairól és eredményeiről a Barátság folyóirat olvasói is rendszeresen tájékozódhatnak a fenti online platformokon, a Biztoshelyettes pedig idén is mindenkit vár szakmai partnerei közé a nemzetiségi közösségek érdekében folytatott közös munka reményében.

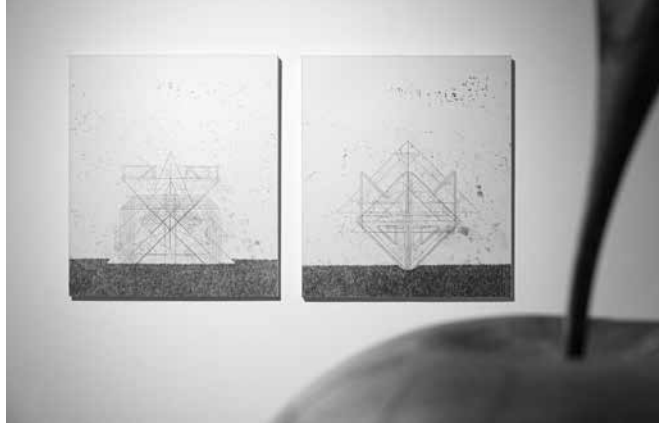
Török Tamás
 titkárságvezető,
 Nemzetiségi Biztoshelyettes Titkársága

Kontempláció

A DUNARTCOM Somorjai Nemzetközi Művésztelep gyűjteményének válogatása

A Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft. Galériában (Szentendre, Bogdányi út 51.) bemutatásra kerülő „Kontempláció” című tárlat a *DUNARTCOM Somorjai Nemzetközi Művésztelep* gyűjteményéből válogatva ad betekintést az alkotóműhely természetfölöttihez és lelkiséghez kötődő alkotásainak kiállításával. A kontempláció szemlélődést, elmélkedést, elmélyedést jelent, a legegyszerűbb módja lehet annak, hogy a világot és önmagunkat megismerjük. A kontemplációban teljesen eggyé válhatunk a meditáció/imádság tárgyával, így a működését, legbelsőbb lényegét is megérthetjük általa. Ez az egyik leghatékonyabb megismerési technika, amit nemcsak önmagunk, de

Mayer Éva, a művésztelep
alapítója és szervezője

élőlények, tárgyak és fogalmak megismerésére is alkalmazhatunk. A művészetek világában az alkotási folyamatok önmegvalósító gyakorlásának egyik legfőbb eszköze lehet. A kontempláció valójában egy tudatos kíváncsiság, kinyílás a megismerésre. A DUNARTCOM Somorjai Nemzetközi Művésztelep Somorja város (Šamorín, Szlovákia) első nemzetközi művésztelepe, amelyet 2011-ben alapított Mayer Éva DLA Munkácsy-díjas képzőművész. A művésztelep létrejöttét nemcsak ő és családja, hanem a város egykori polgármestere, Bárdos Gábor és a *Somorjai Református Egyházközség* támogatta. Az alkotóműhely jelenlegi fenntartói a DUNARTCOM egyesület, valamint a Hermész Német-Magyar Kulturális Egyesület.

A kelet-közép-európai térség különböző nemzetiségű népcsoportjának évszázadokra visszanyúló közös múltja, kulturális öröksége alapvetően meghatározza a napjainkban is sokat kutatott és több szinten értelmezett identitással kapcsolatos kérdéseket. Mivel ezt a térséget a világ egyik legnemzetközibb folyója, a – Somorja város határát is érintő – Duna szeli át, az egyesület és a szimpózium a Duna, a művészet (arte) és a kommunikáció (communication) szavak rövidítéséből eredő DUNARTCOM elnevezést kapta. A szimpózium szakmai programján nyaranta tíz-tizenöt képzőművész vesz részt, s ez időszak alatt kiállításokkal, koncertekkel, előadásokkal, szakmai bemutatókkal, workshopokkal, irodalmi estekkel és színházi előadásokkal várják a nagyközönséget is. Az egyesület a művésztelep szervezése mellett oktatói és kiadói tevékenységet is folytat.

A DUNARTCOM tevékenysége nemcsak a város történetében, de a felvidéki kulturális életben is értékteremtőnek számít, a hazai és nemzetközi szakma is számotartja jelenlétét. Az alkotótelepen készült művekkel megalapították a művésztelep kortárs képzőművészeti gyűjteményét, amely évről évre gyarapszik. Az elmúlt tizenegy év folyamán a szervezők céltudatosan hívtak meg elismert magyarországi és határon túli magyar művészeket, valamint külföldi alkotókat. A DUNARTCOM működése jelentős közösségformáló szerepén túl hatással van a helyi képzőművész-, zenész-, és íróársadalomra is.

Az elmúlt évtized során a művésztelepre tizenhat országból közel százhatvan alkotó érkezett; ez ideig több mint ötvenöt szakmai program valósult meg. A meghívottak műfaji megkötés nélkül, de egy-egy tematika mentén alkothatnak, a hagyományos médiumokat alkalmazó képzőművészet mellett újszerű megfogalmazások, technikák és szemléletek is utat nyernek és találkoznak. A művésztelep éves tematikái leginkább szakrális jellegűek voltak, mint a *Hullámhossz*, *Lélekmérleg*, *Transzvizíó*, *Lélekbázis*, *Gondviselés*, *Belső utakon*, *Fényküszöb*, *Ereklye*, *Levitáció*, *Kontempláció* vagy *Időkapszula*. A szakrális vagy transzcendenshez kötődő éves tematikák választása leginkább abból is fakad, hogy 2011-2013 között a művésztelep programjainak és záró kiállításának rendhagyó módon a XII. századi, román kori és gótikus somorjai református templom adott otthont. 2014 óta a művésztelep záró kiállítása pedig a somorjai Korona Udvar, az egykori pálos kolostor kerengője ihletadó falai között valósulhat meg.

Mayer Éva DLA
főiskolai docens

Kincsek az értéktárakból

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt 2012 tavaszán fogadta el az országgyűlés. A törvény értelmében a nemzeti értékek megóvandó értékek, azok azonosításában, rendszerezésében, adataik nyilvántartásba vételében és folyamatos frissítésében, gondozásában a megyei önkormányzatok működhetnek közre. E törvény alapján a megyei önkormányzatok megyei értéktárat hoztak létre, melyek segítségével azonosítják, jegyzékbe veszik és minél szélesebb körben megismertetik közigazgatási területük nemzeti értékeit, egyúttal gondoskodnak azok fennmaradásáról. A megyei értéktárak jelentik a Nemzeti Értéktár középső szintjét, míg az alsót – ahol létrejöttek ilyenek – a települési értéktárak képviselik.

Az értékek szakterületenkénti kategóriái a következők: agrár- és élelmiszergazdaság, egészség és életmód, ipari és műszaki megoldások, kulturális örökség, sport, turizmus és vendéglátás, természeti környezet és épített környezet.

Ezúttal a megyei jogú városok értéktáraiba felvett, nyilvántartott kincsek közül válogatunk.

Tanac Kulturális Egyesület horvát hagyományőrző tevékenysége (Pécsi Értéktár)

Az együttes 1988-ban alakult Pécsett, pécsi és Pécs környéki fiatalokból azzal a céllal, hogy gyűjtse, feldolgozza, bemutassa és megőrizze a magyarországi délszlávok (horvátok, szerbek és szlovének) zenéit, viseleteit, táncait és népszokásait.

A Tanac 1989-ben készítette első videofilmjét, és kezdte járni fellépéseivel a hazai településeket. Tevékenységük dokumentálása (fotók, videók, honlap, könyv, naptárak, CD, DVD) az együttes egész története során kulcsfontosságú volt, és jelenleg is fontos szerepe van. Fellépéseik száma napjainkig meghaladta a nyolcszázat (Európa Kulturális Fővárosa megnyitó, fellépések a Pécsi Nemzeti Színházban, fesztiválok Horvátországban és húsvétkor a Dráva mentén). Az együttes a táncművelés egyik oszlopa, 1988-tól tart rendszeresen táncházakat (állandó kísérőjük a Vizin zenekar), de tánctanfolyamait, tánctáborait is népszerűek, így munkásságuk nyomán ezrekben mérhető azok száma, akik közvetítésükkel jutottak közelebb a horvát és egyéb délszláv népi kultúrához.

Farkas Zoltán Batyu 1990-ben érkezett az együtteshez, és első, lakócsai tánctanításától kezdve az együttes a táncos-előadói, dramaturgiai minőséget és a hitelességet is középpontba helyezte. A koreográ-

fussal azóta folyamatos a kapcsolat: kiemelkedő jelentőségűek azok a koreográfiák és estek, amelyek Bartók Béla műveinek nyomán készültek (Allegro Barbaro, Román táncok, 44 hegedűduó).

Az együttes későbbi tanítói is kivételes művészi és emberi képességekkel rendelkező személyek voltak, akik tovább erősítették az együttes hitvallását. Ez arról szól, hogy eredeti, hiteles néptáncot kell táncolni a legjobb zenékkal, zenészekkel és táncosokkal, hogy a modern kor emberéhez is eljusson az üzenet az aranykorról és a tiszta forrásról.

Önálló estjeik végigkísérték és kísérik ma is az együttes pályafutását; öt évvel az alakulás után (1993) már öt egész estés műsoron van túl. A műsorcímek is beszédesek: Akik még vagytok (utalás Ady Intés az őrzőkhöz című versére), Sötét az ég alja (kalotaszegi népdal), Az eltűnt idő nyomában (utalás Proustra), Délszlávok, A folyón túl (horvát népdal és Hemingway-utalás), Ősztől ősziig (népszokások áttekintése). 1993-ban tartották az első jubileumi estjüket a Pécsi Nemzeti Színházban, amit még nyolc követett (10-15-20-25-30 éves jubileumok és egyéb estek, amik közül kiemelkedik a Bartóknak szentelt „Üzenet”).

A Tanac az 1993. évi Ki mit tud?-on második helyezést ért el, művészi teljesítményét hatszor értékelték kiválónak a minősítő versenyeken, és két alkalommal is elnyerte a Martin György-émlékplakettet.

Természetes, hogy az első és a máig legkedvesebb fellépések azokban a falvakban vannak, ahonnan az együttes tagjai származnak. Voltak/vannak olyan települések, ahol a Tanac műsora szinte az egyedüli kulturális programot jelentette/jelenti az év folyamán. A megmaradáshoz egy fellépés kevés; kovásznak is kell lenni. Elindultak a tánc-vezetástanítások a falvakban, népszokásokat újíttak fel (ezeknek az egész falu részese), fesztiválokat alapítottak. Utánpótlás-, gyermek- és óvodás csoportokat működtetnek.

Miskolczi Dimitranka Dimitrova tevékenysége (Debreceni Értéktár)

Miskolczi Dimitranka Dimitrova 1940-ben született a bulgáriai Polikraistában. Aranydiplomás vegyész-mérnök, 1965-től dolgozott Debrecenben. Gyógyszergyári fejlesztőmérnökként vonult nyugállományba 1996-ban. 2020-ban, amikor a települési értéktár bizottság határozatával a civisváros Értéktárába emelte, már ötvenöt éve folytatott kiemelkedő munkát Debrecen-Sumen testvérvárosi kapcsolatainak kiépítése és ápolása, valamint a helyi magyar-bolgár kulturális kapcsolatok fejlesztése terén.

A helyi bolgár önkormányzat elnökeként, majd alelnökeként fő célja a hagyományörzés, a nyelvápolás, a bolgár kultúra és a pravoszláv vallás megőrzése. Az általa, illetve általuk szervezett rendezvényekkel Debrecen kulturális életét egy másik nép kultúrájával gazdagította, színesítette.

A határozatban külön kiemelték azt, hogy sokoldalú munkája során jó kapcsolatokat ápol és együttműködik a Debreceni Művelődési Központtal, a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karával, a Szláv Intézettel, a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtárral, a Több Kultúrájú Családok Egyesületével, az Asztmások Egyesületével és a Debreceni Ortodox Szentháromság Egyházzal. (Munkásságát 2006-ban Hajdú-Bihar megye Kisebbségi Díjával, 2015-ben Pro Cultura Minoritatum Hungariae díjjal ismerték el. 2002-től Debrecen város Bolgár Nemzetiségi Önkormányzatának elnöke, jelenleg elnökhelyettese és a Bolgár Országos Önkormányzat elnökhelyettese is.)

Meghatározó szerepe volt, és van abban, hogy Debrecen és Sumen városának testvérvárosi kapcsolata a mai napig szoros és szívélyes, a két város önkormányzati hivatalának dolgozói, valamint a gyermekek között évek óta sikeresen folynak csereüdvöztetések, közös kulturális és sport programok.

Benczi Gyula, a híres nyíregyházi cigányprímás zeneművészeti tevékenysége (Nyíregyházi Értéktár)

Benczi Gyula a „Nyírség varázshegedűse” híres cigányzenész családba született 1849-ben. Negyven esztendőn át helyi és országos híresség volt, de számos helyen ismerték külföldön is. Tizenhat legényből álló bandája az 1870-es években kezdett népszerű lenni, és a 80-as évek elejéig Nyíregyházán – leggyakrabban az Európa Szálló termeiben – játszott. (Ez ma az Európa-ház, ahol egykori „népzenészi” működését emléktábla jelzi.) Benczi Gyula művészi tevékenységének egyéb főbb helyszínei Nyíregyházán: Széchenyi Szálló, Korona, Nagyvendéglő, Hárs Vendéglő, Vasúti Polgári Vendéglő, Pannónia Kávéház, Sóstó.

Zenekarával általában hangversenyeket adtak (Weber, Rossini operanyitányok, hangszerszólók és improvizációk) átdolgozva, kotta nélkül. Az 1880-as évek második felétől évente hosszabb turnékon vett részt külföldön (Berlin, Brüsszel, Párizs, Bordeaux, London, Stockholm). Később a cári udvarba is eljutottak, és a walesi herceg előtt is játszottak, de leszármazottak Nyíregyházán lépett fel a bandájával.

„Sehol sem tudtak olyan igazán jól mulatni az emberek, mint Szabolcsban, és Benczi Gyulának mulató vendég kellett, aki tokajival itatja a cimbalmot, oldalba lövi a nagybögőt, iszik és dalol, de ha a cigány, a Benczi Gyula megszólal, elhallgat és inni is elfelejt, és csak hallgat” – írta róla a kortárs sajtó. A város kultúrtörténetébe is bemuzsikálta magát. Zenekarának játékaival nyílt meg a színház 1894-ben, de az ő dallamai köszöntötték a millenniumi esztendőt is.

Amikor 1918. május 21-én meghalt, hét vármegye cigányai gyászolták. A temetésén „öreg, fehérhajú hangászok fölstimmték a három napos tétlenségben lehangolódott muzsikákat, ifjú cigánylegények fekete csokornyakkendőt kötve, letörölték a három napos port hegedűikről és kétes lebujsok, meg füstös kávéházak helyett egy szomorú ház előtt sorakoztak sorba, hogy mesterüknek [...] elhúzzák azt a bizonyos egy-két utolsó nótát, amelyiknél utolsóbbat a legmulatósabb úrnak sem húz e földön cigány”.

Weisz-villa (Gyulai Értéktár)

A Béke sugárút 67. szám alatt található az izraelita Weisz Mór (1857-1919) egykori szecessziós villája. Weisz Mór gyártulajdonos az 1910-es évekre Gyula legnagyobb adófizetője és a város egyik legbefolyásosabb embere lett. Társadalmi emelkedését látványos reprezentációval is kinyilvánította: gyönyörű villát építtetett 1913–14-ben N. Szabados József és Székely László építészekkel. Az egyszintes épületnek egyedi vízellátása volt, nagy telek tartozott hozzá. A szájhagyomány szerint a ház alapjába jeruzsálemi földet helyeztek el olajfa tégelyben. 1945 után közösségi házként működött: úttörő- és ifjúsági ház volt. Falai között működtek, működnek: Dobos István Modellező Klub, Atlasz Klub, Vöröskereszt, Angela Davis Ifjúsági Klub, Rádió Klub, Gyulai Társastánc Klub, Zerge Ifjúsági Túrasport Egyesület, Szenior Táncosok Klubja, Lola együttes, Napkör Társadalmi Innovációs Egyesület, Szociális Varroda, Gyulai Tanyavilágban Élők Érdekképviselője.

Az 1970-es, 80-as években disco és ifjúsági táncesteket tartottak itt. Ma civil szolgáltató központ. 2021-ben hagyományteremtő céllal az épületben tartották a Gyulai Értéktár első színvonalas, városi vetélkedőjét. Közösségi képzések, tanfolyamok, rendezvények, kiállítások remek helyszíneként is működik. Gyönyörű homlokzattal, manzárdtetővel rendelkezik. 2019-ben Weisz Mór ötvennyolc leszármazottja gyűlt össze családi találkozóra a villában szerte a nagyvilágból.

Bahget Iskander fotóművész életműve (*Kecskeméti Értéktár*)

Bahget *Iskander* 1943. augusztus 14-én született El-Barazinban, Szíriában, 1967 óta él Magyarországon. 1968 óta foglalkozik fényképezéssel, s szerepel országos csoportos és egyéni kiállításokon. Közel háromszáz alkalommal rendezett egyéni kiállítást Magyarország mellett a világ számos országában. Szervezett tárlatot az erdélyi menekültek javára 1989-ben, az autista gyermekek megsegítésére 1999-ben, de felajánlotta munkáit a Magyar Fotográfusok Háza restaurálására is 2002-ben. 2014-ben a Kecskeméti Kulturális Központban hatalmas szakmai és közönségsikert hozó, egyedülálló kiállítást rendezett a modernkori anyaságot bemutató fotóiból.

Főként fekete-fehér szociofotói, portréi, a sivatagi világgal kapcsolatos tájképei, a magyar irodalom és a képzőművészet több jeles képviselőjéről készült portréfotográfiái ismertek (például az Illyés Gyuláról, Faludy Györgyről, Buda Ferencről, Kányádi Sándorról, Sütő Andrásról, Gion Nándorról, Esterházy Péterről, Diószegi Balázsról, Tóth Menyhérről készültek.)

Alkotásai számos gyűjteményben, képtárban, múzeumban megtalálhatóak, többek között Romániában (Erdélyben), Szerbiában, a Kecskeméti Fotográfiai Múzeumban, Egyiptom Nemzeti Múzeumában (Ahmad Shawki Múzeum) és Szíriában a Latakiai Kulturális Központban, a Katari fotóművész szövetségben, valamint Ománban.

Szorosan kötődik a kecskeméti Forrás című irodalmi, szociográfiai, művészeti folyóirathoz. Alapításától a megszűnéséig a Nagybaracscai Alkotótelep résztvevője, kiállítója. Rendszeres résztvevője a Veránkai Írótabornak. Az arab és a magyar kulturális kapcsolatok elhivatott ápolója. Az arab világ számos országában Iskander kiállításai, képei nyújtanak hiteles képet a magyar emberekről, tájakról, életsorsokról. Az arab nyelvű, közel húsz országban megjelenő Kék Duna havilapban a magyar kultúra, történelem jeles eseményeit és alakjait mutatja be írásaival és fotóival. Emellett a Kecskemét Magazin, a Hetényi Köztér, valamint a Kecskenet információs portál (www.kecskenet.hu) munkatársa. 1990-től saját műtermében reklám- és divatfotókat készít, szórólapokat és prospektusokat, illetve katalógusokat tervez.

Bahget Iskander a pillanat művészetének tartott fotóművészet azon alkotója, akinek képei az esztétikai értékük mellett mindig képesek újat mondani korunk emberéről. Buda Ferenc Kossuth-díjas költő találó szójátékkal „szírrealista” jelzővel illette Iskander művészetét, amely a fotóművészet egyik, szír és magyar gyökerekből táplálkozó kiemelkedő teljesítménye.

Tirpák népi építészet (Nyíregyházi Értéktár)

Nyíregyháza és a környező bokortanyák szlovák eredetű népességet nevezik tirpákoknak. A tirpákság nagy része a várost körülvevő „bokrok”-ban élt. A „bokor” szó Nyíregyházán és környékén tanyát jelent. A nyíregyházi „bokor” vagy bokortanya azonban más, mint az alföldi tanya. Míg az Alföldön szétszórt, egymástól eléggé elszigetelt tanyaegységek láthatók, addig egy-egy bokor legalább tíz-tizenöt, de gyakrabban negyven-ötven lakóházával, utcáival, kis falura jellemző települési formájával hívja fel magára a figyelmet. A tirpák lakosság életmódja a betelepüléstől kezdve kettős volt: tavasztól ősziig a bokortanyákon, télen pedig a városban laktak. A városi ház, mely korábban a főbb otthonot jelentette, lassanként már csak ideiglenes, alkalmi szállóhelyé, az öregek elkülönült lakásává vált. A kettős életmód maradványaként sokhelyütt, különösen a Holló és Szarvas utcákban sokáig álltak a nagy kőistállók kihasználatlanul. A „két ház” intézményének rövid idő múlva még az emléke is eltűnik. A nyíregyházi tirpákság soraiban a századfordulón még erős társadalmi különbségek álltak fenn, s ezek a különbségek az építkezésben is megmutatkoztak.

A rétegződés egyrészt a származás, másrészt a vagyoni helyzet alapján történt. A tirpák lakóház az alföldi háztípushoz tartozik. Jellemző rá, hogy a kemence mindig a szobában van, melyet a konyhából fűtenek, s a pitvar füstházas (Nyíregyházán ezt kútkának nevezik), azaz szabadkéményes. Míg a városi tirpák házhoz, mint gazdasági melléképület legfeljebb egy istálló tartozik, addig a bokortanyán sokféle, különböző rendeltetésű épületféléket találunk. A bokortanyákon – a nyírségi építkezési módtól eltérően – nagyszámú gazdasági melléképületet, sokfajta színt találunk. Jellemző tehát, hogy kisebbszerű, de meghatározott rendeltetésű és számú melléképületeket emeltek. Például külön van féderes taligaszín, kocsiszín, zártszín stb.

A barkácsoló műhely a tirpák tanyától ugyancsak elválaszthatatlan, viszont csűrnek vagy ehhez hasonló rendeltetésű épületnek nyoma sincs. A jellegzetes tirpák lakóház vert falú, szarufás tetőszerkezetű, nádtetős, elől felső csonkakontyos, hátul eresztett végű. Az udvari homlokzatok tapasztottak, meszeltek, alul 50 cm-es barna, szürke vagy

sötétkék lábazati festéssel ellátottak. Az átlagos tirpák lakóház soros elrendezésű, szobából, konyhából és kamrából álló építmény. A nyíregyházi módos tirpák gazdánál nagyház + konyha + kisház + kamra + istálló + nyitott szín tagolódású az épület, amelyet egy fedél alá építettek. Minden helyiség földpadozatos volt, melyeket évente pelyvás sárral felmázoltak. Jellegzetes tüzelőberendezése a konyhából fűtött búbos kemence. Szinte minden tirpák tanyán megtalálható volt a lakóházzal párhuzamosan épült nyári konyha a kamrával. A kerítések a telkek határának jelölésére szolgáltak. A tirpák porták jellegzetes gazdasági épületei voltak: a magtár, a galambdúc, a kútágas, a gabonás, krumplis, répás verem és a hátsó részen elhelyezkedő hodály.

Szojka Ferenc, magyar válogatott labdarúgó életműve (*Salgótarjáni Értéktár*)

Szojka Ferenc magyar válogatott labdarúgó 1931. április 7-én született Salgótarjában. Az 1954-es világbajnokságon ezüstérmet szerzett és pályára lépett az 1958-as svédországi világbajnokságon is. 1946-tól húsz éven át játszott salgótarjáni színekben jobbfedezetként. A csapat első számú irányítója volt, amit kitűnően megoldott. Összesen 369 bajnoki mérkőzésen szerepelt, ebből 324 NB I-es volt, ezeken 16 gólt szerzett. 1956-ban az év labdarúgója lett. 1954 és 1960 között 28 alkalommal szerepelt a válogatottban és egy gólt szerzett. 1952-ben Helsinkiben kerettag volt az olimpián, de nem lépett pályára, így aranyérmet nem nyert. Két világbajnokságon vett részt. Legemlékezetesebb válogatott mérkőzése 1957. október 6-án a francia válogatott ellen volt, ahol 2-0-ra győztünk. A vidéki játékosok közül, *Buzánszky Jenő* mellett ő volt az, aki a leggyakrabban szóhoz jutott az Aranycsapatban, de ez azzal járt, hogy tizenöt alkalommal balfedezetként szerepelt, a klubjában megszokott jobbfedezet poszt helyett. Visszavonulása után egykori klubja, az SBTC örökös elnökségi tagjává választotta. 2011-ben átvehette a Magyar Sportért Díj II. fokozatát. 2011. szeptember 17-én hunyt el Salgótarjában, nevét a dolinkai pálya viseli (Szojka Ferenc Stadion).

Rozmaring Német Nemzetiségi Kórus (*Édi Értéktár*)

Az Érdi Rozmaring Német Nemzetiségi Kórus jelenlegi tagságával 2010 óta működik. Az együttes az Érdén élő német nemzetiség zenei hagyományainak őrzését tűzte ki célul. Repertoárját folyamatosan bővíti a Magyarországon fellelhető német és sváb dalok tanulásával. Az autentikus hangzás érdekében harmonikakísérettel énekelnek. A művészi színvonal megtartása, növelése érdekében zeneművészeti főiskolai végzettségű karnaggyal és kiváló harmonikással dolgoznak. Számos hangversenyen, nemzetiségi kórustalálkozón vettek részt. 2013-tól a Szepes Gyula Művelődési Központ ad helyet a kórus heti próbáinak. Régi kottáik digitalizálása megtörtént, új művekkel jelentősen, mintegy százhusz darabra bővült. A megfelelő próbakörülmények, a zongora használata jelentősen segítette és segíti a kórus fejlődését, a repertoár további bővítését. A Nyitnikék Német Nemzetiségi Kórustalálkozó életre hívásával és évenkénti megrendezésével Érdén hagyományt teremtettek. A 2013-ban a Sombereken megrendezett Német Nemzetiségi Zenekarok és Énekkarok Országos Minősítőjén kitüntetéses arany fokozatot értek el. Ezzel az eredménnyel az együttest támogató Érd városa is felkerült a nemzetiségek kultúráját fontosnak tartó és elismerő települések közé.

Az együttes közösségként, hagyományörző-értékmentő és kultúra-teremtő tevékenységét tekintve is olyan különlegesség, amely méltó arra, hogy Érd értékei között szerepeljen.

(h)

Joka XIII.

(részletek)

Egy kis pihenés

A keddhelyi vásárt követő reggelen nagy izgalom volt az erdei kunyhónál. Amikor Janó Nyicával és Komával hazaért az éjszaka, érintetlenül hagyta a zsákját. Nyicán kívül senki sem tudhatta még, hogy milyen nagy sikert hozott az előző nap, ő viszont nem árult el semmit. Mivel különben sem szokott szólni, nem is faggatták. Az elsőként felébredt Mamó is azt hitte, a megmaradt áru ott várja az országúthoz közeli erdőrészben a hazahordást. Janó ébredt fel utolsónak, így izgatottan találgatták, mi lehet az éjszakára feje mellé tett zsákjában és tarisznyájában. Egyedül Koma volt biztos benne, hogy számára is finom falatok lapulhatnak ott, az orra ugyanis még sosem hagyta cserben. Most sem tévedett. Janó először az ő meglepetését vette elő a tarisznya mélyéről.

– Nem volt időm brügattyúkat készíteni, de Mamó ötlete mégis nagyon bevált. A pecsenyés az összes kidobott csontot odaadta. Némelyiken még hús is lifeg. Akad benne néhány hurkavég is, a pálcikákat már kiszedtem. Tessék koma! Jó étvágyat! – bontogatta a kis rongyokkal többszörösen körbetekert, átcsomózott pakkot.

Koma alig bírta kivárni, míg elé kerül a csomag tartalma. Mégis gyönyörködve, buzgó farkcsóválásokkal többször is körbejárta, mielőtt nekiesett.

Janó ezután megint belekotort a tarisznyába, és elővett két kisebb, majd a zsák tetejéről három nagyobb fakupát.

– Képzeltetek mellé még három nagykosarat!

Vagy a képzelőerő hiányzott a gyerekekből, vagy magyarázatot vártak. Mindenestre olyan csacsi képet vágtak, hogy az apjuk felnevetett.

– Ideképzeltétek? Akkor jó... Hát én csak annyit teszek még hozzá: mindössze ennyi és nem több, ami eladatlan maradt. Minden más, amivel odautaztam, vevőre talált.

Azzal elmesélte, hogy milyen hatalmas volt a vásár. Beszámolt Menyus bácsiról. Nagy nevetéssel hallgatták meg az öreg takács hírverő rigmusa-it Janó előadásában. Mamó szegény, még félre is nyelt nagy nevetében. Hosszú ideig köhögött és nagy erőlködés árán, csak sípolva jutott levegőhöz. Már azt hitték, hogy a halálán van, de aztán fejcsóválva abbahagyta.

– Még megölsz itt a végén!

Janó az ijedelem elültével tovább folytatta a beszámolóját. Egyesével elmesélte, hogyan fogadták a portékáikat. Illendően Mamóval kezdte.

– Jó ötlet volt a sok gyógyfű. Akár többet is eladhattam volna. Nyicánk szakajtóit megint nagyon dicsérték, tüstént el is fogytak. A kosarak közül is az övéit vették meg elsőként. Egy részükért finom lekvárt kaptunk – szedte ki a tarisznyájából a színig töltött csuprokat.

Látszott, hogy most már igazán nem sok lehet benne.

– Flaré rongyszőnyegek is egytől egyig elfogytak. Az utolsó darabokat Menyus bácsi adta el. Azt mondta, hogy volt egy vevő, egy másik vásáros, aki bocskorszíjakat és ostorokat árult. Nos, ez a férfi először egyet vitt el, de amikor a felesége meglátta a munkádat, kislányom, visszaküldte, hogy vegyen még hármat. Annyira megtetszett neki. Mirkó bodzasípjait úgy vették, mint a cukrot... Sorban álltak értük. Jut eszembe! – nyúlt be az általvetőbe, majd átadta a két gyereknek a kakasforma nyalókákat.

– Meg ne halljam, hogy ropogtatjátok! – figyelmeztette őket, miközben lelkendezve forgatták a haragos rózsaszín cukorbaromfit. – Nyalogatni kell, nem rágni. Későbbre is vettem nektek nyalánkságot – nyúlt be újra az iménti helyre, hogy újabb kincseket húzzon elő.

Előbb a mézesbábostól vett két huszárt adta a gyerekeknek. Utána az apró, kerek, különböző színű mézeskalácsgömbből fűzött nyakláncok kerültek elő. Az egyikkel odalépett a közelébe hozott hintaszékben ücsörgő Mamóhoz és egy ünnepélyes meghajlás kíséretében akasztotta a nyakába. A másik természetesen Nyicáé volt, aki még egy pusztit is kapott Janótól az arcára, mielőtt a nyakára tette.

Egy gyémánt nyakék nem szerezhethet nagyobb örömet a kastélylakó dá-mák körében, mint amit e csekélyke ajándék a cigánylányból kiváltott. Nézegette, majd olyan ügyesen kezdte forgatni, hogy a lánc önálló életre kelt: ott pörgött a nyaka körül. Ki tudja, meddig folytatja, ha Janó nem szól közbe:

– Nyicának van itt még egy – vette elő és adta oda a piros tükrös szívet, s most a másik arcfelére adott pusztit.

A nevezett nagyon meghatódott és a könnyeivel kezdett küszködni. Amikor belenézett a tükörbe, odahagyta némaságát, s Janóra nézve – a felfedezőik csodálkozásával – kijelentette:

– Benne vagyok a szívedben!

Janó úgy tett, ahogy Nyica szokott. Felhúzta a két vállát és szétfordította tenyereit. Mamó azonban nem hagyhatta megjegyzés nélkül a hallottakat:

– Még jó, hogy! – nyugtázta elégedetten.

És még mindig nem volt vége az ajándékozásnak. Amikor Mirkó megkapta a zsinórozott, rézpitykés mellényét, berohant a kunyhóba, felvette, s aznap letenni sem volt hajlandó új ruhadarabját.

– Felül, mint egy földesúr, alul meg egy cigánylegény – figyelmeztetett Mamó, mert mi tagadás, Mirkó meztelláb masírozott föl-alá.

Flaré nagy önuralomról tett tanúbizonyságot öccse örömét látva. Egyetlen olyan rossz ízű mondatot sem mondott, amit Mirkótól hallott akkor, amikor ő örült hasonlóképpen a szép új ruháinak. Mamó ezt látva odaintette magához. Sógott neki valamit a fülébe, és többször is megsimogatta.

Janó viszont a megilletődött Mamó fülébe súgdosott, amikor vállára terítette a hűvös őszi és téli napokra szánt vastag vállkendőt.

– Fölül már gazdag parasztasszony vagy... Viseld egészséggel!

Nyica és Flaré egyszerre kapta meg a maga vállkendőjét.

– Nézd, Nyica! Egyformát kaptunk! – lelkesedett a kislány.

– Még a ruhátok is egyforma lehet, ha Nyica ügyesen megvarrja. Hoztam néhány vászonvéget is. Elég sokféle. Nem tudom, mire lehet menni velük.

– Drága Nyica! – bújt hozzá Flaré. – Annyira szeretlek! Ugye varrsz nekünk egyformát? – kérlelte, majd a helyeslő bólintás után még erősebben átölelte. – Annyira szeretlek! – ismételte meg.

Janó végül az asztalra halmozta a sok pénzt, amit hazahozott.

– Jól nézzétek meg! Ebben mindannyitok munkája benne van... Még a tiedé is Koma, hiába tiltakozol – mondta a felugató kutyára mosolyogva. – Hát ki őrizte az árut éjnek évadján? Ebből most egy garast se költünk el. Nem tudjuk, mennyi pénz kell majd az új házra, a költözésre, a berendezésre. Úgy, hogy tedd csak a többi mellé! – tolt az egész halmot Nyica elé.

– Ó vigyáz a vagyonkánkra – adta magyarázatul a többieknek.

Mamó ismét bebizonyította, hogy a legapróbb részletekre is figyel. Most is ő kérdezett rá valamire, amin a többiek átsiklottak.

– És hova lett a három nagykosár, amit a fakupák mellé kellett képzel-nünk?

– A fuvarosnak, Balinak adtam. Tudtam, hogy nem fogad el pénzt amiért Keddhelyre vitt s hazahozott, ezért a feleségének, Örszének küldtem ajándékba. Így nem tehettem, hogy nem viszi magával, hisz ami a másé, arról nem mondhat le az ember. Különösen nem, ha annyira szereti a feleségét.

– Mirkó, Flaré! – szólalt meg később. – Hogy áll a naptárágakon a szalag? Tegnap kedd volt, hisz Keddhelyen volt vásár, ma tehát szerdát kell mutatnia. Nem tudom, hogy kinn van e héten a sor, de nagyon figyeljen a szalagátrakásra! Mostantól harmadik keddre ugyanis vendégségbe hívtak bennünket. Örsze és Bali volt az. Mindünket szívesen látnának, de mond-

tam, hogy Mamó nevében nem tudom elígérni magam. Bötönye közepén venne fel bennünket Bali, és egészen az erdő afelőli széléig hozna vissza a szekérével.

– Kétszer semmiképpen nem tudnám végig gyalogolni az erdőt – sajnálkozott Mamó.

– Én is így gondoltam, azért is mentettelek ki. De nem fogsz félni, ha egyedül hagyunk?

– Itt lesz az én hőszám velem. Majd ő megvéd. Ugye megvédsz? – kérdezte Komát, aki éppen két lábon állt a hintaszéke mögött.

Azon mesterkedett, hogy két mellső mancsával lengésbe hozza az ülőalkalmatosságot. Mamó megszánta sikertelen igyekezetét, és észrevétlen besegített neki. Előre billentette a széket. Koma erre öntudatos, büszke csaholással adta tudtul mindenkinek, aki nem tudná, hogy ő erre is képes. Mamó hirtelen ötlettől vezérelve felállt, s felajánlotta:

– Gyere, Koma, ülj fel! Ha akarod, meghintáztatlak.

Több se kellett a megszólítottaknak, aki első szóra megértette a kínálózó lehetőséget. Már is elheveredett a kárpitos párnán, s halk morgásokkal követte a szék mozgását. Amikor Mamó belefáradt, s abbahagyta a hintáztatást, előre jött. Azt látta, hogy Koma elszunyókált. Finoman megsimogatta, és szája elé emelt ujjával csendet intett. A gyerekek játszani mentek. Janó pedig elvonult a fa alá, ahol faragni szokott. Épp csak szétpakolta a szerzőségeit, őt is elnyomta az álom.

Nyica a tűzhely körül forgolódott. Ebédre finom cukorborsó levest készített. Ma tudott először annyit szedni a termésből, hogy mindannyiuk számára elegendő legyen. Mellé paradicsomos káposztafőzeléket készített, krumpligombóccal.

Mamó odaült Nyica közelébe, segített neki a répapucolásban, a borsófejtésben. Közben nagyokat mosolygott, akárhányszor csak észrevette, hogy a lány kezébe veszi és magához szorítja a mézeskalácsszívet. A mézeskalács-füzér is a nyakában maradt. Szépen kiegészítette az üvegyöngyös nyakláncot. Az amióta Janó összeakasztotta a kapcsot rajta, éjjel-nappal rajta volt. Annak ellenére is, hogy alvás közben – mint elmesélte – néha felriadt rá, hogy nagyon nyomja.

Amikor végzett a főzéssel és Janó után nézett, látta, hogy elszunyókált. Kihasználta az alkalmat, hogy a család feje most nem képes tiltakozni. Mellé ült, óvatosan belékarolt, s vállára hajtotta a fejét... Pár perc múlva már ő sem volt ébren. Nem is csoda, hiszen ő is ugyanolyan későn feküdt előző nap, mint Janó.

– Nézzétek, milyen szépek együtt! – mutatta Mamó a visszatérő gyerekeknek. – Ne zavarjátok őket! Adok enni, ha éhesek lennétek.

Mirkóék azt mondták, várnak vele, míg felébrednek. Flaré odabújt Mamóhoz.

– Már alig emlékszem anyura – pityeredett el. – Ugye ő is úgy szerette aput, mint Nyica?

– Pont ilyen nagyon, de másképp, hiszen a felesége volt. A felesége és gyermekei apja. Úgy szerették egymást, hogy mindenki irigyelte őket. Egy hangos szó, annyi sem esett köztük. Apukátok csaknem belehalt abba, hogy el kellett temetnie! Tudod kik mentették meg? Nem? Te sem tudod? – kérdezte a közben melléjük telepedő Mirkót is.

– Hát, ti voltatok! Az éltette, hogy még dolga van: benneteket kell becsülettel felnevelnie. És tudjátok, mit mondom? Eddig sikerült is neki. Ilyen jó gyerekei, mint ti vagytok, talán nem is volt másnak a kompániában. Maradjatok ilyenek! Nagyon kiérdemelte...

Emlékeztek Lacika meséire a mostohákról? Apátokat is megkörnyékezte több nő, amikor letelt a gyászidő. Szívesen léptek volna szegény anyátok helyébe, hiszen apátoknál okosabb, becsületesebb és józanabb férfi egy sem akadt nálunk. Ő azonban egyiket sem tartotta méltónak ahhoz, hogy anya lehessen mellettetek édesanyátok helyén. És igaza is volt. Egyik se volt az.

Egyszer ismerkedett csak össze olyannal, aki minden tekintetben méltó lenne, akit ti is szeretnétek. A véletlen sodorta össze vele. Olyan volt, mint

egy üldözött vad... Mindenki bántotta, gyalázta, megalázta, mígnem már maga is elhitte, hogy semmire se való. Aztán apátokat megismerve kivirágzott. Kiderült, hogy maga a csoda. Csupa szív, csupa lélek... És apukátok azt is megtudta, hogy az a nő szerelmes lett belé. És ő is érzett iránta valami hasonlót, de félt. Talán attól, hogy elhomályosítja anyukátok emlékét. Talán attól, hogy ti mit szóltok majd hozzá. Vagy úgy gondolja, hogy ez valamiféle árulás lenne anyukátokkal szemben.

Mamó elhallgatott. Hosszú csend ülepedett köréjük. Végül Flaré szólalt meg bizonytalan hangon:

– Ugye, Nyica az a nő?

– Persze hogy ő, gyémántom. Persze hogy ő! Nézzétek, milyen szépek együtt!

És nézték. És csakugyan szépnek s boldognak látták őket. Janó ráncai szétsimultak, s mindkettejük arcán széles mosoly ült.

Janó ébredt fel hamarabb és meglepve látta, hogy Nyica feje a vállán nyugszik. Mamó kifigyelte, hogy mégis moccsanatlan ül tovább, nehogy idő előtt felkeltse a fej tulajdonosát...

Rövidesen Nyica is felébredt. Rámosolygott Janóra, aki kezét nyújtva segítette neki talpra állni.

Mentek az asztalhoz. Nyica tálalt, de maga, ahogy szokott, nem ült le. Janó azonban az asztal mellé tessékelte, így magának is kénytelen volt szedni mindemből. A kései ebéd alkalmat adott arra is, hogy Janó elbeszélje, hogyan került Bali szorult helyzetbe a vásáron. Figyelmeztette a gyerekeket, hogy ha majd nagyok lesznek, akkor se feledjék, hogy pénzbe soha, senkivel ne játsszanak.

– Ha nyertek, valaki mást tesztek vesztesé, mások kárára gazdagodtok. Így aztán – ha becsületesek vagytok – szégyellnetek kellene magatokat. Többnyire azonban csak vesztesek lehetek. A legtöbb ilyen játékot ugyanis épp az kínálja nektek, aki csalással akarja elvenni a ti pénzeteket. De még, ha nem is csal, ha nem zavarja, hogy elvesztitek azt, amiért megdolgoztatok, akkor is a velejéig rossz ember az. Óvakodjatok az ilyentől! Szerintem csak a játszás örömeért szabad játszani. Ilyen egyszerű ez.

Azt nem mesélte el, hogy miként szereztek vissza Bali elveszett pénzét. Úgy tűnhetett, hogy a csalók véletlenül lepleződtek le, és önként adták vissza az összeget.

A beszélgetés újra a varkocsai látogatásra terelődött.

– Úgy illik, hogy mindannyian vigyünk valami ajándékot. Ha vendégségbe hívják az embert, ott jó szóval tartják, megvendégelik. Ezért nem szokás üres kézzel menni. Azt hiszem, úgy lenne a szép, ha mindenki készítene valami saját ajándékot. Baliék tehetősek. Jártam már náluk. Szép házban laknak. Tehenük, lovaik, malacaik, földjeik is vannak. Néhányan szolgálnak is náluk. Valójában mindenük megvan. Most már a családi béke is. Egy dologban látnak csak hiányt. Gyermeük nincs, pedig nagyon vágnak rá. De hát már nem fiatalok. Nincs erre valami füved, Mamó? Az lenne a legszívhezszólóbb ajándék a számukra.

– Erre nincs fű. Ez a Jóisten hatásköre. Olyan füveket ugyan tudnék ajánlani, ami készebbé tehet valakit az anyaságra, de azoknak csak a késő őszi szedésében van igazi erő. Meg aztán ismernem is kéne ahhoz ezt az Örzsét, hogy lássam, elbírja-e, ha esetlegesen ebben is csalódna. Reményt táplálni, ami elenyészve nagyobb bajt hoz, mintha nem is támasztanánk fel, nagyon nagy felelősség ám! Többet árthatunk vele a léleknek, mint amennyit a testnek használunk... Ha úgy adódik, javasolhatnád, hogy fogadjanak örökbe inkább egy árvagyereket. Talán Isten eleve arra teremtette a jólelkű gyermekteleneket, hogy a szegény árváknak is legyenek szerető szülei.

Megkísértés

Janó bebaktatott a bötönyei falubíró hivatalába, mert elérkezettnek látta az időt. Borba Bálinttól, a fuvarostól együtt utaztukban megtudta, hogy a bíró újra munkaképes. Ott aztán megtudta, hogy a rendes kihallgatási

napok egyelőre még nem állítottak vissza. Minden bejelentkezőnek külön időpontot adnak. Janót is beírták egy nagy könyvbe, s közölték vele, hogy a rákövetkező hét szerdáján tizenegy óra húsz percre menjen vissza. A kihallgatás tárgya rovatba azt írta be az ezzel megbízott hivataloszolga, hogy betelepülési kérelem. Fel sem tételezte, hogy egy cigány írni és olvasni is tudhat. Ezért aztán ott előtte, szemrebbenés nélkül odaírta folytatásként, figyelmeztetésként, csupa nagybetűvel: cigány. Még három felkiáltójelet is tett mögé.

– Így akarja figyelmeztetni az illetékes léhűtőt, hogy ne engedjen a bíró elé. Elég legyen nekem, ha valaki kisebb beosztott (talán az írnok) hallgat meg, és az utasít vissza – gondolta magában.

Nagyon mérges lett, de nem mutatta. Különben is megnyugtatta, hogy ha nem engednék a bíró elé azon a szerdán, és nem az írnok elé vezetik, maga szól majd neki. Addig azonban nem zaklatja fölöslegesen.

Ezúttal azonban szerencséje volt. A bíró épp az épületben volt, és pont akkor nézett ki az ablakán, amikor Janó távozott. Nem volt bizonyos benne, hogy valóban az-e, akinek gondolja. Az irodájában tébláboló írnokot is az ablakhoz hívta, aki megerősítette feltevését. Azonnal intézkedett.

Janó már befordult az alvég felé vezető útra, s párolgóban volt iménti haragja.

– Végül is elintéztem, amiért jöttem. Kaptam időpontot. Kicsit későbbit, mint gondoltam, de ha nincsenek még fogadónapok, ennél rosszabbul is járhattam volna – gondolta.

Már azon járt az esze, hogy miként fogja a pontos időpontot betartani, hiszen órája nincs, és az erdőbe a falu templomtornyának harangja sem hallik el.

– Majd besétálok jókor korán, s kivárom, amíg szólítanak – döntötte el magában, miközben erősen szaporázta lépéseit, mert szeretett volna mihamarabb hazaérni.

Az utána szalajtott hajdú lépései szakasztották meg gondolatait, de ezeket hallva még gyorsabb lépésekre váltott. Tudta, hogy semmi rosszat nem követett el, de élettapasztalata arra intette: jobb, ha siet, és az első lehetséges helyen elpárolog üldözője elől. Esetek sokasága égett az emlékei közé, amikor mások bűnét torolták meg cigányokon. A fegyvereseknek édes mindegy volt, hogy nem azt a cigányt fogták fülön, akit kerestek, s azt viszik rácsok mögé, aki ártatlan volt. Elég volt számukra, hogy cigány az istenadta.

– Azt persze nem tűrnék, ha olyan világ lenne, amikor bármely nem fehér bőrbe született embert le lehetne fogni, el lehetne páholni egy másik hasonszínű helyett – gondolta, miközben még inkább fokozta a sebességét.

– Álljon meg! Álljon meg! – kiáltotta a hajdú utána messziről.

– Álljon meg maga, magát nem kergeti senki!

– Hívatja a bíró! Forduljon már vissza! – hallatszott az újabb, lihegések közül kipréselt kurjantás.

Janó erre természetesen megállt, s kényelmes léptekkel megindult visszafelé. A hajdú csípőre tett kézzel kapkodta a levegőt. Történetesen azonos volt azzal az ajtónállóval, aki múltkor talpig díszes egyenruhájában volt kénytelen a talicskáját őrizni. Nagyon elege volt már ebből a cigányból. Most viszont valamelyest hálás is volt neki, mert megkímélte a további futástól, meg attól a leteremtéstől, amit akkor kapott volna, ha nélküle tér vissza.

Amikor Janó belépett az irodájába, a bíró hellyel kínálta.

– Isten hozta, Joka. Már vártam. Miért nem jött korábban?

– De hiszen üzentem a bíró úrnak. Nem adták volna át?

– Átadták, csak nem értettem. Ha nekem kínálnak fel ilyen lehetőséget... Ha valóra válhat általa, amit különben is nagyon akarok... Én biztos, hogy már másnap felkeresem azt, aki ekkora jót akar velem tenni.

Janó végig nézett a bírón. Láta, hogy nagyon erejét vette a betegség. Annyira belefogyott a kórságba, hogy lötyög rajta minden ruhadarab. Szinte elveszik a díszes íróasztala mögötti, faragásokkal sűrűn kicifrázott, hatalmas támlájú karosszékeiben.

– Soha nem tartottam helyénvalónak visszaélni egy szorult helyzetben levő ember ajánlatával, ígéretével. A halálosnak hitt nyavalyákkal küzdő ember nem ura a maga akaratának. Az ilyen helyzetben tett ígéreteit miután felépült, tiszta fejjel az ember könnyelműnek, elhamarkodottnak ítélni. Sajnálhatja, hogy kiszaladtak a száján, örülne, ha el nem hangzottakká tehetné őket. Szerettem volna, ha bíró úr alaposabban, a kórságból szabadultan is megfontolná ajánlatát. És persze megtenné azt, ami maradt belőlük... Már, ha maradt egyáltalán.

– Nagyon megleptél – vallotta be a bíró. – Igen választékosan fűzöd a szót. Mondták rólad ugyan, de akkor is meglep. Szépen, és igazat beszélsz. Rendkívül tisztességen gondoltad ezt is végig. Én azonban szavatartó ember vagyok. Amit kimondtam – az ki van mondva. Ha pedig ki van mondva általam, azt nem módosítom ütre-fütytre. Ahogy azt kérvényezni akartad az első alkalommal, amikor én... Hogy is mondjam csak? Nincs értelme szépíteni... Nos, Joka, te legalább olyan jól tudod, hogy mit csináltam... Hmmm, hm – köszörülte a torkát.

Janó közbe akart szólni, hogy átlendítse ezen a feszültségen a beszélgetést, de a bíró nemet intett a kezével.

– Ki kell mondanom! Nagyot tévedtem. De hát nem tudhattam, hogy te másmilyen cigány vagy, mint azok, akik eddig elem kerültek.

– Már meg ne sértődjön, bíró úr! Tisztességgel kérdem. Őket legalább szóhoz hagyta jutni, vagy ugyanúgy meg se hallgatta, mint akkor engem?

A bíró komor tekintettel nézett Janóra, aki állta a tekintetét. Ekkor megadóan lehajtott a fejét, majd kis tűnődés után, bánatos hangon csak annyit mondott Janóra se nézve.

– Megérdemlem, Joka. Megérdemlem.

– Kérem, gondolja át bíró úr azt is: nem lehet-e, hogy azért találkozott kevés tisztességes cigányemberrel, mert csak olyanokkal szólt, akiket valami vétek okán maga elé vezettek? Hol és hogyan ismerhetett volna meg másféléket, akik pedig sokkal többen vannak? Itt van például az öreg Sárközi. Leélte az egész életét tisztességgel, becsülettel. Szorgos munkával. Egy kis földet vett, egy kis házat épített, még egy kis erdősávot is vásárolt magának. A szomszédjai őt is, a feleségét is Istennek ajánlva említik. Mégsem tűnt föl, hogy milyen becsületes ember. Csak a bőre színében volt más, mint a falu többi lakója. Pedig haláláig Bötönye határán volt honos. Azt gondolom, hogy ő is afféle „másmilyen” cigány volt, ahogy a bíró úr fogalmazott. Amilyennek most engem és az enyéimet nevez. Megkövetem a bíró urat, ha megbántottam volna, de kérem, ha teheti, gondolja ezt végig. Egy almafán sem terem két egyforma alma! Mi is éppúgy különbözünk egymástól, mint bármely bötönyci a másik falubelitől. Ha közülük néhány rossz úton járóról nem állít ki az összes falulakóra szóló tanúsítványt, kérem, rólunk se tegye. Az egy igazságra esküdtt bíróhoz különösen méltatlan lenne.

Súlyos csend nehezedett a két ember közé. Amit Janó mondott, kemény bírálat volt, és annyira igaz, hogy vitatkozni sem lehetett vele. De olyan szelíd hangon, annyi sajnálkozással telítetten és szívhez szólón mondta, hogy igazán nem lehetett haragudni érte.

– Ilyen lehetett az a cigányból szóló angyali hang, amit Örzséék emlegettek – nyilallt a bíróba a felismerés.

Most már megértette, miről beszéltek. Csakugyan olyan ez, mintha fentről figyelmeztette volna az égi bíró lenti kollégáját. Nehéz volt megtörni e csendet. Mindketten a másokra vagy egy mentő gondolatra vártak. Janó jóságosnak ítélte ezt az elhúzódó némaságot, mert eddigi élete során azt tapasztalta, hogy a csend a magvas és igaz gondolatok érlelője. Amikor azonban megérezte, hogy a bíró számára kínossá vált a hosszas némaság, megszólalt:

– De hiszen, mostantól már más a helyzet. Azt gyanítom, hogy bíró úr a lelke legmélyén igaz ember. Különben menten kidobott volna az iménti beszédemért. Kétségem sincs, hogy igyekszik majd jóvátenni minden bántást.

Azzal nekiállt és színesen ecsetelte, milyen nagy örömet szerzett az ő fuvaros barátjának, Balinak is. Mennyire boldog, hogy végre megbékéltek, s főleg, hogy a felesége ismét bejáratos a bíró otthonába. Mindezeket hallva, Janó beszélgetőtársának is visszajött a kedve.

– Örzset nem lett volna szabad kitiltanom a házból. Végül is Pankának, a feleségemnek a húga. Balázs pedig ismét vállalhatóvá tette önmagát. Ebben – amint hallottam – komoly érdemed van. Abban meg, hogy kikeveredtem abból a szörnyű bajból, anyád füveinek, leveleinek van hasonló szerepe. Mondd meg neki, hogy hálás vagyok érte! De hisz, ezért is akarok rajtatok segíteni. Meg azért is, mert sokan szoltak melletted. Először az írrok, azután a plébános úr, rögvest utána az erdőkerülő. Jobb, ha tudod, ő még meg is fenyegetett, hogy feljelent a vármegyénél, és azonnal lemond a hivataláról, ha nem bánok veled tisztességesen. Ugye, nem is hitted volna? Aztán jött Örzse. Bálint barátod meg kezességet vállalt előttem érted. Vele aztán alaposan átbeszéltem, hogy miként lehetne nyélbe ütni ezt a költözködést. Nem hittem, hogy annyi esze van. Mindenben egyetértettünk. De a legfőbb érted szóló, tudod-e, ki volt? Hát persze, hogy nem tudod. A tetteid, Joka. A tetteid! És nemcsak a keresztállításra gondolok, meg nem is arra, hogy még könnyű csalásra sem vetemedtél. (Az írrok, hogy lássam, milyen ember vagy, bevallotta, mire akart rávenni.) Bali beszélt a faluban sok-sok emberrel, ahogy házhelyet keresett neked. Végül is bizonyos – most nem részleteztem – okból nem tudhattam, hogy te pont ott akartál megtelepedni, ahol most lehetőséged adódik rá. Bali sokakkal beszélt, és mindenki, aki időt töltött veled azt mondta, valahogy jobbá lett általad. A majdani szomszédjaidat – téged már ismerve – egyáltalán nem zavarja, hogy melléjük költözöl.

De nem húzom tovább az időt. Itt az írás, olvashatod, hiszen, mint hallom, az írásvetést is kitanultad. Az áll benne, hogy a Sárközi-telek gondnokává nevezlek ki, s engedélyezem, hogy amíg e hivatalodat betöltöd, családdal rajta élj. Benne van, hogy a házhely közvetlen szomszédságában levő termőföldet, illetve az örökség részét képező távolabbi erdősávot is gondozd, használd, felügyeld.

Sajnos megvenni nem tudod a telket, mert bármikor előkerülhet az örököse. Gondoltunk arra is, hogy csak bérbe adjuk neked. Amit időről időre, mondjuk, évnegyedenként befizetsz, azt a hivatal megőrzi. Ha előkerül az örökös, akkor odaadjuk neki azt az összeget, ha pedig nem kerül elő, akkor a falu kezelésébe kerül a föld. Akkor valamilyen közcélra fordítjuk majd. Ez utóbbi esetre persze elővásárlási jogot kötnénk ki számodra a bérleti szerződésben. Mégpedig úgy, hogy a vételárát épp akkora részletekben fizethesd be, mint amekkora a korábbi bérleti díj volt. Persze egy olyan telek bérletét, amit bármikor visszavehetnek az embertől, érthetően csak alacsonyra szabhatnánk. Úgy, hogy remélhetően gond nélkül tudnád fizetni. A ház helyrehozatalának összegét pedig levonhatnád a bérleti díjből. Azt ugyanis nem tudod a válladra kapni adott esetben, mint a többi cókókodat. Az az örökös vagy, ha tartósan nem kerül elő, a falu kezébe kerül, hát ezért mérsékelhető vele a bérlet összegé.

A falunak, mint lehetséges örökösnek azonban az is megéri, hogy gondnokot bízson meg, s azzal tartassa rendben azt a kicsinyke birtokot. Számodra, számotokra ez a jobb megoldás. Ezért is született meg erről ez az okirat, amit odaadtam. A gondnok feladata helyrehozni és karbantartani mindent (kutat, házat, kerítéseket, a melléképületeket, ha vannak, vagy lesznek. Éjjel-nappal őriznie kell a területet az idegenektől. A falu költségére helyrehozott házat gondnoki lakásként lakhatja családjával, hivatala megszűntéig. Az eddig mondottaknál azonban több dolgod lesz. A falu ad vetőmagokat és megszabja – persze veled egyetértésben –, hogy mit termeljete a földön. Ad nektek állatokat is tartatásra. Persze ahogy a gondnoki lakás, az ehhez szükséges melléképületek felépítésének költségeit is állja. A megtermelteket, a felhizlalt állatokat vagy a tojást, tejet a falu értékesíti, s az ebből befolyt összeg az elkülönített számlára megy. A munkát természetesen megfizetjük. Tisztes, állandó havi fizetség üti a

gondnok markát, azaz a tiedét. Természetesen lesz a magatok élelmezésére elkülönített parcella is kimérve, s tarthattok saját állatokat is. A pénzt meg okosan kezelve, nagyjából öt év múlva, amikor a falura száll a vagon, lesz elegendő megtakarításod, hogy más házat keress, vagy megvehesd a gondnokit és a telket. A pontos részleteket majd megbeszéljed egy emberemmel, gondnok úr.

Janónak repesnie kellett volna az örömtől a javaslat hallatán, mivel gondnokként beláthatóan mindenképpen nyugodtan, kockázatmentesen élhetnének. A rendszeres fizetség pedig kiszámíthatóvá tenné az életüket. Ismerve magukat pontosan tudta, hogy öt év alatt tetemes összeget tudnának félretenni. Többször végiggörgette magán ezt a lehetőséget már odahaza is, amikor Balitól először hallotta a bíró ötleteit. Nyicával is meghányta-vetette a dolgot, hisz megígérte neki, hogy minden komoly döntést vele egyetértésben hoz meg. A közös munkával szerzett minden pénz fele a lányt illeti, hát a döntés fele is az övé. Nyica megerősítette, helyesen jár el, ha visszautasítja a gondnokságot.

– Úgy látom, nem is örülsz? Ennél jobb ajánlatot nem tehetek, mint ez a gondnoki – mondta a bíró, Janó elkomorult ábrázata láttán.

– Meg ne orroljon rám, bíró úr! De jól meggondolva, semmi jóra nem vezetne ez a gondnoki kinevezés. Képzeld csak el: ott van a sok szegény szomszéd. Erre odakeveredek én meg a családom. Ugyanúgy túrjuk a földet, mint ők, ám én állandó fizetést, saját állattartási lehetőséget, ingyen házat, ingyen lakhatást kapok. A saját családom részére is termelhetek. Ki tudja ellenőrizni, hogy nem a falu magjait, tejét vagy gabonáját dézsmáljuk a magunk javára. Csakis irigység, acsarkodás, szóbeszéd születne ebből. Jó szomszédság semmiképp. Ferkó szomszédék éppúgy vállalhatták volna ezt a jó sorsot hozó állást. Hogy jövök én ahhoz, hogy elorozzam előle? Más falubéli is örömmel vállalná ilyen feltételekkel. Mind megkárosítottnak érezné magát. Megint a cigányokon lehetne a nyelvet köszörülni. Lám csak, ezek sem különbek. Hogy kiravaszkodták előlünk azt a pénzes állást. Most aztán lophatnak kedvükre. Ott van az az öregasszony (a nevét se jegyeztem meg), minden nap idejárna feljelenteni. Köszönöm, de ebből nem kérek.

– Jól meggondoltad ezt, Joka? Mi gondod másokkal, ha én melletted állok?

– Bíró urat is besározná, ha így kellene engem védelmeznie. Ezt sem akarhatom. Azt mondanák, hogy behálózták, jégre vitték, csőbe húzták azok az undok cigányok. Szegény bíró úrnak – valahogy így mondanák – igencsak alább szállt az esze abban a nagy betegségben.

– Nemet mondasz erre a nagyszerű ajánlatra? – mutatott csalódott képet a bíró. – Soha az életben nem lesz ekkora szerencséd, mint most lehetne, Joka.

– Nem mondhatok mást. Alaposan megfontoltam mindent. Köszönöm a jóindulatát, de a gondnokság helyett én mégis csak a földbérlést választom. Kockázatosabb, jóval nehezebb, az is lehet, hogy belebukunk, de azt tartom csak tisztességes megoldásnak.

A bíró szája széles mosolyra fordult.

– Nagyot csalódtam volna, ha nem ezt mondd.

Azzal benyúlt a fiókjába, s kihúzott néhány papírost.

– Itt a teljesen kész, nevedre írt, lepecsételt bérleti szerződés – lépett oda Janóhoz, s kezét is fogott vele, amikor átadta.

Janó riadtan nézett az okmányra, de elég volt egy pillantást vetnie rá, hogy lássa, nincsen baj. Az írnok állította ki. Sárközi Janó (alias: Joka) – ez állt benne a névrovatban. Alias, azaz „más néven”, „másképpen”, „avagy” Joka. Ez megnyugtatta.

Bartl 90

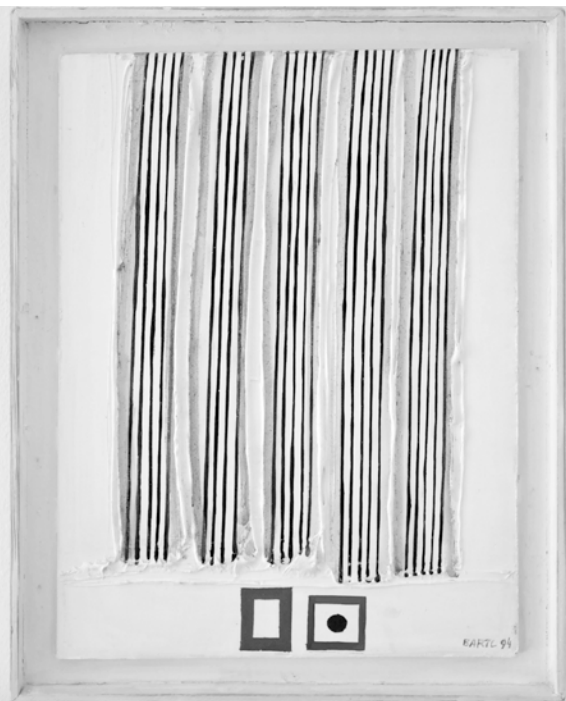
B Bartl József festőművész 2022. szeptember 25-én lett volna 90 éves. Ebből az alkalomból több kiállítás is nyílt gazdag életművéből. Szeptember végéig az újbudai Faur Zsófi Galériában grafikáit tekinthették meg a látogatók, október 26-án pedig a B32 Galériában nyílt műveiből nagyszabású tárlat.

Mi ezúttal a Magyarországi Német Írók és Képzőművészek Szövetsége (a VUdAK, aminek maga is alapítótagja volt), s a Magyarországi Németek Kulturális és Információs Központja (a Zentrum) által rendezett emlékkiállításról írunk. **Wolfart János** kurátor különösen érdekes anyagot állított össze a mester kortársainak, barátainak, családjának birtokában lévő képekből. Ezekhez ki-ki magyar és német nyelven megírta Bartlhoz, a képeihez, művészetéhez fűződő, személyes kötődését tükröző gondolatait. A kiállítás mottója: A Duna mentén Soroksártól Szentendrétig, ez a két település határozta meg ugyanis életét és művészetét is. A német nyelvű visszaemlékezések a 2023. évi Deutscher Kalenderben (Magyarországi Németek Évkönyve) olvashatók, a magyar nyelvű emlékezéseket a BARÁTSÁG adja közre.

Függőlegesek (olaj, farost)

Mintha hógyalu terítette volna balra-jobbra a fehér festéktömeget. A festőkés pengéjével párhuzamos függőlegeseket mintázó festő a megszilárdult masszát umbra-lazúrral szegélyezte, a fölösleget visszatörölte. Az öt mező szélei hangsúlyt kaptak, a feltornyosult festék és a keletkezett „utak” tiszta fehérre lettek söpörve. Az absztrakt kép tárgyá vált, finoman patinázott képpé. Az öt függőleges mezőbe öt-öt vonalat, hangjegyek nélkül maradt kottavonalakat festett Bartl József. A függőleges utak és a kottavonalak finom ívben hajlanak, ahogy a szabadkézzel írt sorok is elmozdulnak a sorvezető egyenesétől. Ez a finom hajlás teszi Bartl vonalait elevenné. Alattuk két jel. Kobaltkék és mellette piros keret, közepén fekete ponttal. Léptékváltás, vagy két szereplős történet kezdete a felszántott képmező alatt?

A Bartl József képein látható felületi megoldásokat, kottakép-szerű geometrikus jeleket érteni véltem, magamhoz közelállónak éreztem. Többször találkoztunk és beszélgetve kiderült, hogy örülnék egy képeknek és ő is szívesen cserélne velem. A csere csak nem jött össze, halasztódott. Végül beállított hozzám egy kisméretű, talán mindössze 20 centiméter magas kis alapozott falemezzel, hogy erre fessek neki valamit. Addig ilyen kisméretű képeket nem készítettem, **Kokas Ignác** mesterünk nagyméretű, összegző képek felé terelt bennünket. Rajzot, pasztellt nem lett volna ildomos olajképpért cserébe adni. A kapott lapra két furnérlemezből kivágott kisméretű facsigát, spirált rögzítettem, az egész felületet befestettem, külön tériséget sugallva a ráfestéssel is. A sima háttérkép egyre dúsult, plasztikussá vált. A Bartl Dzsozefnek festett kép később sorozatban folytatódott. Ezeket a kis munkákat aztán

Vertikale/Függőlegesek
Barabás Márton gyűjteménye

Bartl József 1932. szeptember 25-én született Soroksáron. 1948-52-ig a Képzőművészeti Gimnáziumban Kántor Andor tanítványa volt. Művészeti tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán folytatta, 1959-ben diplomázott. Mesterei Bertnáth Aurél és Pap Gyula. Ugyanebben az évben tagja lett a Fiatal Képzőművészek Stúdiójának. 1964-67-ig Derkovits-ösztöndíjas, 1972-től 2013-ban bekövetkezett haláláig a Szentendrei Művésztelep tagja. Az Egri Országos Akvarell Biennálé, a Szolnoki Festészeti Triennálé díját nyerte el, 1995-ben Munkácsy-díjas, a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét 1994-ben és 1997-ben is megkapta, 2000-ben Soroksár díszpolgára lett. 2007-ben a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetését vehette át.

Bajtai László felvétele

az ismét megtalált – rátétek és szoborelemek nélküli – vászonképek követték, de ma is szívesen készíték festett síkplasztikát, hasonló méretű tárgye gyűjtést. A Bartl kép 28 éve lóg a falamon, minden nap látom. Örülök, hogy most kiállításon is szerepelhet.

Barabás Márton

Szív és bábu (szitanyomat, 1995)

A kép első tulajdonosa a költő és újságíró Koch Valéria volt, akit bensőséges barátság és kölcsönös nagyrabecsülés fűzött Bartl Józsefhez. A személyes ajánlással ellátott szitanyomattal Bartl József 1995-ben, 46. születésnapján köszöntötte fel Valit. Koch Valéria 1998-ban, pár héttel halála előtt úgy rendelkezett, hogy legközvetlenebb barátai, kollégái gazdag gyűjteményéből válasszanak egy-egy művet a rá való emlékezés jegyében. Így került a szitanyomat Schuth Jánoshoz.

Tőle kaptam én a képet 2017. szeptember 20-án. Személyes ajándékként nyújtotta át nekem, megköszönve a Neue Zeitung Alapítvány kuratóriumi elnökeként végzett húszéves munkámat. Tudatos volt választása, hisz ismert volt előtte, mély barátság fűzött a kép első birtokosához. Ha a képre nézek, az egyszerre idézi fel bennem Bartl József és Koch Valéria szellemiségét.

Erb Maria

Nyitás és zárás

Gondolataim BARTL JÓZSEF soroksári festőművész barátomról

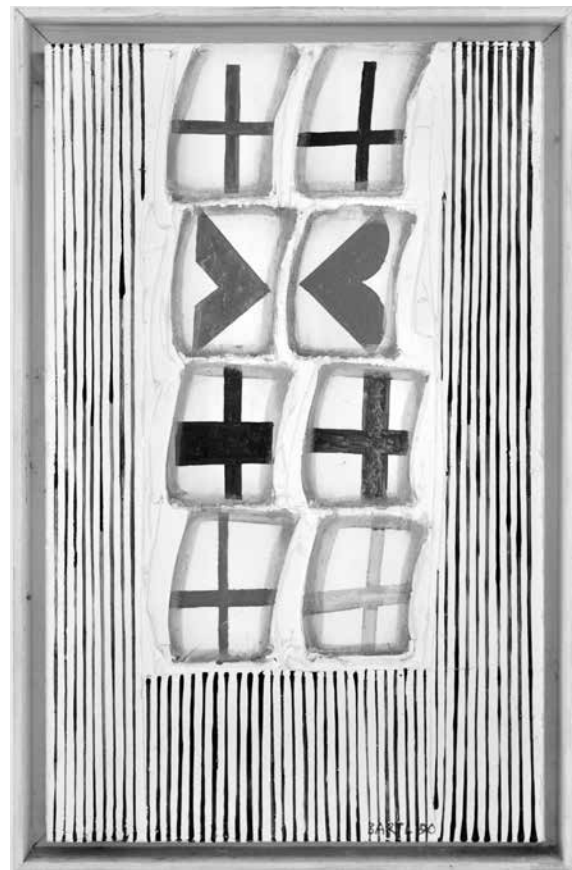
Az Ő apja szabómester volt, de szabad idejében trombitálgatott is. Jellemezhetném akár „naiv” trombitásként. Az én apám cipőfelsőrész készítő volt, és ha olyan kedélyállapotban volt, a szekrény tetején várakozó hegedűjét húzta.

Bartl Józsefnek ügyes keze volt, jó szeme, kényes ízlése, de nem szabónak ment, hanem jó helyeken ismerkedve a festéssel, tanult festőművész lett. Én trombitálni kezdtem és nem hegedülni. Ennek több oka is lehetett. Egyrészt az, hogy apámhoz Galambos János, a híres soroksári trombitás járt cipőt javíttatni, másrészt pedig, a különböző szakmákhoz semmiféle hajlandóságot és kezűgyességet nem mutattam, trombitálni viszont körülbelül ugyanannyit tudtam, mint a többi hasonló korú gyerek – semmit. Ez Galambos János szerint pontosan elég volt, a többi az ő dolga...

Igy aztán én próbáltam megszólaltatni a néma hangszert, Jóska pedig igyekezett a trombitát ecset, és a festők többi rekvizituma segítségével némaságában beszédessé tenni. Ugyanis Ő, miután évekig akvarellezett a fűzfák borította Kis-Duna partján a cigányputrik szomszédságában a régi temető mellett, a tisztára sepezt sváb házak és udvarok között, megfestette Soroksár testét, később pedig olaj csendéletképein a napraforgók, virágok, vázák és más jól összecsendítő tárgyak közé odacsempészte a trombitát, mintegy Soroksár lelkét festve meg.

Az azóta eltelt időben Jóskának rengeteg kiállítása volt. Ezek jó részében én – mint közreműködő trombitás – is szerepet kaptam. Igen változatos felállásban tettem ezt. Ennek az volt az oka, hogy Jóska a maga szelíd módján presszionált, hogy adott kiállításon milyen karakterű zenét szeretne és milyen hangszer-összeállításban. Rézfúvós együttesel, egy szál magam szólóban, két trombitás duettben vagy hárfával kísérve. Most két ilyen alkalomról emlékeznek meg. A kettő között harminc év telt el.

Az első a Múcsarnoki – teljes munkásságát felölelő – kiállítás volt. Ott az általam vezetett Modern Rézfúvós Együttesel játszottunk, melylyel nem sokkal korábban nyertünk nagydíjat Anconában, a nemzetközi kamarazenei versenyen. Jóska modern zenét kért. Ezért mi Jereb Ervin egy – címe szerint is nagyon oda illő, az együttes számára írt

Ohne Titel/Cím nélkül
Geiger György gyűjteménye

Mutter Gottes/Madonna
Geiger György gyűjteménye

új kompozícióját –, a „Rézmetszetek”-et választottuk, mely nagy sikert aratott Anconában. A Műcsarnok hatalmas termében akusztikailag nagyon hatásosan szólalt meg.

Jóska az együttes tagjainak gáláns módon (az együttes hétagú volt) egy-egy gyönyörű, „Változó négyzetek” című linómetszetet ajándékozott. Ezt a képet mindenki nagy becsben tartja mindmáig.

Másodikként a 2012-ben, a szentendrei Művészet-Malom több szintes monumentális – régi vízimalomból átalakított – kiállítóépületében rendezett tárlatról emlékeznék meg. Ez Szentendre városvezetésének tisztelegése volt a nyolcvanéves mester előtt. Itt Maros Éva hárfaművészettel játszottam. (Ez esetben a műsor összeállítása már az én feladatomból volt. Sajnos. Külön öröm volt számomra, hogy a reprezentatív kiállítási anyagot bemutató programfüzet címlapján és a több helyen látható óriásplakáton a tulajdonomban lévő „Piros jelek” című alkotása díszelgett.)

Ezen a kiállításon – elhatalmasodó betegsége miatt – már nem tudott személyesen jelen lenni, ám a videotechnika segítségével mégiscsak szólt az egybegyűltekhöz. Egy riport készült vele. Ezt lehetett látni, hallani a képernyőkön. Életútjáról beszélt, a kezdetekről. A tusrajzokról, melyek a soroksári vasgyárban és textilgyárban (ahol édesanyja dolgozott) készültek és arról, hogy a Kis-Duna parti akvarellezések után hogyan váltott irányt alkotói pályája a népművészeti anyagok gyűjtése felé, majd ezen élményanyagot felhasználó stílusirányzat felfedezéséhez, melyhez – némi finomhangolásokkal – de az utolsó pillanatáig hű maradt. És nem a raktárát gyarapította velük!

Az utóbbi időben sokat panaszkodott nekem, hogy járnak hozzá vásárlók – gyűjtők és művészetpártoló civilek –, de hiába. Nem megy már úgy a munka, mint régen. Fáradok – mondta. És nem a levegőbe beszélt. Igen, elfáradt. Véglegesen. A szimbólumtár, a „jelképkataszter” – ahogy a kiállítás kurátora Kopin Katalin jellemezte a késői munkáit – bezárult. Már nem fejlődik, de talán már nem is lehetett volna tovább fejleszteni.

Ezért a szerencsések, akik magukénak tudhatnak e szimbólumtárból egy-egy jelet, vigyázzanak rá! Tegyék olyan helyre, ahol mindig rápillanthatnak, ha valami szépre, örömtelire vágynak! Örök érték van a birtokunkban.

Geiger György

Élet-jelek a Dunáról

Bartl József a jelek embere. Budapesti műtermének sarkában egy régi sváb paraszti szekrény jelzi, hogy Bartl honnan származik. A soroksári akvarelljein a haza jelei. A trombitás csendeleitein összesűrűsödik Soroksár gazdag fúvószenei hagyománya, amely a saját magának adományozott „Trombiták városa” címmel is szeret büszkélkedni. Vagy egy parasztház annyira tipikus színe egy korai Bartl képen, Mária-Terézia sárga, egy célzás a német telepésekre, akik a XVIII. században a Duna mentén új otthonra leltek. „Magyarország a leggazdagabb, búzája, szőlője jó, Günzburgban ez megmondható, készen áll mind a hajó – énekeltek egy korabeli német nyelvű népdalban is.

Egy másik kép: Szénakazlak a mezsgyén. A Soroksáriak látták el az 1960-as évekig Budapestet tejtermékekkel. 5-6 tehenet kellett a gazdáknak ellátniuk. A soroksári kenyér is fogalom volt. Az egykori mezőváros szorgalmas lakói még a vízből is pénzt csináltak. Télen a Dunából jeget vágtak, a jégveremben elraktározták és nyáron a fővárosi vendéglősöknek és mészárosoknak adták el. Tehát újfent a Duna. Egy jel, egy jelkép. Összeköti nyugatot a kelettel, népeknek és kultúráknak ad életet. Katolikus kolostorok, ortodox katedrálisok, zsinagógák, paloták és parlamentek épültek a partjainál. Kis falvak és világvárosok, vízimalmok és atomerőművek.

Egy fél évszázada dolgozik Bartl a Dunánál: Soroksáron, Budapesten, Szentendrén. Jelek nyüzögnek a képein. Egyszerű, érthető jelek. Barna csíkok fehér alapon. Barázdák a behavazott soroksári mezőkön? Egy világos ék fekete háttérrel. Villám a nyári zivatarban? Egy ferde kereszt, egy megtört szív. Régi sírkövek töredékei?

Minden műalkotás valójában egy vázlat, amelyet csak a saját fantáziánk fejez be – írta Sigmund Graff. Én Önöknek dús fantáziát kívánok Bartl József képeinek élvezésében, akinek a munkássága – mint a Duna – embereket, népeket, kultúrákat köt össze.

Heinek Ottó (1960-2018)

*A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata elnökének ajánlója
Bartl József Stuttgartban, 2001-ben megjelent művészeti albumából.
(Josef Bartl. Bilder 1951-2000, Stuttgart, 2001, Verlag der Deutsch-
Ungarischen Gesellschaft in der BRD e.V., S. 4-5.)*

Bartl József nekem fogalom!

A polgári iskolában Jóska két osztállyal felettem tanult. Már akkor jártam hozzá rajzait, akvarelljeit vizitálni. A szülői házban kapott egy külön szobát, amit takaros kis műteremmé alakított. Csodálatos ügyességgel festette akvarelljeit. Emlékszem a gimnazista korában festett csendéletre, egy tálban cseresznye. *Ilosvai Varga István* volt a tanárunk a csepeli Képzőművészeti Szabadiskolában. Ott alkottuk később olajfestményeinket is. 1955 és 1956 nyarán a Népművészeti Intézet meghívására a Tokaji Művésztelepen festhettük a sokszínű, csillogó tokaji tájat. Élveztük a „szabadságot”! Ezután sokáig nem láttuk egymást. Meglátogatott Németországban, Tübingenben, ahol a műhelyemben szitanyomatokat készített, a műtermemben pedig megbízásra portrékat festett. Többször kiállított Tübingenben. Amikor tizenegy év után hazamehettem Magyarországra, együtt jártunk vidékre népművészetet gyűjteni. Decsen Jóska rongybabákat gyűjtött, Vágotpusztán a Mecsekben szuszékokat, Sáriban és Dabason festett tányérok tömkelegét, az öregtemetőben kopjafákat gyűjtöttünk. Akvarelljei és rajzai témája Soroksár, az öregtemető és az onnan látható soroksári táj volt, a Decsen gyűjtött babákról olajképeket festett. Pesterzsébeten nagyméretű faliszőnyeg díszíti a tanácsterem falát akkor már elvont formai terve alapján.

Gyűjtés közben a soroksári Templom utca egyik padlásán Jóska rátalált Nepomuk fából faragott szobrára. Azt a „régisíriak” ünnepi alkalmakkor a Kis-Dunán engedték legondoláznia a Laji-ig. A szobrot felajánlotta Soroksárnak, azóta a Helytörténeti Múzeumban őrzik. Későbbi művészetében a népművészeti formák mint kompozíciós elemek „ékeskednek”.

Lux Antal

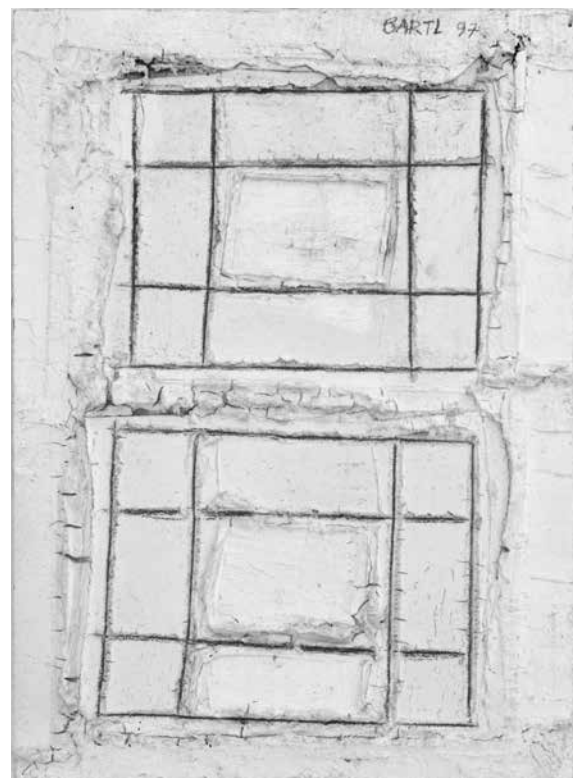
Csipkelődő, avagy a vitalitás dicsérete

A felemelő méltatások között talán megengedhető egy „csipkelődő” rövid visszaemlékezés is.

Jó pár évvel ezelőtt, egy jubileumi VUdAK-kiállítás létrehozásával küszködtem. A képek beadása volt soron – igen nyögvenyelősen zajlott.

Bartl József képe mindenképpen nagyon hiányzott. Felhívtam. Betegségére hivatkozott – gyakran visszatérő súlyos asztmája volt –, hogy még a számára biztosított taxival sem tudja most hozni a képet. Pár nap haladékbán egyeztünk meg, illetve abban, hogy esetleg mi megyünk a képért a körterei műtermébe. Jobbulást kívánva búcsúztam tőle.

Othonról a VUdAK-ba igyekezve, be kellett ugranom a galériáktól hemzsegő Falk Miksa utcába. A járdán egyszer csak látom ám az én Bartl József barátomat, amint egy becsomagolt képpel a hóna alatt igen csak fűgén, öles léptekkel igyekszik, majd belép a ... Galériába.

Ohne Titel/Cím nélkül
Lux Antal gyűjteménye

Elképedésem némi megütközéssel vegyült, de gyorsan átbillent öröme-
zésbe megbecsült művészársam, kollegám vitalitását tetten érve.

Matzon Ákos

Inkább festek, mint beszélek

Inkább festek, mint beszélek – mondta a Mester, amikor beléptem a műtermébe, ahol vidám soroksári fúvószenekar szólt és a képeit karéjban kiállította a festőállvány elé. Csodáltam a munkáit és ő ezt a jellegzetes, félig fanyar mosolyával nyugtázta. 1976 augusztusában írtam róla a Neue Zeitungnak először. Attól fogva többször is meglátogattam, sokat beszélgettünk, a munkáiról, az életéről, a kortárs festők törekvéseiről (érdekelték a fiatalok) és persze az élet dolgairól. Ott voltam, amikor Soroksár díszpolgárává választották 2000-ben, boldog volt, azt mondta, ez nagy kitüntetés számára. Barátok lettünk. Számomra nagyon fontos volt ez a barátság. Sokat tanultam tőle művészetről, emberi tartásról, újrakezdésekről. Nem volt mindig vidám, de egy jó beszélgetésre mindig kész. És a csendek is beszélések voltak! Akkor is dolgozott, festett, mert ahogy egyik mestere, *Bernáth Aurél* mondta: A festő fest. Így, ilyen természetesen és egyszerűen! A festő fest.

A kiállított Bartl Josef (Dzsozef) képet ajándékba kaptam tőle, amikor az Unser Bildschirm stábjával Szentendrén és az újbudai Móricz Zsigmond körtemben portréfilmet készítettünk róla 1994-ben. Szokásától eltérően erre a képre nem írt semmit. Elfáradt a forgatás közben. Hát még mi, *Markó Judit*, a rendező, *Háda Sanyi*, az operatőr és én, a szerkesztő! Életre szóló élmény, kalandos utazás volt mindannyiunknak!

Mayer Éva

Ohne Titel/Cím nélkül

Mayer Éva gyűjteménye

Valamit adni...

Ha az ember idősebb lesz és eléri a nyugdíjas kort, előre is tekint ugyan, de sokkal inkább visszafelé, egyfajta nosztalgiával fűszerezve. Így vagyok ezzel én is, aki televíziós-újságíróként emberekkel dolgozhattam az Unser Bildschirm szerkesztőségében harminckett évén át. Ha mérlegre teszem a munkámat, úgy érzem, sikerült valamit adni, de tán több mindaz, amit a munkám által én magam is kaptam. A szüleim építette családi ház tereiben itt vannak azok az alkotások, melyeket szeretettel kaptam azoktól a hazai német képzőművészekről, akikről a kilencvenes években portrészorozatot készítettünk. E művek itt vannak velem, érzem a belőlük áradó kötődést, szeretetet és tiszteletet. A Bartl Józseftől kapott kép az ágyam fölé került, s az identitásom része lett.

Néhány szó még az említett portrészorozatról. Az Unser Bildschirm a kilencvenes években készített portrékat harminc percen a VUdAK nyolc tagjával, köztük Bartl Józseffel is. Kötelességünknek éreztük ezt, hiánypótlásnak és nagy kihívásnak is. De lelkes és jó csapat állt össze a feladatra, és ma már bizonyára elmondható, mindannyian szerettük a sorozatot, a bemutatott művészek és a közönség is.

Bartl Józsefről, a művésztől, az emberről előttem mindig a következő kép jelenik meg: a kicsit huncut mosoly, a távolba révedő szemek, az emberség, a mérhetetlen alázat és szeretet, nagyfokú érdeklődés kollégái, művészársai iránt, és nem utolsósorban a Soroksár iránti szeretet és elkötelezettség. Szerencsésnek érzem magam, hogy találkozhattam vele és dolgozhattunk együtt. BARTL JÓZSEF, JOSEF, az ember és művész lelkemben és szívemben örökké él.

Stangl Márta

A rendezvényről készült színes
képösszeállításunk a hátsó borítón
látható!

A kiállítás képeiről készült fotók
Grund Lajos/Zentrum.hu felvételei

Soroksári Duna-part a Molnár-sziget felől

Sok-sok évvel ezelőtt, amikor még a Neue Zeitung szerkesztőségében dolgoztam, azt a megbízást kaptam *Schuth* János főszerkesztőtől, hogy vigyek Bartl Józsi bácsinak egy Német Kalendáriumot és néhány példányt a Neue Zeitung hetilapból, valamint annak „Signale” című képzőművészeti és irodalmi mellékletéből.

Pestszenterzsébeten, Tátra téri otthonában kerestem fel a mestert, aki nagyon barátságosan fogadott. Noha azelőtt még soha nem találkoztunk, azon nyomban felvettük a beszélgetés fonalát, mint régi barátok, akik már évtizedek óta nem látták egymást. Minden lényeges témát érintettünk: Soroksárt, önmeghatározásunk műtermét, a gyermek- és fiatalkor élményeit, a családok és ismerősök közötti kapcsolatokat is. Pár perc elteltével kiderült, hogy Józsi bácsi nagyon jól ismeri a rokonságomat is, a Napholcz család tagjait: Valentin József nagyapámat, akinek szabóműhelye volt a Fő utcán, édesapámat, aki a Molnár-szigeten született és nagynénémet, akit egykor a festészet fortélyaira tanított.

Búcsúzás előtt kihozta a szobájából a képet és olyan természetességgel nyújtotta át nekem, amilyennel egy tábla csokoládét ad az ember egy kisgyereknek. Azóta is ott függ a tusrájk az ágyammal szemben, hogy minden időben emlékeztessen arra, honnan jöttem és ki vagyok valójában.

Stefan Valentin

Egy képtörténet

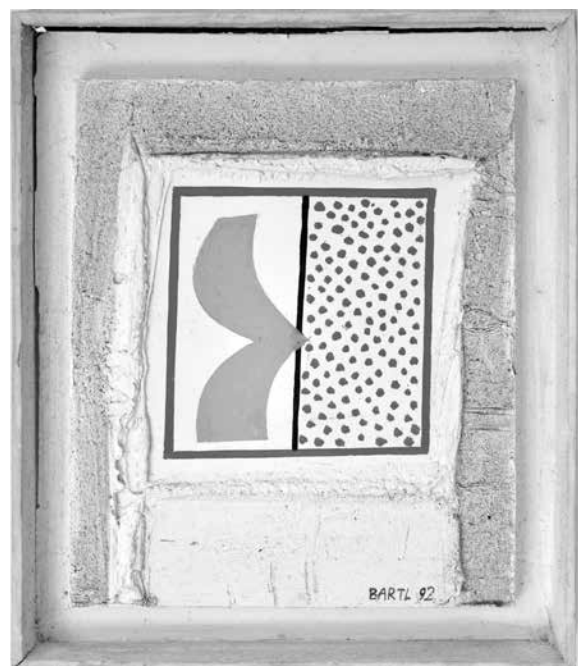
Bartl József festőművésszel az 1980-as évek második felében Szentendrén találkoztam – ekkor a nagy művészeti múltú, s mozgalmas művészeti jelenét élő Duna-parti városka Artéria Galériájának művészeti vezetőjeként tevékenykedtem. Később az akkoriban a Régi Művésztelép tagjaként dolgozó alkotóval csaknem harminc éven át, 2013-ban bekövetkezett haláláig kapcsolatban voltam. Számos önálló tárlatának megnyitóján voltam jelen Budapesten és Szentendrén, több kiállítását (majd emlékkiállítását) nyitottam meg, s több tanulmányt, cikket, kiállítás-ismertetőt, katalógus-előszót írtam művészetéről. Ezek sorában az első egy németországi önálló tárlatait kísérő, 1994-ben megjelent katalógus bevezetője volt. 2001-ben a művészetét elemző, általam jegyzett tanulmány kíséretében jelent meg Stuttgartban egy Bartl-album is. Sokszor jártam a budapesti, a Móricz Zsigmond körtér egyik bérházának tetőterében berendezett műtermében. Folyamatos kapcsolatunkat a két, az 1996 és 2016 közötti két évtized művészeti történéseit dokumentáló, *Tapló* címmel 2013-ban, majd 2018-ban megjelent, napló-könyvem sűrű Bartl-hivatkozásai is tanúsítják.

A nyolcvanadik születésnapját ünneplő, 2012-ben rendezett soroksári kiállítása megnyitása alkalmával – ekkor már nagybeteg volt – ajándékozott meg *A madár nem repül* című, elvont-jelszerű festészetének karakteres jellemzőit reprezentáló 1992-ben készült kisméretű kompozícióval (vegyes technika, 25x21 cm). 2013-ban, a soroksári temetőben, Bartl József festőművész búcsúztatásán mondhattam el, hogy „Rendre vágyott, lelki rendre, egyensúlyra, és műveivel gyengéden ennek fontosságát tudatosította az őt körülvevő világgal. Kép-intelmei, finom, hallatlan mély tartalmakat összegző, a hagyományok erejével megszólaló kép-összefoglalásai a XX. század, az ezredforduló emberének rejtett vágyait – harmónia-vágyát, szépség-óhaját, rend-áhíthatását, nyíltság-és őszinteség-sóvárgását – testesítette, testesíti meg.

Bölcs festő volt, kompromisszumok nélkül, a saját törvényei szerint dolgozott, a kor, a világ, a valóság kihívásaira mindig festői válaszokat adott. Törvényszerű, hogy e festészet meg fogja találni biztos, rangos helyét a művészet, a magyar művészet történetében.”

Wehner Tibor

A madár nem repül
Wehner Tibor gyűjteménye

Bartl a szófa felett

1979, 1994, 2003. Hogy mit rejtenek ezek az évszámok? 1979 azt az emblemikus kiállítást, ahol Pécsen a három soroksári festő, köztük Bartl József műveivel szemtől-szembe találkozhattam. Kiállítások, illusztrációk, cikkek a Neue Zeitungban, a Signale-ban erősítették bennem az otthonosság érzését. A kilencvenes évektől gyakran láthattam barátnőm, Koch Valéria „sarokgalériájában” Bartl „Bábuk két mezőben” című festményét, a művész ajándékát a költő-újságírónak. Babarci gyermekkorom motívumaira emlékeztetett a mű. Meglepetésemre és nagy öröömre 1994-ben ezt a becses képet ajándékozta nekem Vali. Velünk tartott a festmény Berlinbe és Bonnba is (ahol Wolfart János diplomataként szolgált, s feleségével, jelen sorok szerzőjével élt. – *A szerk.*), itt a kortárs művészet kiváló ismerői csodálták meg és szívesen látták volna gyűjteményükben. 2003-ban került mai helyére 13. kerületi lakásunkban.

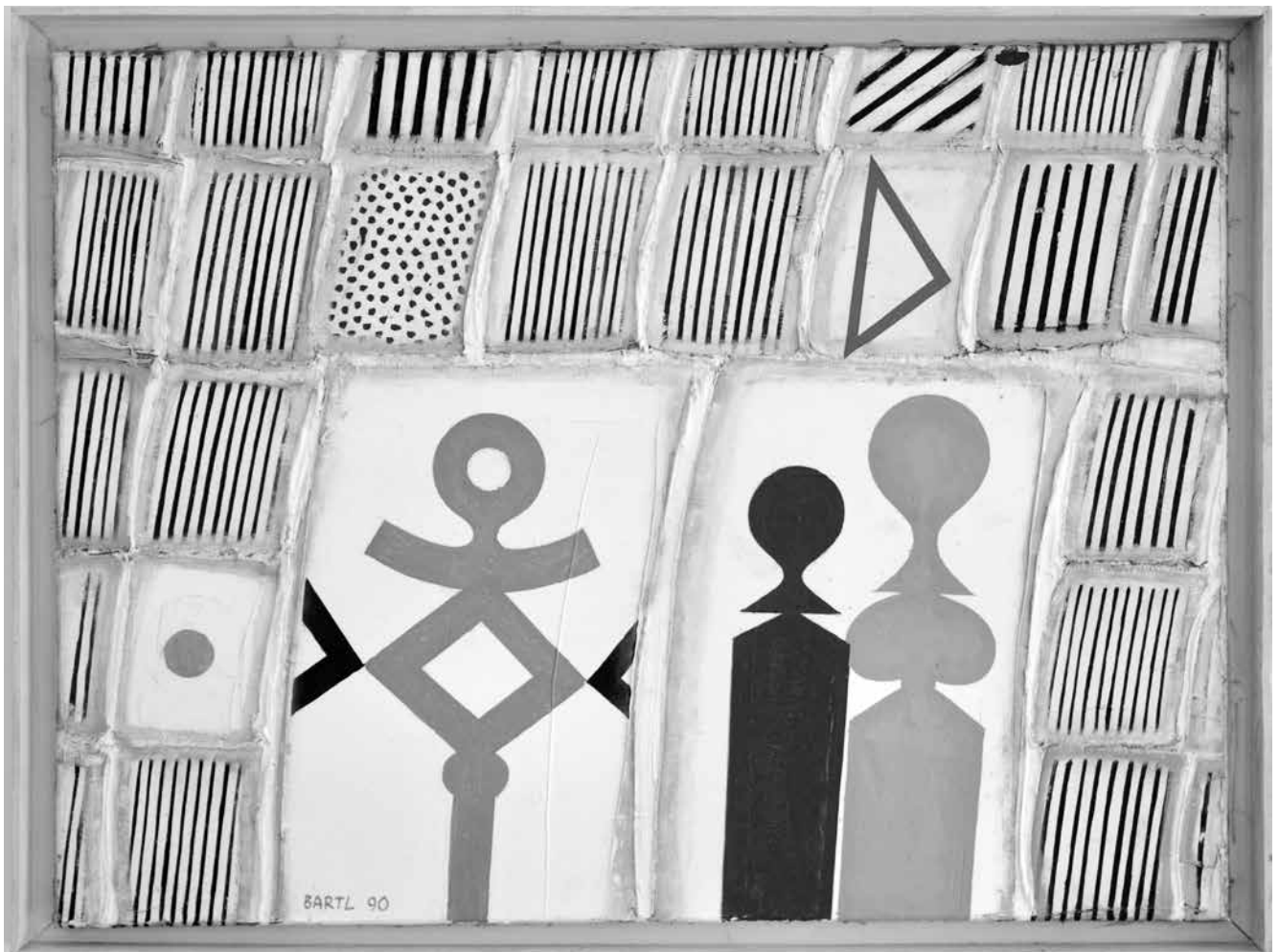
2021-ben társult mellé a másik Bartl-képem, „Hullámvonal”, melyre felfigyeltem már a Bakallár-Bartl-kiállításon a soroksári Galéria 13-ban, majd nagy öröömre felfedeztem a Faur Zsófi Galéria első Bartl-bemutatóján. Jó választás volt, jegyezte meg fiam, műgyűjtő-tanácsadóm, hiszen ezt a képet emelte ki a VUdAK festő-doyenje, Wagner János is, amikor együtt tekintették meg egykori művésztársa kiállítását. Azóta őt is elvesztette a festő-társadalom.

A két Bartl-kép kedvenc szófam felett függ a falon, s ha okostelefonon beszélek a távoli Némethonban élő kisunokámmal, mögöttem megjelennek a festmények.

Wolfart-Stang Maria

Puppen in zwei Feldern/Bábuk két mezőben

Wolfart-Stang Maria gyűjteménye

Lassan már egy év telt el **Milosevits Péter** író, költő, egyetemi tanár halála óta. 2021. november 19-én több regényének magyar nyelvű kiadását készült bemutatni Szentendrén. Tanítványa, az ELTE PTK oktatója, **Nikola Lásztity** PHD tanulmányát a szerző London, Pomáz című regényéről írta, mely szerbül és magyarul jelent meg.¹

Milosevits Péter London, Pomáz című regénye

(fenomenológiai interpretáció)

A cím egyetlen műre utal, de igazság szerint két alkotásról van szó. Milosevits Péter (Петар Милошевић / Petar Milošević) a regény első szerb nyelvű változata (London, Pomáz) után „fordítja le” művét magyarra, valójában azonban az író saját bevallása szerint új, önálló művet alkotott, amit azzal is kifejez, hogy magát nem fordítóként, hanem „szerzőként”, kétnyelvű alkotóként határozza meg a későbbiekben. Recepcióesztétikai² szempontból e két önálló regény – tartalmi és jelentésbeli azonosságokkal – mégis hasonló szerepet tölt be a szerb és magyar irodalomban. Mindkét irodalmi rendszerben a (neo)modernizmusból³ a posztmodernbe⁴ való átmenetet segíti elő. Ezt jelzi a magyar változat alcíme is: (poszt)szerelmes regény. Ugyanakkor a magyar és a szerb kortárs irodalommal egyetemben – a Szomszédok című magyar tévésorozathoz, és a szerb Családi kincs (Породично благо) televíziós szériához hasonlóan – szellemi síkon, saját közegében a rendszerváltást készíti és mozdítja elő.

Amennyiben a közvetlenül észlelhető dolgok leírása szemszögéből próbáljuk recepcióesztétika alapon meghatározni a két regény jelentését, ős-előképként az Orfeusz és Eurüdiké mítoszt kell kiindulópontul választanunk. Ennek indokoltsága könnyen igazolható, ha a szláv – ezen belül a szerb –, valamint a hellén-római, s a zsidó-keresztény hitvilágra tekintünk, melyek őrzik a létet feltáró jelenségeket, személyiségeket. Magától értetődő, hogy ez a legendás alapminta – amely sok irodalmi mű ihletője volt – a mi esetünkben is átalakításokon esett át, eredeti és modern módon újraértékelve, rétegekre bontva s – úgy tartalmi, mint formai tekintetben – újraértelmezve került bemutatásra.

A posztmodern betekintés azt is előfeltételezi, hogy a műalkotások élményszerű átélése mellett figyelembe kell venni azok gondolati és szellemi összefüggéseit (érzékföltöltés, a tapasztalaton túli világ), mind a közeli, mind a távoli múltban. Akkor is, ha allegorikus, azaz idővel változó, és abban az esetben is, ha szimbolikus, azaz változatlan, időtlen, tehát örök.

Milosevits valóságolvasatának és jelenvalólét-víziójának főhőse, Icsvics ugyanabban a léthelyzetben találta magát, mint Orfeusz. A mű elemzésekor abból a feltételezéséből indulunk el, hogy a regény lényegi magva, hajtóereje, a közép-európai vagy balkáni térségünk fiaként megjelenő Icsvics szándéka. Az a célja, hogy kimentse egyetlen és igaz szerelmét, egy angol lányt, abból a kelepceből, amelyet házassága jelent egy olyan férfival (Twist úrral), akit nem szeret. Abból a csapdából, amit London, a fejlett Nyugat világvárosa testesít meg. A nyugat-európai közegből és konvencióiból szándékozik kimenekíteni, amely, illetve amelyek a rendszerváltás után sem engedik, hogy fiatalkori kedvesét – akitől a vasfűggyön tizenhét éven át erőszakkal elválasztotta – haza-

¹ Milosevits Péter: London, Pomáz – (Poszt)szerelmes regény. (In: Milosevits Péter: Szentendrei kvartett – Regénytetrológia. Szentendrei Könyvklub. Szentendre, 2021.) A Szerb nyelvű eredeti mű: Петар Милошевић: Лондон, Помаз. Матица српска, Нови Сад – Római Kiadó, Budapest, 1994.

² A recepcióesztétika egy olyan bölcsészeti, műelemzési, filozófiai irányzat, amely az alkotást a mű és a befogadó (olvasó, néző, hallgató) közötti kommunikációként értelmezi, s tekintettel van a befogadó önálló értékrendjére, valamint belső függetlenségére is (a szerk.).

³ A modernizmus a XIX. század utolsó harmadában kibontakozó és a XX. századra jellemző, de annak utolsó évtizedeiben elhalni látszó, újszerű elveket hirdető, illetve megvalósító szellemfilozófiai, művészeti, főleg irodalmi irányzatok gyűjtőneve. A hivatkozott helyen előtte álló „neo” előtaggal a szerző e mozgalmak XXI. századi újjáéledésére, illetve ennek megfelelésére utal (a szerk.).

⁴ Az 1970-es években keletkezett művészeti irányzat, mely régebbi korstílusokból merít, hogy azok egyes elemeit a modernizmussal elegyítve valósítsa meg – a képviselői szerinti – új, korunk kihívásaihoz illő alkotói és befogadói látásmódot (a szerk.).

vihesse. Ez a kelepce, a házasság, a brit erkölcs és álfelelősségtudat az, ami azonosul az antik alvilággal, melyből a főhősnek ki kell menekítenie Mrs. Twistet (Eurüdikét), a való világ fényére, Budapestre (Zeusz birodalmába), Icsvics új lakásába. E szándékára mutat rá, hogy szexpartnerének, Baba Babicsnak meghagyta: mire visszatér Londonból, távozzon a lakásából. Végül azonban minden másként alakult. Mrs. Twistnek nem sikerült Londonban marasztalnia a főhóst, pedig talált lakást és állást is Icsvics számára, de a szerb szeretőnek sem sikerült rábeszélni, azaz Budapestre, új lakásába csalni a nagy Őt. Már londoni ott-tartózkodása végén felhagyott a reménnyel és szándékával, hogy Magyarország szívébe vigye ifjúkori kedvesét. Ráébredt, hogy kedvese – Kómúves Kelemennéhez hasonlóan – természetesen átvitt értelemben – bele van építve London falaiba. Az angol főváros látszólag gazdag és szabad – különösen, ami a belvárost és a kocsmákat illeti –, de liberális szelleme és felülmúlhatatlansága már a múlté. Nem véletlen tehát, hogy Icsvics szemében Hadész birodalmával, az antik alvilággal, Mrs. Twist pedig Kómúves Kelemennével azonosul.

Ahogy népballadánk hősnőjében, úgy Twistnében is csak később tudatosul, hogy valójában mi történt vele. Az ifjú angol hölgy, akit a főhősünk annak idején megismert, alig hasonlít a mai Twistnére, akit akkor a vasfüggöny keleti oldalán, a hófödte tátrai csúcsokon természetesen még nem így hívtak. Az antik alvilággal azonosított brit főváros gyakorlatias családját teremtett belőle, akiben azonban megőrződött az idealista és természetes fiatal lány valódi szerelem iránti igénye. Nem fogja fel azonban, hogy a két világ nem kapcsolható össze, Icsvics ugyanis nem akar „örömfiú” életet élni, aki mindig rendelkezésre áll, amikor nincsenek ott sem a gyerekek, sem a férj, aki pedig minderre áldását adja. Ez a helyzet világít rá arra, hogy London olyan kövekből épült, mint a törvények, előírások, szokások, íratlan szabályok, köteleességek és kötelezettségek, de találunk e kövek között törmeleket, eltitkolt bűnöket, nemtelenséget s végül mindenféle szennyet is.

E városfalak kötőanyaga a pénz és a konvenciók, amelyek a polgári (érték)rend biztosítékai, egy sajátos városias szerkezetet, aminek alapelve a haszon és a „közjó”, melyeknek mindenki köteles alárendelni magát. Mindezek szerepe és feladata, hogy lehetetlenné tegyenek bármilyen felforgató tevékenységet s meggátolják, hogy bárki kijusson a fogyasztói társadalom halálos, leplezett, lélekölő és acélerős öleléséből.

A mitológiai meseszöveg elemeinek lebontása és mássá építése abban áll, hogy Icsvics Eurüdikéje, Mrs. Twist nélkül hagyja el Londont, és nem követi senki, valamint abban, hogy Icsvics nem akar az angol fővárosban letelepedni, noha – mint említettük – falain belül maradván is lehetséges a szabad szerelem és a válás, az új közös élet Twistnével s a gyerekekkel. Erre azonban nem hajlandó, ezt a lépést nem akarja megtenni a főhős, hiába kínálnak állást és lakást a közép-európai riporternek, Icsvicsnek. Ő tehát végül távozik Londonból. Ott hagyja Twistnét, akit másnak ítélte a sors, és akihez nem sikerült lelkileg is közelebb kerülnie.

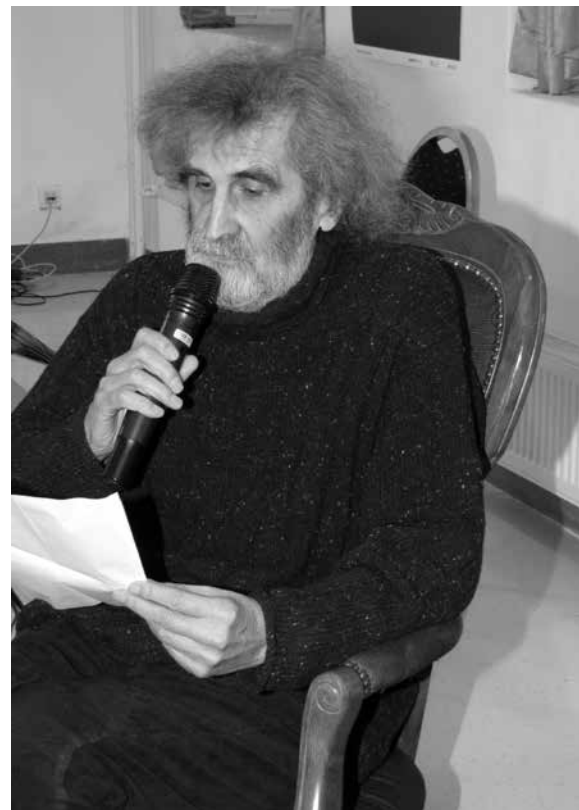
Fiatalkori szerelmétől való eltávolodása során tudatosul Icsvicsben az addig fel nem tárult, meg nem ismert identitása, saját gyökerei. Pontosabban szólva beágyazottsága két szubkultúrába a globális faluban, amit – mi és ő is – világgént élünk meg. E két szubkultúra egyikébe sem lehet bevinni Twistnét, aki felnőttfejjel ragaszkodik kényelméhez, szilárd és kiszámítható jólétéhez. Az egyik túlságosan konzervatív és primitív, a másik elillanó félben levő, mint a nagybetűs Nyugat mítosza. Ehhez a másikhoz csak a mai fiatalok és az elvászott – fiatalkori eszményeikhez hű – öreg rockkerek férhetnek hozzá. Az apró szerb közösség Magyarországon, kisszámú és vidékies, amelybe az ember úgy is beilleszkedhet, hogy megőrzi személyiségét, és kiharcolja benne viszonylagos szabadságát, ami persze nem könnyű feladat, szinte hőstetthez mérhető. Ebbe a termékeny talajba belevethetők a korszerűség

és alkotókészség magjai. Amennyiben az időjárás feltételek kedvezők, ezek a magok kicsírázhatnak és százszoros hozamot teremhetnek. Ez egy másfajta Európa, de Európa ez is, amely híven őrzi régmúltjának fél-városias polgári hagyományait. A magyarországi szerb falu, kisváros és nagyvárosi negyed már a XIX. században sok tekintetben polgárosult a premodern szintjén és szellemében. Ezen felül erősen kötődik pravoszláv és balkáni hagyományaihoz, szokványos közvetlen európaiságához, népszokásaihoz, s ragaszkodik ősei vallási tradícióihoz, nyelvéhez és életmódjához is. Lelkiben gazdag ez a közeg, de az anyagi javak és civilizációs feltételei tekintetében szegény. Ezt az őstől átvett és évszázadokon át megőrzött szellemiséget, Milosevics Az utolsó szentendrei szerb című regényében mutatja be, az égi és a földi Szentendre valóságának megörökítésén keresztül: Szentendrének nincs jövője, csak múltja, hét szerb ortodox temploma és építészete őrzi a valaha itt élt szerbek emlékét, maradandó nyomot hagyva a létben.

Icsvics második „otthona” egy nagy mélységeket feltáró, ugyanakkor állandóan változó és átalakuló, hatalmas ihletet adó világ, amelyben mindenki megtalálhatja számítását, kibontakoztathatja személyiségét. Ez a világ a beat, a rock, rock and roll, a popzene szubkultúrája. Ez a felsorolt zenékkal indult mozgalom a mai napig él, a belgrádi, a budapesti, a párizsi és prágai fiatalok, egyetemisták komoly filozófiájaként, melynek alapjaiban megtalálhatók az európai humanizmus, a reneszánsz, az antikvitás, a kereszténység és az európai modernizmus vívmányai, hagyományai. A hatvannyolcas diákmozgalom felvette, majd továbbfejlesztette a baloldali, polgári és nyugat-európai értékeket. Különösen érvényes ez Kelet- és Kelet-Közép-Európára. E két szubkultúra egy pillanatra találkozott, amikor sok magyarországi szerb is részt vett, vagy legalább figyelemmel kísérte az 1992. júliusában Szerbiában zajló ellenzéki felvonulásokat, diákok vezette háborúellenes tüntetéseket. Belgrádban a diáktüntetések idején, 1992 nyarán Icsvics ugyanazt a kettős, kurucos és labancos borzongást élte át, mint 1967-ben a Kisstadionnál. „Apa, tán elessek a fronton, hogy észre térj?” – ez díszelgett a kerítésnyi hosszúságú transzparensen, míg a jelszavakkal és alkalmi versekkel teli „Siratófal” frissen ragasztott plakát hirdette az esti programot: „Irány a medve barlangja!”

E kis kitérő után térjünk vissza a fősodorhoz! Icsvics, a mi Orfeuszunk, a mítoszi hőshöz hasonlóan képtelen rá, hogy Hadész birodalmából, Londonból, kivezesse Eurüdikéjét, Twistnét, és ezáltal elvesztette azt a reményt is, hogy a szerelem mámorában kimondhassa és elérje az abszolútumot. Pótlékként az alkohol és a nikotin élvezetében keres menedéket, ám miután egészségügyi problémái miatt fel kellett hagynia e két élvezeti és ihletet adó forrással, le kellett mondania azokról az „eszközökről”, amelyek mégiscsak eljuttathatták volna a „teljesítségig”, így aztán a munkának szenteli életét. A magyarországi szerb nyelvű tévéműsor, a „Szerb panoráma” forgatása és szerkesztése tölti ki az életét. Nem nehéz észrevenni ebben az önéletrajzi motívumot, a szerző-író ugyanis a főhőshöz hasonló válságokon ment keresztül, felhagyott az alkohollal és a dohányzással, és teljes lényével a hivatásának élt: a magyarországi szerbek hetilapja, a Srpske nedeljne novine („SNN”) szerkesztésének, a fordítói munkának és a tanításnak az ELTE Bölcsészettudományi Karán.

Visszatérve „Hadész birodalmából”, a mitikus Orfeusz, a művész és alkotó dalol és költ. Még szebben, még jobban, mint Eurüdiké elvesztése előtt. Verseinek és dalainak a hangja nemcsak az emberekre, állatokra és növényekre hat, hanem még a köveket is megeleveníti. Icsvics, a hellén mítoszban szereplő Orfeuszhoz és a regénybeli Csurri úrhoz – azaz Vujicsics Tihamérhez hasonlóan –, az igazi, költőivé tett művészettel le akarja győzni az életet és a halált. Icsvics célja, hogy az ihletett szürrealitással, a szépségen keresztül a lét értelmét megragadva alakítsa át a létezés és a jelenvaló lét lényegét, zárójelbe téve a környező

Bajtai László felvétele, 2019. február 20.

világot. Teszi ezt úgy, hogy önmegtartóztató elszántsággal lát hozzá az alkotásnak. A hitrege Orfeuszával ellentétben azonban nem hagy fel az érzékek mámorával, és az átszellemült nemi étellel. A „London, Pomáz” szerzője azonosul Icsviccsel, belemerülve saját mélységeibe, nemcsak saját létezésének határáig hatol, hanem szétfeszítve a maga és a többi ember (személyes környezete) közötti kereteket, kialakítja a kölcsönös tudatosságot, betöltve annak eredeti terét, s kitöltve idejét. Az emberiség megváltását, az egzisztencia és a szépség lényegének a megragadását ebben a létpillanatban átengedi a ma ifjúságának, a belgrádi, a budapesti, a párizsi, a prágai fiataloknak. Számára ez a fiatal közeget elérhetetlen, de amennyire ez lehetséges, keresi a találkozást a budapesti szerb gimnázium diákjaival, a belgrádi és a budapesti fiatalok „undergroundjával”, meglelve saját Szumátráját,⁵ valódi, emberhez méltó otthonát, a szépség és a személyre szabott létkeretet. A véges időben bármely pillanat a mindenkori fiataloké. Ők kapják meg a lét-lehetőséget és a létparancsot, hogy vegyék birtokukba a jelenvalólétet, hassák át azt létértelemmel.

Milosevits számára a modern szerb – mint minden igaz és modern – költészet jelképe a fiatalság friss földjéből sarjad ki (ez az igazi táptalaja), s minden költészet a pillanat és a végtelen találkozásának színtere. A lírai szépség lényege, ahogy erre Milosevits Péter sok helyen rámutatott, nem abban van, hogy elérje az igazat, hanem hogy segítsen másoknak meglelni a saját útjukat és igazságukat. Miben áll ennek az útnak a kitaposása, megmutatása, kijelölése? Miben áll az igaz bizonyos oldalainak, nézőpontjainak világos meglátása, amely éppen kibontakozó félben van szemünk előtt? – teszi fel a kérdést a szerző. Ha ezt a problémát a modernizmus (neomodernizmus) és posztmodern szellemében, valamint Milosevits ösztönös és bensőséges poétikájának fényében akarjuk szemrevételezni és megragadni, szélesre kell tágítanunk a szépség fogalmát. Fel kell ismernünk, hogy az nemcsak a formák és színek, a dallamok és a ritmus, a harmónia és az intenzitás, a jó és az igaz szépsége, hanem az érzések és gondolatok, a szellem és a szenvedély, az enyészet és a betegség szépsége is. Sőt a harag és a gonoszságé, a torz, a rossz, az irigység és a kárörömé is. Egy így felfogott szépségeszményhez a létezés rejtett, mély rétegein át vezet az út, amelyek az élet lényegében rejtőznek. Ehhez nem férhetnek hozzá az átlagos, a napi gondokba süppedt, a politika és a tudomány, ész eszményével fertőzött és tájékozatlan, félrevezetett halandók.

A milosevitsi – nem definiált, de a gyakorlatban alkalmazott – poétika a moderntől a posztmodernig terjed. Milosevits olyan művészetre törekszik, amely nem áll semmilyen cél, politikai ideológia vagy haszonelvűség szolgálatában; nem hisz semmilyen célokságban, de, amelyért érdemes volna feláldoznia magát. Habár ezt sokszor szellemes gúnyorossággal tagadta, műveiben olyan világot teremtett, ahol feláldozható az író, a költő, az olvasó (az olvasói tisztség), a hallgató, a szép és az emelkedett vagy trónra emelhető a fájdalomtól vagy a közönytől eltorzult szépség költészete. Jellemzői ennek a poétikának a kozmikus szférák zenéje, a megértéssel teli humor, az ironia és néha a szarkazmus purgatóriumán keresztül megtisztított művészet, amely mentes a szokásostól, földközeli-től és elköteleződéstől, amely nem téveszti szem elől a tisztaság és nemesség követelményeit. A művész önállóan dönt arról mi a Jó, és mi a Rossz, minek van értelme, mi a Szép, és mi a Csúf. Szintén a művész joga, hogy a természetfölötti fogalmát kiterjeszse, mint az emberi világba-vetettségből eredő elemi erejű szükséglet kifejeződését. Ez az elementáris szükséglet a természetfeletti birtokbavételére és a metafizikai magyarázathoz való ösztönös ragaszkodás jelentős szerepet játszik a modernizmus költészetében, ahogyan az előzetes létezés képzelet is – különösen igaz ez Vladislav *Petković Dis*⁶ és Vasko *Popa*⁷ költői világára. Milosevits Péter költészete és prózája szembe megy ezekkel a törekvésekkel és tendenciákkal, s a világot zá-

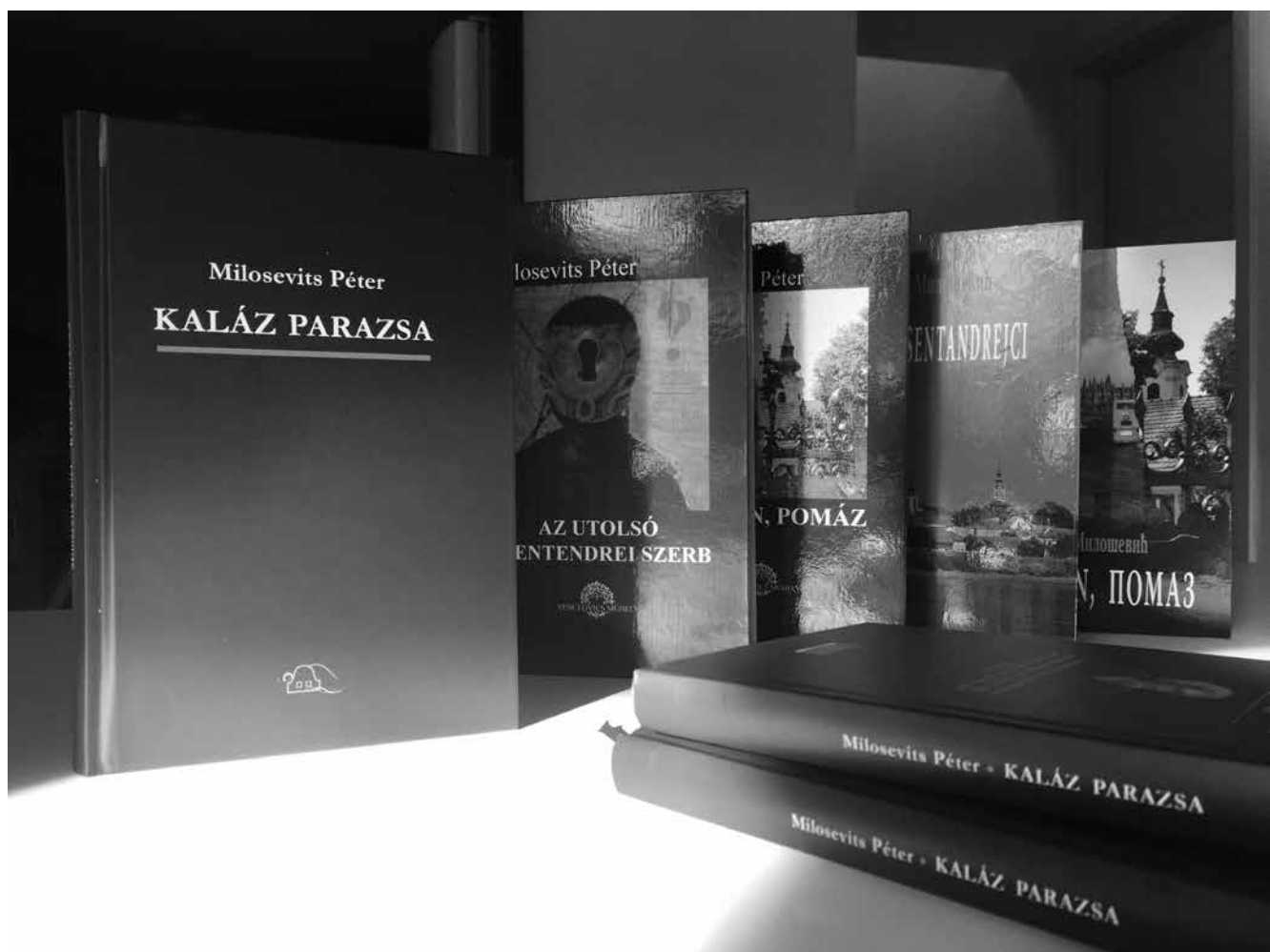
⁵ Az a szimbolikus hely, ahol minden ember (kozmpolitizmus) meglelheti a teljességet, valahol a messzi világmindenségben. Szumátra a Maláj-szigetek legnyugatibb pontja Indonéziában. Szumátraizmus: Miloš Crnjanski (Csongrád, 1893 – Belgrád, 1977) európai rangú szerb író által az I. világháború után megfogalmazott lírai életérzés.

⁶ Vladislav Petković Dis (1880–1917) az irracionális, tudatalatti és álmok modernista szerb költője.

⁷ Vasko Popa (1922–1991) a XX. század legismertebb és legtöbbet fordított szerb költője. Milosevits maga is fordított költeményeket Popától és Popa költészetéből szerzte tudományos fokozatait.

rójelbe téve elutasítja azokat. A tudatok kölcsönhatását, az a szövegközi kapcsolatok érzékfeletti terét az emberi másságok között, az egyik és a másik ember között, az egyik egyéniségnek a másik egyéniségre való fogékonyságával magyarázza. Minden egyéniség fogékony tehát a többi emberi egyed másságára. A „London, Pomáz” regény művészi eljárásai, irodalmi módszerei között megtaláljuk a többértelműséget, a mozaik-szerkezetet, az elbeszélés többszólamúságát, a regény hőseinek egyéniségét és fejlődésre, változásra való képességét, a vakmerő párhuzamokat, a meseszöveg asszociatív folyamatait. A moderntől a (neo) modernizmuson át jut el Milosevits Péter prózája és költészete posztmodern változatáig, amely ezt az óriási megelőző halmazt – más posztmodern irodalmárok műveihez hasonlóan – ügyesen állítja össze egy világgá. A „London, Pomáz” regény szerb kisvilágát a szerző költői valósággá lényegítve globális, modern és posztmodern összefüggésbe helyezte, amely mára elvesztette egzotikus jellegét. Milosevits Péter életműve a tradicionalizmus, a (neo-)modernizmus és a posztmodern hármán lelt igazi otthonára.

Lásztity Nikola

Adventi mézes sütemények

Mézes csók

Hozzávalók:

28 dkg kenyérliszt, 10 dkg méz, 10 dkg cukor, 3 dkg zsír, 2 db tojás és egy sárgája a kenéshez, szegfűszeg, fahéj, késhegynyi szódabikarbóna, a tetejére egy marék negyedelt dióbél

A mézet kicsit felmelegítjük, míg a zsír elolvad, és a többi anyag hozzáadásával közepesen kemény tésztát készítünk. Jól lisztezett deszkán 4-5 mm vastagra sodorjuk, kis kerek szaggatóval kiszaggatjuk, és kiszírozott, lisztezett (sütőpapírral kibélelt) sütőbádrogra helyezük. A felvert tojássárgájával megkenjük, egy-egy negyed diót nyomunk a tetejére. 200 fokon 8-10 percig sütjük.

Mézes torta

Hozzávalók a tésztához:

50 dkg liszt, 25 dkg cukor, 25 dkg meleg méz, 3 db tojás, 1 evőkanál szódabikarbóna.

A krémhez:

6 dl tej, 30 dkg porcukor, 25 dkg margarin, 15 dkg darált dió, 6 evőkanál liszt, 10 dkg vaj, 3-4 evőkanál sütőrum, 2 csomag vaníliás cukor.

A tésztához valókat jól összedolgozzuk, és két napig szobahőmérsékleten pihentetjük. Ezután a tésztát újra átgyúrjuk, és öt részre osztjuk. Vékonyra nyújtjuk a lapokat (kb. 25x30 cm-esre), majd 180 fokon 6-8 perc alatt kisütjük. (Gyorsan sülni!)

A krémhez a tejet a liszttel csomómentesre keverjük, sűrűre felfőzünk, majd kihűtjük. A szobahőmérsékletű margarint, vajat, porcukrot habosra keverjük, és a kihűlt krémbe forgatjuk. Végül a diót, rumot és vaníliás cukrot is hozzáadjuk, jól kikeverjük, és egyenletesen elosztva a lapokra kenjük. A lapokat egymásra helyezük, s a tetejét porcukorral meghintjük.

Finom öntött mézes

Hozzávalók a tésztához:

28 dkg méz, 6 db tojás, 25 dkg liszt, 15 dkg cukor, 6 dkg darált dió, 5 dkg reszelt csokoládé, 3 cl sütőrum, 1 evőkanál zsír, késhegynyi fahéj, 1 dkg szódabikarbóna.

A krémhez:

20 dkg cukor, 20 dkg vaj, 3 db tojás, 3 dkg kakaópor. Szükségessé még 2 db nagyméretű ostyalap is.

A mézet a zsírral felforrósítjuk, forrón a liszthez adjuk, és fakanállal jól elkeverjük. Miután kihűlt, egyenként elkeverve hozzáadjuk a tojások sárgáját, majd a diót, szódabikarbónát, fahéjat, reszelt csokoládét és a rumot is. A tojásfehérjéket kemény habbá verjük a cukorral, s ezt – már óvatosan – összeforgatjuk a többi anyaggal. Hagyományos 34x23 cm-es tepsiben (mint a nagy ostyalap) 180 fokon 25-30 percig sütjük.

A krémhez a tojásokat, a kakaót, cukrot gőz felett sima krémmé főzünk. Miután kihűlt, a lágy vajjal habosra keverjük. Az egyik ostyalapot megkenjük a krém felével, rátesszük a kisült, kihűlt mézes tésztát. Rákenjük a krém másik felét, és befedjük a másik ostyalappal. Kicsit lenyomatjuk. Egy óra múlva szeletelhető.

Melomakarona (görög karácsonyi mézes sütemény)

Hozzávalók:

7 csésze liszt, 2 csésze olívaolaj, ¾ csésze cukor, ¾ csésze narancslé, ½ csésze búzadara, ¼ csésze konyak, 1 narancs reszelt héja, 2 teáskanálnyi sütőpor, 1-1 teáskanál szódabikarbóna és fahéj.

A sziruphoz:

1 csésze cukor, 1 csésze víz, ½ csésze méz, 1 narancs reszelt héja és leve, ½ citrom leve, 1 fahéjrúd,

4-6 szegfűszeg. **A szóráshoz:** 10 dkg cukrozott darált dió.

Az olajat, a narancslevet, a konyakot és a cukrot alaposan keverjük össze. Adjuk hozzá a narancshéjat is. A lisztben keverjük el a sütőport, a szódabikarbónát, a darát és a fahéjat, majd a nedves összetevőkkel gyúrjuk össze. A lisztből egy csészével kevesebbet adjunk hozzá, összedolgozás közben még adagoljuk, hogy könnyen formázható masszát kapjunk. 30-40 grammos golyókat készítsünk (az első pár darabnál mérjük ki, mekkorák lesznek, a többit ennek megfelelően szabad szemmel). Rakosgassuk a golyókat sütőpapírral bélelt tepsire, villával kicsit lapítsuk le. Előmelegített sütőben 175 fokon légkeveréssel süssük aranybarnára (kb. fél óra). Közben a szirup hozzávalóit egy lábasban legalább 10 percig forraljuk össze. A még forró süteményre csurgassuk a szirupot, pár percig hagyjuk ázni, majd szedjük ki tálcára, és szórjuk meg a cukrozott darált dióval.

Adventi kalácskoszorú (sütőporos)

A túrot összemorzsoljuk, hozzáadjuk az olajat, a tojást, a cukrot, a fűszert, beleöntjük a sütőporral összekevert lisztet. Jól összegyúrjuk, majd a diót és az apróra vágott aszalt gyümölcsöt is belekeverjük. A tésztát kettévágjuk, és hosszú rúddá sodorjuk. Összetekerjük és koszorú alakúra formázva, sütőpapírral bélelt tepsibe helyezük. Megkenjük tejjel, megszórjuk szezámmaggal, és előmelegített sütőben 30 perc alatt pirosra sütjük. Miután kihűlt, rumos lekvárral megkenjük, hogy fényes legyen. A fehér marcipánmasszát vékonyra nyújtjuk, négy egyforma téglalapra vágjuk, majd egyenként kis gyertyákká sodorjuk, a tetejükbe egy-egy mandulaszemet ültetünk, és a koszorúra helyezük.

Adventi kalácskoszorú (élesztős)

Az aszalt szilvát apró darabokra vágjuk. Egy keverőtálban összekeverjük a vaníliás cukrot, só, cukrot, tojást és tejet. Másik tálban elkeverjük az élesztőt és a lisztet, majd az egészet összegyúrjuk, és hengerré formázzuk. Gyúródeszkán négyszög alakúra nyújtjuk. Ezután összekeverjük a mogorót, cukrot, fahéjat, tojást, tojásfehérjét, rumot, és a tésztára kenjük, rászórjuk az összevagdalt szilvát is, majd feltekerjük. Sütőpapírral kibélelt tepsibe tesszük koszorú (kör) alakúra hajtva. Konyharuhával letakarva hagyjuk kelni kb. fél órát. Ekkor tejjel elkevert tojássárgával kenjük meg, és előmelegített sütőben közepes fokozaton kb. 30-40 percig sütjük.

Preckedli (sváb sütemény)

A hozzávalókból gyors mozdulatokkal összeállítjuk a tésztát, és kb. egy órát a hűtőben pihentetjük. Fél centiméter vastagságúra nyújtjuk, különböző formákkal kiszaggatjuk, tojásfehérjével megkenjük a tetejét és megszórjuk a cukros diókeverékkel, majd 180 fokon 15-18 percig sütjük. Miután kihűlt, porcukorral meghintjük. Jól eltartható adventi sütemény.

Rögtön puha mézes

A hozzávalókat közepesen kemény tésztává gyúrjuk, közepes vastagra nyújtjuk, és kerek szaggatóval kiszaggatjuk. 200 fokon, 10-12 percig sütjük. Közben elkészítjük a mázat: kemény habot verünk a tojásfehérjéből a cukorral. Még melegen beleforgatjuk a kisült mézest. A tésztába tehetünk ízlés szerint kandírozott, aszalt gyümölcsöt, csokit és fűszereket is.

Források:
Réti Andrásné:
A kakasdi sváb
konyháról, 2021
és www.izletes.hu

10917

Hozzávalók:

40 dkg liszt, 25 dkg túró, 1 db tojás,
20 dkg vagdalt aszalt gyümölcs,
1 dl olaj, 12 dkg cukor, 1 csomag
sütőpor, 10 dkg durvára vágott dió,
1 teáskanál mézes fűszerkeverék.
A tetejére: 2 evőkanálnyi lekvár,
fél dl tej, 1 evőkanál szezámmag,
4 szem mandula, kevés rum,
fehér marcipánmassza.

Hozzávalók:

37,5 dkg liszt, 2 dl tej, 5 dkg cukor,
1 db tojás, 5 dkg vaj vagy margarin,
1-1 csomag szárított élesztő és
vaníliás cukor, csipet só.
A töltelékhez: 25 dkg aszalt szilva,
15 dkg darált mogoró, 10 dkg cukor,
1 teáskanál őrölt fahéj, 1 db tojás,
1 tojásfehérje, 75 ml rum vagy tej.
A kenéshez:
1 tojássárgája, 1 evőkanál tej.

Hozzávalók:

50 dkg liszt, 30 dkg zsír,
20 dkg cukor, 2 db tojás és 1 sárgája,
1 citrom leve és reszelt héja, csipet só,
1-1 csomag sütőpor és vaníliás cukor,
1 narancs reszelt héja, 2 evőkanálnyi
mézeskalács fűszerkeverék.
A tetejére: 1 tojásfehérje, durvára
vágott dió, cukor.

Hozzávalók:

60 dkg liszt (ebből 10 dkg rozsliszt),
20 dkg porcukor, 2 tojás sárgája,
5 evőkanálnyi meleg méz,
1,5-2 dl tej, 1-1 csomag szalalkáli,
és mézes fűszerkeverék.
A mázhoz:
6 evőkanál cukor, 2 tojásfehérje,
pár csepp citromlé.

Inhalt „Barátság“/ „Freundschaft“

Jahrgang 29. Heft 5.

In der Novemberausgabe berichten wir über die Sitzung der Föderalistischen Union Europäischer Nationalitäten (FUEN), die in Berlin einen neuen Präsidenten und einen neuen Vorstand gewählt hat. Olívia Schubert, die stellvertretende Vorsitzende der Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen wurde zum Vorstandsmitglied gewählt. Zum ersten Mal wurde der „ARARÁT-Örménységért“ Preis der Armenier in Ungarn verliehen, wir stellen den Preisträger Azbej Trisztán vor. Wir machen einen Friedhofsspaziergang in Budapest, dieses Mal besuchen wir die Gräber von bedeutenden in Transkarpatien geborenen Persönlichkeiten mit ruthenischen Wurzeln. Vor einem Jahr ist der serbische Schriftsteller, Journalist und Universitätsprofessor Péter Milosevits gestorben, wir erinnern uns an ihn mit der Studie seines Schülers Nikola Láosztity. Wir besichtigten die aus den Werken des aus Schorokszar stammenden, mit dem Munkácsy-Preis ausgezeichneten Malers József Bartl zusammengestellte Ausstellung, wofür seine Freunde, seine Kollegen und seine Familie die Gemälde zur Verfügung gestellt haben und neben den Gemälden deren Geschichte in Ungarisch und in Deutsch zu lesen ist. Das Gárdonyi-Gedenkjahr in Eger anlässlich seines 100. Todestages geht langsam zu Ende, wir erinnern uns auch an den Schriftsteller. Die slowakische Pädagogin Zsuzsanna Laukó erzählt über die vergangenen 40 Jahre, in denen sie unterrichtet und – wie sie sagt – gedient hat. Schließlich können die Leser unsere Adventskuchenrezepte lesen.

Die nächste Ausgabe der Zeitschrift „BARÁTSÁG“ erscheint am 15. Dezember.

In our November issue, we report on the meeting of the Federation of European Nationalities (FUEN), which elected a new president and presidency in Berlin. Olívia Schubert, the deputy president of the National Self-Government of the Hungarian Germans, have been chosen as one of the new members of the presidency. For the first time, Armenians living in Hungary presented the ARARÁT – Award for Armenia, we present the winner Trisztán Azbej. We will take a walk through the Budapest cemeteries, and now we will visit the graves of outstanding personalities with Ruthenian roots and born in Transcarpathia. We remember Péter Milosevics, the Serbian writer, journalist, university professor who died a year ago, with the study of his student Nikola Láosztity. We visited an exhibition of the works of József Bartl, Munkácsy award-winning painter from Soroksár, where his works made available by his friends, colleagues, and the history of the each painting can be read next to it both in Hungarian and German. The commemorative year of Géza Gárdonyi is coming to an end on the 100th anniversary of the death of the author - we also remember the writer in our magazine. We spoke to Zsuzsanna Laukó, a Slovak teacher from Hungary, who has been teaching - serving, as she says - for 40 years. Finally, we offer our readers recipes for Advent cakes.

The next issue of BARÁTSÁG will be published on December 15.

Contents “Barátság”/ “Friendship”

Vol. 29. No. 5

Lapzárta: 2022. október 28.

A BARÁTSÁG következő száma 2022. december 15-én jelenik meg.